

**T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI
TÜRKİYE – ÇİN İLİŞKİLERİNDE
YENİ AÇILIMLAR**

**Mustafa ARTUÇ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ ANABİLİM DALI**

**GEBZE
2007**

**T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI
TÜRKİYE – ÇİN İLİŞKİLERİNDE
YENİ AÇILIMLAR**

**Mustafa ARTUÇ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ ANABİLİM DALI**

**TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. Halit KESKİN**

**GEBZE
2007**

ÖZET

TEZİN BAŞLIĞI: SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE – ÇİN İLİŞKİLERİNDE YENİ AÇILIMLAR

YAZAR ADI :Mustafa ARTUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artık izolasyon politikası güdemeyeceğini anlayan ABD ve Hitler'in Almanya'sını durduran SSCB uluslar arası arenada oynanan satranç maçında karşı karşıya kalan iki rakip olarak uzun yıllar yeni bir savaş türünü tüm dünyaya yaşattılar. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu nüfuz mücadelesinde 1980'lere kadar iki ideolojinin ve/veya yaşam tarzının savaşı tarih sahnesinde görülmüştür. SSCB'nin yıkılmasıyla sonuçlanan bu mücadele sonunda Balkanlar'da, Doğu Avrupa'da ve Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan birçok devlet ortaya çıkmıştır. Gelişen olaylar BM Güvenlik Konseyi üyesi beş ülkeden biri olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde komünizmin halen ideolojik olarak siyasi yönetimin bir argümanı, pragmatist yaklaşımın ise maskesi olduğu görülmüş, bunun yanında ekonomide liberal politikaları devlet kontrolünde uygulayan bir yönetim ortaya çıkmıştır. Geleceğin Süper Gücü olarak ABD'ye rakip gösterilen ÇHC'nin yıkılan SSCB ile aynı kaderi yaşayıp yaşamayacağı tüm dünyada siyasi otorite ve düşünce kuruluşlarının en temel araştırma konusu olmuştur. Bunun yanında ABD'nin bu ikinci raundda göstereceği başarı yine ilgiyle beklenmektedir.

Hedefi Süper Güç statüsüne ulaşmak olan ÇHC için bir çok düşünür onun bir "Kağıt Kaplan" olduğunu iddia etmekte, bir kısım düşünür ise geleceğin Süper Gücü olarak görmektedir.

Bölgesinde bir güç olmaya çalışan Türkiye ise artık dünyayı etkileyen bu büyük çekim alanına karşı ilgisiz kalamamış 1971'lerde kurulan siyasi ilişkilerin gelişmesi için adımlar atmaya başlamıştır.

Bu çalışmada özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ile ÇHC arasında gelişen ilişkiler ve bu ilişkilerin ABD, Rusya, Avrupa ve Doğu Türkistan ekseninden değerlendirmelerine yer verilmiştir.

SUMMARY

HEADLINE OF THE THESIS: AFTER COLD WAR PERIOD NEW VIEWS IN TURKEY - CHINA RELATIONS

WRITER: Mustafa ARTUÇ

USA, which, after the II. World War, understand that it cannot continue its isolation politics anymore and Soviet Union which stopped the Germany of Hitler have demonstrated a new type of war to the world for years, just as two players of an international chess competition. In this effect competition, which is called 'Cold War' the clash of these two ideologies and/or life styles took part in history stage until 1980's. A lot of independent states have appeared in Balkans East Europe and the Central Asia after the period ended with the collapse of Soviet Union.

Advancing events revealed the fact that communism ideologically is still an argument of political management and a mask of pragmatic approach in People's Republic of China, which is one of the five members of the UN Security Council. Besides a new type of administration in which liberal politics are applied under the control of state in economics, has appeared. Whether People's Republic of China, which is thought to be the opponent of USA as Super Power of Future, will share the same destiny with Soviet Union, has become the main research topic of political authorities and idea-based institutions in all over the world. In addition, the success of USA in the second round is being looked forward.

While most of the thinkers claim People's Republic of China, whose aim is to reach the statue of Super Power as 'Sheet Tiger', some still see it as a 'Super Power'.

Turkey, which is struggling for being a power in its region, hadn't neglected this great magnitude affecting the world and increased its efforts to develop the political relations established in 1971s.

In this study, advancing relations between Turkey and People's Republic of China especially after the Cold War period and the evaluations of these relations in terms of US, Russia, Europe and East Turkestan have been mentioned.

TEŞEKKÜR

Öncelikle alıőmamda bana verdiği sınırsız destek ve yardımlarından dolayı tez danışmanım olan Doç. Dr. Halit KESKİN'e teşekkür etmeyi kendime bir borç biliyorum. Fikirleri ve bakış açısıyla tezin hazırlanmasında yardımı olan tüm hocalarıma ve özellikle Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŐIN'a da ayrıca teşekkür ediyorum.

Sadece bu tezi hazırlamamda değil aynı zamanda öğretim aőamasında da modern tesisleri, uzman eğitici personeli ve gelişmiş eğitim sistemiyle bize güzel bir çalışma ortamı sağlayan Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün tüm personeline de teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak da hayatımın her aőamasında olduğu gibi bu aőamasında da hep yanımda olan annem ve babam ile bu tezin hazırlanmasında bana her türlü desteği veren eőim Duygu'ya minnettarlığımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

<u>KONU ADI</u>	<u>SAYFA</u>
<u>NO</u>	
ÖZET	IV
SUMMARY	V
TEŞEKKÜR SAYFASI	VI
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
ÇİZELGELER DİZİNİ	XI
1. ÇİN	1
1.1.Coğrafi Durum	5
1.2.Yeraltı Kaynakları	11
1.3.Sosyokültürel Durum	13
1.4.Demografik Yapı	16
2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİK DURUMU VE SİNCAN ÖZERK BÖLGESİ	22
2.1.ÇHC Ekonomik Durumu	22
2.2.Sincan Özerk Bölgesi'nin ÇHC için Uluslararası Önemi	36
2.3.Sincan Özerk Bölgesi'nin ÇHC İç Politikasındaki Yeri	42
3. TÜRKİYE - ÇİN İLİŞKİLERİ	50
3.1.Siyasi İlişkiler	51
3.2.Sincan Özerk Bölgesi'nin Türkiye Çin-İlişkileri'ndeki Önemi	65
3.3.Ekonomik ve Ticari İlişkiler	70
3.4.Kültürel İlişkiler	83
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	85

KAYNAKLAR

91

ÖZGEÇMİŞ

100

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFTA	ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇHKO	Çin Halk Kurtuluş Ordusu
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STAR	Stratejik Silahların İndirimi
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TMD	Harekat Alanı Füze Savunması

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
1.1.ÇHC Eyaletler Haritası	6
1.2.ÇHC Yağış Dağılımı Haritası	7
1.3.ÇHC Yüzey Şekilleri Haritası	8
1.4.ÇHC Petrol, Eneri, Yer Altı Kaynakları ve Metaller Haritası	12
1.5.ÇHC'de Konuşulan Diller Haritası	17
1.6.Orta Asya'daki Başlıca Etnik Gruplar	18

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
1.1.Çin Halk Cumhuriyeti GSMH Büyüme Hızları	25
1.2.Çin'in Ekonomik Verileri	29
1.3.ÇHC Enerji Üretimi ve Tüketimi (1980-2015)	32
1.4.Çin'in İnşasını İstedığı Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları	35
3.1.Yıllara Göre Türkiye-Çin Halk cumhuriyeti Ticareti('000 dolar)	70
3.2.ÇHC'nin Dış Ticaret Dengeleri,2004(milyar ABD doları)	72
3.3.Fasıllar İtibariyle Türkiye-ÇHC İhracat Rakamları,2003	74
3.4.Fasıllar İtibariyle Türkiye-ÇHC İthalat Rakamları,2003	74
3.5.ÇHC'nin Dünya Giyim Eşyası İhracatındaki Pay(%)	76
3.6.ÇHC'nin Yurt Dışı Yatırımlarında Türkiye'nin Aldığı Pay (Temmuz 2003)	77

1.ÇİN

Soğuk savaş sonrası dönemde dünya üzerindeki dengeler büyük ölçüde değişmiş ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte çift kutuplu dünya bir anda tek kutuplu bir oluşum göstermiştir. Peşi sıra Baltık Denizi'nden Orta Asya'ya kadar yeni cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 21nci yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran 'Soğuk Savaş' döneminin bitişi olan SSCB'nin dağılması, uluslararası sistemi temelinden değiştirmiştir. Anılan coğrafyada oluşan "power hole" yani güç boşluğu nedeniyle meydana gelen yeni oluşum öncelikle Sovyetler Birliği topraklarından başlayarak komşu bölgelere yayılmıştır. Komünizmin en büyük kalesinin yıkılmasının yaratacağı yeni değişiklikler beklenmeye başlanmıştır. Soğuk savaş riskinin ortadan kalkmasıyla başlarda düzen hakim olsa da zaman ilerledikçe tek kutuplu dünya sistemi bozulmaya başlamıştır. Artık birebir temaslar yerine ekonomi savaşları baş göstermiştir. Her geçen gün azalan dünya kaynakları ve değişen ekonomik eğilimler istikrarı bozmaya ve istikrar yerini "**fundamentalizm**" (köktencilik), aşırı milliyetçilik, etnik çatışmalara bırakmıştır. Bu gelişmelerin yanında dünya terörü daha yakından tanımış ve başta ABD olmak üzere kendi çapında ve global dünyada çeşitli yeni tedbirler alınmaya başlanmıştır. Yeni konjektüre tepki vermeyen Soğuk Savaş döneminin kurumlarıyla, dönemin küresel risk toplumları arasındaki kopukluk dünya çapında düzenleme ve yönetim sistemleri oluşturmak için radikal kurumsal reformlara gidilmesini gerektirmiştir.(OTUATHAİL,2003,s.164) Bu gelişmeler yeniden bir arayışa sebep olmuştur.

Süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri de bu değişimden etkilenenlerin en başında gelmiş, bunun sonucunda süper güç olmanın verdiği güvenle yavaş yavaş barışı sağlama görevi yerine kendi çıkarlarını gözetmeye başlamış, bunu küreselleşme başlığı altında bir yayılım politikası olarak yürütmüştür. Bunun sonucu olarak ABD'ye Irak'a ilk yapılan operasyonda ve de yaşadığı 11 Eylül felaketi nedeniyle aldığı tedbirler de hoşgörü gösterilmiş ancak kendi lehine yaptığı operasyonlar ve Irak'a ikinci

müdahalesinde BM kararlarını dikkate almaması sebebiyle giderek kuvveti artan bir muhalefetin oluşmasını engelleyememiştir.

Tek kutuplu dünyanın getirdiği avantajların bir anda çıkar çatışmalarına sebep olmasıyla, güçlü devletler arasında Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı ikinci bir kutup oluşturma yarışı başlamıştır. İlk başlarda Avrupa Birliği bu dengeyi sağlayacak en büyük güç olarak görülmüştür. Ancak birlik içinde bir türlü istikrarın sağlanamaması, genişlemenin verimli etkilerinin az oluşu Avrupa Birliği'ni ikinci bir süper güç olma eğiliminden uzaklaştırmıştır. Tam bu dönemlerde büyük bir atılım yapmayı başaran Çin bir anda inanılmaz bir büyüme göstermiştir ve beklenmedik bir şekilde güçlenerek süper güç olma yolunda en büyük aday olmayı başarmıştır. SSCB ile Asya kıtasının güç dengesinin en önemli parçası olan Çin Halk Cumhuriyeti, AB'nin bu sürecini yakından izlemiştir. Pekin yönetimi bir yandan ekonomi ve milletler politikalarını gözden geçirirken, özellikle Orta Asya'da ortaya çıkan fırsatlardan yararlanma yolunu tutmuştur.

Yakın gelecekte süper güç olup olamayacağı tartışma konusu olan ÇHC iç istikrarını bir türlü sağlayamamış, Süper Güç olmayı hala başaramamıştır. Özellikle Doğu Türkistan olarak bilinen özerk bölgenin bağımsızlık için verdiği mücadele Çin'in siyasi istikrar kurmasında ki en büyük engel olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında eyaletler arası rekabet ve kaçak göçmenler diğer iç sorunlar olarak Pekin Hükümeti'nin önünde bulunan iç sorunlardır. Bölgesinde büyük ve etkili bir güç olmaya çalışan ÇHC'nin önündeki en büyük engellerden biri de Tayvan sorunudur. Tayvan, Nisan 2006 'da ÇHC Devlet Başkanı Hu Jintao'nun ABD'ye yaptığı ziyarette de Bush'un üzerinde önemle durduğu bir konu olmuş ve ÇHC silah kullanmaması konusunda uyarılmıştır. Ayrıca İran'a yapacağı bir askeri harekâta Çin'den destek isteyen ABD Başkanı Bush aradığı desteği görememiştir.(EKREM,03 Aralık 2006) Denizlerinde bir türlü güvenliği ve istikrarı sağlayamayan ÇHC, Sincan-Uygur Özerk Bölgesi hariç çevre ülkelerle sınır ilişkilerini düzenleyerek güvenliğini sağlamıştır. Tarihte birçok defa karşı karşıya geldiği Japonya ile sorunlarını halletmiş görünen ÇHC 'nin

bu ülke tarafından halen tehdit olarak algılanıp algılanmadığı değerlendirmeye açıktır. Diğer bir dış sorun da Güney Çin Denizi'ndeki Paracel ve Spratly Adaları egemenlik sorunlarıdır. Z. Brzezinski'ye göre "Hong Kong ve Macao'nun katılımıyla ve belki de Tayvan'ın siyasi olarak bağımlı kılınmasıyla yalnızca Uzakdoğu'nun belirleyici devleti olmakla kalmayıp birinci derecede bir dünya devleti olarak bir Büyük Çin ortaya çıkacaktır."(ZAKARİA,9 Mayıs 2005,s.16) Bu öngörü ve ÇHC 'nin yakın dönem hedeflerine bakıldığında Macao ve Hong Kong'un katılımının tamamlandığı, halen Tayvan'ın siyasi olarak bağımlı kılınmadığı gözlemlendiğinde hedeflerine yaklaşmış bir ÇHC görmekteyiz. Bunun yanında 15 Ekim 2003'te ABD ve SSCB'den sonra insanlı uzay aracını uzaya gönderen üçüncü ülke konumuna yükselen ÇHC bunun bir ilk adım olduğunu ve nihai olarak uzayda üs kurmayı hedeflediklerini beyan etmiştir. (ÖZLÜK,13.04.2005) Ancak coğrafya elbette stratejide en önemli bir oyuncudur kabulü yanında, günümüz teknolojisinin uzamsal olarak bu katılımların sinerjisini etkisiz kılma ihtimali eleştirel jeopolitiğin önemli bir konusu olabilir. Teknolojilerin taktikleri yönettiği günümüzde (GRAY,2003,s.234) uluslar arası ilişkilerin grammerinin sürekli yenilikler ve farklı yaklaşımlar sergilediği gözden kaçırılmamalıdır.

Karadan küçüklü büyüklü 15 ülke ile sınırı olan ÇHC bilinen tarihinden buyana sınır sorunlarıyla yaşamış, birçok kez savaşlara sebep olan sınırlarını günümüzde herhangi bir tehlike gelmeyecek şekilde emniyete almış görünmektedir. SSCB'nin de yıkılmasıyla Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerini geliştiren Çin Halk Cumhuriyeti bu ülke ile olan kara sınırında ki askeri birliklerde önemli azaltmalara gitmiştir. Kuzey doğusunda bulunan Sarı Deniz ve Kore Yarımadası ile doğusunda bulunan Doğu Çin Denizi'nde Tayvan ile burun buruna bulunan ÇHC, güney doğusunda bulunan Güney Çin Denizi'nde Filipinler ile komşu sayılabilir.

Güneyinde ise Hindistan ile komşu olan ÇHC kendisinden sonra en kalabalık nüfusa sahip bu ülke ile de ikili ilişkilerini geliştirmeye ve ticareti artırmaya, sınır problemlerini de barışçıl yollarla çözmeye karar vermişlerdir.

İki ülke arasındaki ilişkiler, Çin'in Pakistan'la, Hindistan'ın da ABD ile yakınlaşması üzerine gerginleşmiştir. Ancak Çin Devlet başkanı Hu Jin Tao'nun (NTVMSNBC,23.11.2006) 10 yıl aradan sonra yaptığı ziyaret yakınlaşmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ziyaret esnasında ticaretin 2010'a kadar 40 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir.

1949 yılında kurulan ÇHC, Doğu Türkistan ve Tibet'i kontrolü altına almıştır. Soğuk Savaş döneminde uzun süre dış dünyaya kapalı olan Çin, kendi içinde Mao'nun önderliğinde devlet yapısını oluşturma gayesinde olmuş, ancak 1971'den sonra dış dünya ile olan ilişkiler kurulmaya ve güçlenmeye başlamıştır. 1980'lerde özellikle ekonomik alanda liberal ekonomi politikalarını belirli alanlarda uygulamaya başlayan Çin, kendine has bir model oluşturma yolu tutmuştur. Bu ekonomik politikaların Çin Halk Cumhuriyeti'nin idari yapısı ve halkın politik bilinci üstündeki etkileri ise önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin uyguladığı milletler politikasından yola çıkan fakat daha baskıcı bir şekilde uygulanan, kendine has bir milletler politikası uygulamıştır. Sovyetler Birliği'nde uygulanan politikalar, belirli oranda farklı etnik grupları bir ideal etrafında birleştirmeyi, milliyetçilik duygusunun etkilerini en aza indirmeyi amaçlamıştır ve 1991 yılında büyük oranda başarısızlığa uğradığı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Çin'in Doğu Türkistan'da ve diğer bölgelerde yaşayan etnik gruplara uyguladığı politika ve Batı Türkistan'da yaşanan değişim sonrası oluşabilecek yeni açılımlar hem Çin hem de Doğu Türkistan açısından önem kazanmıştır.(JAN,1997,s.249)

Geçen yüzyıla adını "Amerikan Yüzyılı" olarak yazdıran ABD'nin yeni yüzyıla da adını yazdırmaya başladığı günümüzde ÇHC herkesin beklediği gibi ABD'ye karşı gerçekten bir Süper Güç olarak çıkabilecek mi? Yoksa bazı kesimlerin belirttiği gibi "Kağıttan Kaplan" olarak bölgesel bir güç olmakla mı yetinecek. Tüm araştırmacı ve tarih yazarlarının analiz etmeye çalıştığı ÇHC eksik altyapısına rağmen muhtaç olduğu kuvveti kendisinde bulabilecek mi?

Nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin; böylesi bir görkeme rağmen yüzde 8'lik (2002) büyüme oranı, yüzde 12,6'lık (2002) sanayi büyümesi gerçekleştiren ve gerçekten üzerinde çok düşünülmesi gereken bir ülkedir. 1 Ekim 1949 yılında Mao'nun önderliğinde kurulan Halk Cumhuriyeti, bugün dünya üzerinde Komünist yönetimle idare edilen beş ülkeden biridir. 1960'lı yıllarda, Mao'nun "Kültür Devrimi", her ne kadar tam anlamıyla bir devrim yaşatmasa da asıl devrimleri Mao'nun 1976'da ölümünden sonra yönetimi devralan Deng yapmıştır. Politik anlamda olmasa da, ekonomide liberalleşme eğilimleri hızlanmıştır. Bu da ekonominin gidişatına yansımış ve Çin özellikle 1990'lı yıllardan sonra büyük gelişme hızı göstermiştir. Bugün dünyanın yedinci büyük ekonomisi (GSMH sıralaması açısından) olan Çin, bu büyüme oranını sürdürebilirse 25 yıllık zaman dilimi içerisinde dünyanın en büyük ekonomisi olmaya adaydır. Ekonomik büyümenin yanında askeri olarak da Çin önemli bir güç olarak karşımıza çıkıyor. GSMH'nin yüzde 4,4'lük kısmı ile yaklaşık olarak 56 milyar dolar (2002) askeri harcama yapan Çin, asker sayısı olarak önemli bir güç olmasına rağmen silahların modernizasyonu konusunda önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca, nüfusun çok fazla olması, kişi başına düşen gelirin 2000 dolar civarında kalmasının en önemli nedenidir.(ÖZLÜK,13.04.2005)

1.1. Coğrafi Durum

Çin, Asya Kıtasının doğu ve güneydoğusunda yer alan Batı'dan itibaren Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan, Pakistan kuzeyde Rusya, Moğolistan, doğuda Kore, Çin Denizi, güneyde Vietnam, Laos, Birmanya, Nepal, Bhutan, Hindistan ile çevrili olan bir Asya ülkesidir.(Çin Ülke Bülteni, Haziran 2005,s.3) Yüzölçümü 9.596.960 km² dir. (KARACA,2003,s.30) Dünyanın %6,4'nü kapsar. Denize olan kıyılarının uzunluğu ise 18,000 km'den fazladır. Doğudan, batıya kadar 5.000 km. kuzeyden, güneye ise 5.500 km.'lik bir mesafeye uzanır.

China: Administration

801668 (541790) 1-91

Province-Level Names

Characters	Pinyin	Pronunciation	Characters	Pinyin	Pronunciation
安徽	Anhui	ahn-way	辽宁	Liaoning	lee_ow-ning
北京	Beijing	bay-jing	内蒙古	Nei Mongol	nay-mung-goo
福建	Fujian	foo-jee_en	宁夏	Ningxia	ning-she_ah
甘肃	Gansu	gahn-soo	青海	Qinghai	ching-hi
广东	Guangdong	g_wong-doong	陕西	Shaanxi	shun-she
广西	Guangxi	g_wong-she	山东	Shandong	shahn-doong
贵州	Guizhou	g_way-joe	上海	Shanghai	shong-hi
海南	Hainan	hi-nan	山西	Shanxi	shahn-she
河北	Hebei	huh-bay	四川	Sichuan	ssu-ch_wan
黑龙江	Heilongjiang	hay-loong-jee_ong	天津	Tianjin	te_en-jin
河南	Henan	huh-nan	新疆	Xinjiang	shin-jee_ong
湖北	Hubei	hoo-bay	西藏	Xizang	she-dzong
湖南	Hunan	hoo-nan	云南	Yunnan	yu_oon-nan
江苏	Jiangsu	jee_ong-su	浙江	Zhejiang	juh-jee_ong
江西	Jiangxi	jee_ong-she	台湾	Taiwan	tie-wan
		je_e-lynn			

Şekil 2.5: Çin'in eyaletleri ve yönetimi

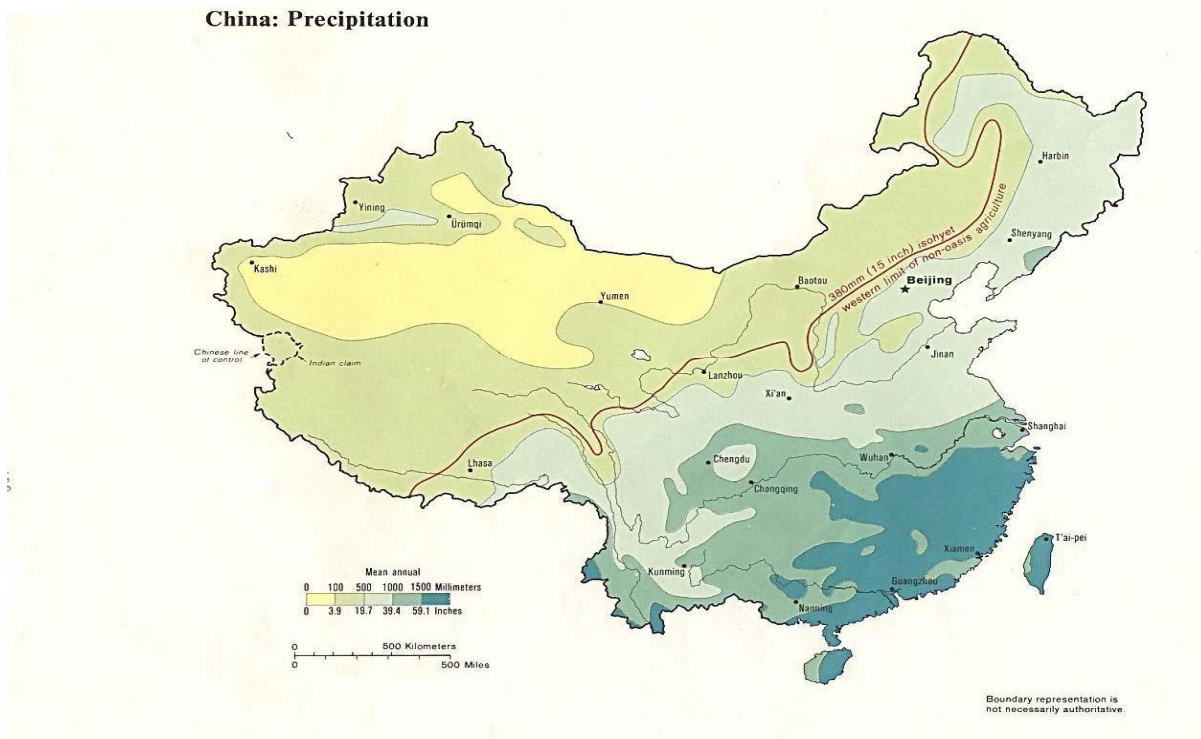
Şekil.1.1. ÇHC Eyaletleri Haritası

Kaynak: <http://www.lib.utexas.edu/maps/china.html#country.html>

Çin Büyük değişkenlik gösteren bir kıtasal muson iklimine sahiptir. Çin'de su toplama havzasında 100 Km.yi geçen 50 binden fazla akarsu vardır. Tibet Platosu'nun kuzey bölümü soğuk bir çöl olduğundan, buharlaşma oranının düşüklüğü sık bir akarsu ağının meydana gelmesini sağlamıştır. Ama bu akarsular genellikle buzulların oyduğu çöküntülere dökülerek sayısız göller oluşturur. İkinci büyük su bölümü çizgisini oluşturan kuzeybatıdaki iç havzalar, Çin'in %30'unu kaplamakla birlikte, toplam su miktarının ancak

%5'ini karşılar. Bu bölgede ırmak sayısı da azdır. Eriyen kar ve buzlarla beslenen kısa ırmaklar çöllere doğru aktıkça kururlar, bazıları da iç göller oluşturur.

Şekil 2.2 :Çin'de yağış

Şekil.1.2. ÇHC Yağış Dağılımı Haritası

Kaynak:http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/china_precip.jpg

Doğuda yer alan en büyük su bölümü çizgisi, Çin'in beşte üçlük kısmında toplam su miktarının %85'ini toplar. Çin'in en uzun ırmağı Yangtze'dir. Tibet Platosundan doğduktan sonra ülkenin iç kesimini geçerek Şanghai'nın kuzeyinde Doğu Çin Denizi'ne dökülür. Değişik iklim koşullarının hüküm sürdüğü Çin'de, tundra toprakları ile son derece geçirimli olan kuzeydeki tayga podzollü gley toprakları dışında, Asya kıtasına özgü bütün toprak türleri görülür. Güney ve Güneydoğu kıyı bölgesi orman toprak kuşağı ile kaplıdır. Kuzey ve Kuzeybatıdaki iç bölgeler ise step kuşağı ile çöl ve yarı çöl kuşağı içinde kalır. Doğa şartlarının topraklar üzerindeki olumsuz etkileri, yüzyıllardan beri sürdürülen yoğun ekimin de tesiriyle, genelde bir azot ve organik madde eksikliğine neden olmuştur. Çin'in büyük bölümünü kapladığı Güneydoğu Asya ile Büyük Okyanus arasında mevsimlik bir hava kütlesi akımı mevcuttur. Sibiryadan gelen karasal kutup hava kütlesi kış aylarında

Çin'in büyük bölümünü etkisi altına alırken, tropik Pasifik hava kütlesi etkisini yaz aylarında gösterir. Sıcaklık farkı 10°-25°ye kadar çıkar.(Çin Ülke Bülteni,2005,s.8) Çin'de sıcaklık genellikle güneyden kuzeye gidildikçe düşer. Çin Seddi çevresinde 5 °C'ye kadar azalır. Ülkenin en güney ve kuzey uçları arasındaki sıcaklık farkı 30 °C'yi bulur. Kuzey Çin'de sonbahar ilkbahardan daha serin geçerken, Güney Çin'de bunun tersi yaşanır.

Çin'de yağışlar genelde güneydoğudan kuzeybatıya doğru azalan bir dağılım gösterir. Çin'de 2700 cinsten yaklaşık 30 bin tohumluk bitki türü vardır. Bu cinslerden yaklaşık 200'ü yalnızca Çin'e özgüdür. (DEİK,2005,s.7)

Jeoformolojik yapı ve iklim koşullarına göre üç ana bölgeye ayrılır. Bunlar doğu, kuzeybatı ve güneybatı bölgeleridir. Doğu bölgesi; nüfusu sık olan bu yerler, Çin'de tarımın en çok yapıldığı ekili alanlarla kaplıdır. Belli başlı yerleşim bölgeleri dar şeritler halinde uzanan kıyı ovalarıdır. Bu kıyılar boyunca uzanan irili, ufaklı birçok ada balıkçılık yapılan merkezlerdir. Güneybatı bölgesi, Bölgenin belirgin özelliği kanyon biçimli vadiler ve sarp dağlardır. Yörenin hemen her tarafında dağlarla ayrılmış dağınık küçük göl havzaları vardır.

Şekil.1.3. ÇHC Yüzey Şekilleri Haritası

Kaynak: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/china_rel01.jpg

Kuzeybatı bölgesi, Tibet Platosu'nun kuzeyinde genellikle 900m.'nin aşağısında kalan Tarım Havzası uzanır. Tarım Havzasını kuşatan Tian Shan (Tanrı Dağları) ile Pamir ve Kunlun dağlarından inen akarsular, Taklamakan Çölü'nün kumlu ve çakıllı yüzeyinde kurur; çölü boydan boya geçebilen Tarım ve Hetian gibi ırmaklar da sadece taşmaya müsait mevsimlerde kesintisiz akar. Tarım Havzasının kuzeyinde Tian Shan ile Altay Dağları'nın çevrelediği Çungarya Havzası yer alır. Havzanın düz olan yüzeyi güneybatıya doğru hafifçe yükselir. Genelde 300–400 m. arasında değişen yükseklik, en alçak kesimlerde 185 m.'ye kadar iner.(SÜKAN, 2000,s.46)

Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde bütün bölgelerinde kara iklimi hüküm sürdüğü için gündüzleri sıcak, geceleri soğuk geçer. Bununla birlikte yazların çok sıcak kışların ise aşırı derecede soğuk olduğu iklime sahip olan bu ülkenin her tarafı karlarla kaplanır. Ancak bahar aylarının gelişi ile eriyen karları takiben çok geniş otlak alanları ortaya çıkar ve bu alanlar verimli bir tarım bölgesi haline gelir. İklim özelliklerinden dolayı az miktarda yağmur alan Doğu Türkistan'da kar yağışı çok yoğundur ki, bu da sulama ihtiyacının büyük bir kısmını karşılamaktadır. Ayrıca, Doğu Türkistan yeraltı su kaynakları bakımından çok zengindir, ancak bu kaynaklar verimli olarak kullanılamamaktadır. Eğer bu kaynaklar verimli kullanılırsa, ülke topraklarının verimi birkaç misli artabilir. (SARAY,2003,s.13)

Doğu Türkistan'da tarım arazisi olarak genellikle iki bölge öne çıkmaktadır; Çungarya ve Tarım havzalarıdır. Bu havzaların hububat ziraatı önemli bir gelir kaynağıdır. Bu havzalarda özellikle tahıllardan; buğday, mısır, arpa pirinç ve baklagillerin yanı sıra yağlık bitkilerden, aspir, kolza, keten tohumu, ayçiçeği ayrıca endüstriyel bitkilerden pamuk, şeker pancarı ve şerbetçiotu(bira imalatı için) tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Yıllık hububat üretimi 8.25 milyon ton pamuk üretimi 1,4 milyon ton yağ üretimi 300.000 ton, şeker pancarı üretimi 3,9 milyon tondur. Çin'in pamuğunun 1/3'ünü, kuzu yününün %40'nı üretir.(age.,s.7) Burada, şu hususu hemen belirtmekte fayda vardır; iklimin az yağışlı olması dolayısıyla, ziraat geniş ölçüde sulama ile

yapılır. Havzaları çevreleyen sıra dağlardan karların erimesi ile inen akarsular geniş ölçüde sulamaya imkân verir. Bu arada, sulamaya ihtiyaç duyulmadan ziraat yapılan alanlar da mevcuttur. Bu alanlar yağmur yağın bölgeler ile yeraltı su kaynaklarının olduğu bölgelerdir. Buralarda bol miktarda pamuk, dut ve ipekçilik yaygın olarak yapılır, bundan dolayı pamuklu ve ipekli dokumacılık Doğu Türkistan'da oldukça gelişmiştir. Bunun dışında bol miktarda üzüm, kavun, karpuz ve her çeşit meyve yetişmektedir. Urumçi'nin kuzeyinde bulunan Changji'de modern teknoloji ile üretim yapan biri Japon şirketine ait olan pamuk fabrikası vardır. Ayrıca Çin-Japon ortak mülkiyete ait kuru üzüm işleme fabrikası Turfan'da bulunmaktadır. (DİLLON,1995,s.8)

Tian Shan Dağları'nın Çin'de kalan bölümü, biraz karmaşık görünüm veren bir sıradağlar sisteminden oluşur. Alp tipi çayır bozkırlarının hakim olduğu bu bölge Çin'in en iyi otlak alanlarından biridir.

Ülkenin kışlak ve yaylak olarak kullanılabilecek sıra dağları arasındaki bölgeleri hayvancılığa çok elverişlidir. Et üretimi 640.000 ton, hayvan sayısı 40 milyon adet düzeyindedir. (İGEME, 2001,s.7) Bu yüzden, bu bölgede bir milyona yakın insan hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Doğu Türkistan'da endüstriyel üretim yapan 60.000 işletme 2000 civarında sınaî ürünü üretmektedir. Bölgenin sınaî üretim değeri 1999 yılı itibari ile 63,5 milyar yuan düzeyindedir. Ağır sanayi toplam üretimin %69'unu oluşturmaktadır. Bölgenin sanayi üretiminin %28'ini gerçekleştiren Urumçi en büyük sınaî merkezdir. Petrol çıkarılması, petro-kimya sanayi, tekstil gıda sanayi ve inşaat malzemeleri gelişmiş sektörlerin başında gelmektedir. Bölgenin 15.058 milyar kwh elektrik 972.100 ton çelik, 6.275 milyon ton çimento ve 274.100 ton pamuk ipliği üretimi vardır. (age.,s.9)

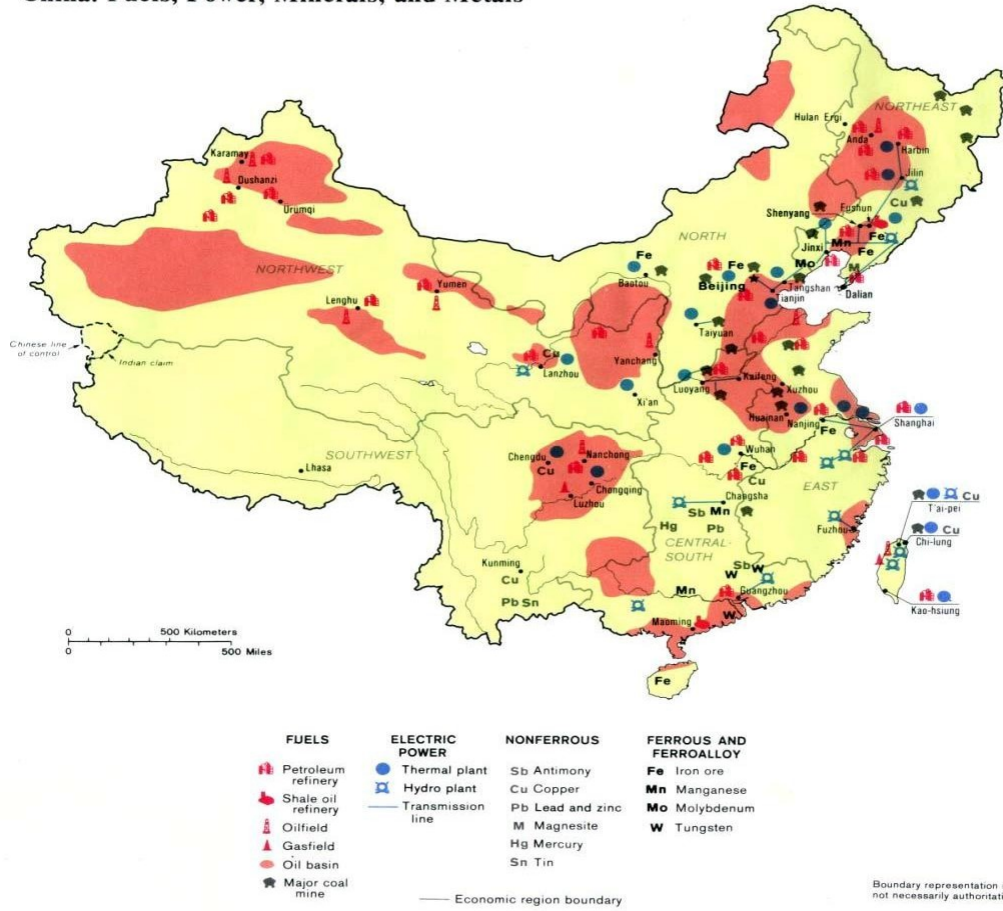
1.2. Yeraltı Kaynakları

Çin'in en önemli madeni kömürdür. Geniş kömür yataklarının büyük bölümü kuzeyinde toplanmıştır. Kömür rezervlerinin yaklaşık yarısı Shanxi'dedir. Bunun dışında Heilongjiang, Liaoning, Jilin, Hebei, Shandong önemli kömür bölgeleridir. Rezervlerin büyük kısmı kaliteli asfaltittir, ayrıca geniş linyit yatakları da vardır.

Başlıca petrol yatakları Kuzeydoğu bölgesi ile Sinkiang, Gansu, Qinghai, Sichuan, Shandong ve Henan'dadır. Liaoning ve Guangdong gibi yerlerde petrol yatakları vardır. Sadece 1964 yılında yapılan araştırmalar sonucu Sincan bölgesinin petrol rezervi 160 milyar ton olarak tahmin edilmiştir. Petrol açısından dışa bağımlı durumda olan ÇHC,dünyadaki en büyük kömür üreticisidir.(ÇHC Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri,2003,s.6)1970'li yıllarda Zhu Irmağı ağzı ile Qaidam ve Tarım Havzaları'nda kolaylıkla petrol çıkarılabilir petrol yatakları bulunmuştur. Batılı petrol şirketleriyle birlikte Çin Denizi, Sarı Deniz ve Tonkin Körfezi'nde de petrol arama ve işleme çalışmaları yürütülmektedir. Çin, günümüzde dünyanın önde gelen ham petrol ve petrol ürünleri ithalatçıları arasına girmiştir.

Demir cevheri ülkenin birçok bölgesinde çıkarılır. Yangtze Irmağı'nın kuzeyinde zengin yataklardan elde edilen demir, çevredeki demir-çelik tesislerinde işlenir. Çin nikel, krom ve kobalt dışında demirli alaşımlar bakımından da oldukça zengindir. Manganez ve tungsten rezervleri önemli bir miktarı bulur. Bakır rezervleri orta düzeydedir. Bazı yörelerde kurşun ve çinko çıkarılır. Dünya'nın en zengin antimon yataklarını barındıran Çin'in boksit, kalay, altın ve fosfat rezervleri de önemli düzeydedir. Kıyılarda buharlaştırma yoluyla elde edilen büyük miktardaki tuzun yanı sıra Sichuan, Yinchuan ve Qaidam Havzası gibi iç kesimlerde de tuz yatakları vardır. Diğer önemli mineraller arasında piritler, flüorit, alçıtaşı, asbest ve çimento sayılabilir. (SÜKAN, 2000,s.55)

China: Fuels, Power, Minerals, and Metals

Şekil1.4. ÇHC Petrol, Enerji, Yer Altı Kaynakları ve Metaller Haritası

Kaynak: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/china_fuels_83.jpg

Doğu Türkistan bölgesi yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bol olan ender bölgelerden biridir. Halen işletilen 3000 madende 122 cins mineral çıkarılmaktadır. En önemlileri ise kömür, petrol, demir, manganez, krom, kurşun, molibden, çinko, berilyum, lityum, niobiyum, tantalum, mika, asbest ve kristaldir. Çin'in kömür üretiminin 2/5'i Doğu Türkistan'dan çıkarılmaktadır. Turfan, Tarım ve Jungaar bölgelerinde oldukça yüksek miktarda petrol ve doğalgaz rezervleri bulunmaktadır. Yeraltı zenginliklerinin başında petrol gelmektedir. Bu yatakların bazılarına örnek vermek gerekirse; Cungarya havzası, Turfan ve Taklamakan bölgesi dünyanın en zengin petrol yataklarından bazıları olarak bilinmektedir. Çin'in çıkarılabilir petrol rezervlerinin % 35'i Doğu Türkistan'da bulunmaktadır. (İGEME,2001,s.7)

Amerikalıların ve Japonların bu petrolü çıkarma talepleri fazla pay istedikleri için Çin Hükümeti tarafından kabul edilmemektedir. Buna rağmen Çinliler, Doğu Türkistan'ın en zengin petrol yataklarından biri olan Karamay bölgesinden günde 170 bin varil yılda ise 1.286.000 ton petrol çıkarmaktadır. 60 milyon ton rezervi olan bu petrol yatağı tamamen Çinlilerin kontrolü altındadır. Doğu Türkistan'daki ikinci büyük petrol sahası ise Vusu bölgesidir. Bu bölgede günde 50 bin varil petrol çıkarılmakta ancak, bu sahanın günlük 75 bin tonluk rezervi olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Hoten, Kuçar, Kargalık bölgelerinde ki yataklarla birlikte yılda 18 milyon ton petrol eldesi mevcuttur. Bu da diğer bölgelerden çıkarılan petrolle birlikte 22 milyon tona ulaşmaktadır. Çin'in yılda 35 milyon ton istihali olduğu bilinmektedir. Buda Çin'in ürettiği petrolün %60'dan fazlasının Doğu-Türkistan'dan elde edildiğini gösterir. Kasım 1989'da dönemin başbakanı Li Peng'e verilen brifingde "Tarım havzasının günümüz dünyasında şimdiye kadar keşfedilen en büyük petrol depolama yapısına sahip olduğu" iddia edilmiştir. (DİLLON,1995, s.9)

Doğu Türkistan'ın Altay, Tanrı ve Karanlık dağlarının etekleri ile Urumçi, Turfan, Karaşehir, Kuçar, Kaşgar, Yenihisar ve Göğçek bölgelerinde geniş kömür rezervleri bulunmaktadır. Sadece Urumçi bölgesindeki kömür yataklarının 600 milyon ton olduğu göz önüne getirilirse, diğer bölgelerin ne kadar zengin olduğu kolayca anlaşılır.

Diğer taraftan Doğu Türkistan'ın güney ve kuzey kısımlarında ve bilhassa Turfan, Aksu, İli ve Yenihisar bölgelerinde zengin demir yatakları bulunmaktadır. Buna ilaveten, İli, Kuçar, Bay ve Urumçi bölgelerinde zengin bakır yataklarının olduğu bilinmektedir. Yine İli, Altay, Barköl, Çerçen, Keriye, Çöğçek ve Urumçi etrafında zengin altın damarları keşfedilmiştir ki, bu damarların 18,5 milyon ton olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 5 bölgede zengin uranyum, kalay ve volfram yataklarının bulunduğu ve bunların işlenmeye başlandığı bilinmektedir. (SARAY, 2003,s.14–16)

Kişi başına milli gelir 1997 yılında 607 dolar olarak şehirlerde 186 dolar olarak kırsal kesimde gerçekleşmiştir. Ülkenin yaklaşık %91'inde

elektrik bulunmaktadır. İthalatı ve ihracatı birer milyar dolar olan ülkede başlıca ithal ürünler; gıda, canlı hayvanlar, meşrubat, tütün, demir-çelik, kimyevi gübreler, makine ve ulaştırma araçlarıdır. İthalatın yapıldığı başlıca ülkeler ise Japonya, Almanya, İtalya, Kazakistan, Rusya ve ABD'dir. İhracatı yapılan ürünler; Pirinç(kabuklu), tütün(flue cured), pamuk, kok kömür, pamuk ipliği, pamuklu kumaş, giysi, ayakkabı ve elektrikli makinelerdir. İhracat Hong Kong, Japonya, Pakistan, G.Kore, Almanya, Kazakistan, Kırgızistan ve ABD'ye yapılmaktadır. İpek yolu üzerinde bulunan Doğu Türkistan, Çin'in batıya açılan penceresidir. (İGEME,2001,s.5)

1.3. Sosyo Kültürel Durum

Dağlık ve tepelik kesimler dışında kırsal yerleşmelerin çoğunluğu büyük toplu köylerden oluşur. Bu yerleşim tipi yoğun nüfus ve tarihsel geçmişle yakından bağlantılıdır. Köylülerin mallarını takas etmeleri için yerel gereksinimlere göre değişen aralıklarla pazarlar kurulur.

Kuzey Çin Ovası'nda toplu köyler oldukça dengeli bir dağılım gösterir ve birbirlerine patikalar ve kağını yollarıyla bağlanır. Birbirlerine yakın olan evler genellikle kerpiç ve toprak sıvadan yapılmıştır. Pazar kasabaları ve büyük köyler surlarla çevrilmiştir.

Çin'in orta ve güney kesiminde kırsal görüntünün belirleyici özelliği pirinç tarlalarıdır. Toplu köyler birbirinden birkaç kilometre uzaklıktadır. Birkaç düzineden oluşan köy topluluğunun ortasında yer alan Pazar kasabaları, yerel ürünlerin toplandığı ve mamul malların dağıtıldığı bir merkez görevini üstlenir. Mevcut köyler arasında ulaşım yaygın olarak suyolu ve teknelerle yapılır.

Çin'de kentsel alanların gelişmesi sanayileşme çabalarının 1953'ten itibaren yoğunlaşmaya başlaması ile hız kazanmıştır. İmalat ve madencilik

merkezlerinin çevresinde kurulmuş birçok kent vardır. Uzak yöreler için demiryolu ve karayolu tercih edilmektedir. Demiryolunun ilk defa 1952'de ulaştığı Langhou, bugünlerde kuzeybatı ve güneydoğu bölgeleri arasında yer alan önemli bir kavşak konumuna gelmiştir.(DEİK,2005,s.9)

ÇHC komünist rejimle yönetilmesine rağmen Han'lar milliyetçi bir kimliğe sahiptir. 1970'lerin sonunda komünizmin ekonomik kalkınmayı sağlamadaki başarısızlığı ve Japonya'da ve ondan sonra da diğer Asya ülkelerinde kapitalizmin başarısı görüldükten sonra, Çinli liderler Sovyet modelinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Böylece Çinliler Batı'ya veya kendi içlerine dönme sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Birçok entelektüel batıya tümüyle teslim olmayı düşünmüştür. Ancak bu 800 milyon köylü üzerinde etkili olmamıştır ve siyasi liderler yeni bir formül üzerinde durmuşlardır. Bir yandan kapitalizm ve dünya ekonomisine ve diğer yandan da geleneksel Çin kültürüne bağlılıkla birlikte siyasal açıdan otoriter bir yönetim mevcuttur. Devam eden ekonomik kalkınmanın sağladığı performans, yönetimin meşruluğunu ve Çin kültürünün ayırt edici özelliklerinin ortaya çıkardığı milliyetçi meşruluğu geçirmiştir.(HUNTINGTON,1996,s.147)Toplam nüfusun büyük çoğunluğunu Han Çinlileri meydana getirmektedir. Bir gözlemci,"Tiananmen sonrası rejim meşruluğun yeni kaynağı olarak Çin milliyetçiliğini büyük bir şevkle kucaklamıştır" ve bilinçli bir biçimde iktidarını ve davranışını haklı kılabilmek için Amerika karşıtlığını teşvik etmiştir. Bir Hong Kong'lu liderin sözleriyle bir Çin kültürel milliyetçiliği ortaya çıkarmaktadır. "Biz Çinliler daha önce hissetmediğimiz ölçüde kendimizi milliyetçi görmekteyiz. Bizler Çinliyiz ve bununla da gurur duymaktayız." Çin'de 1990'ların başında "genellikle pederşahi, yerlileri yabancılardan üstün tutan ve otoriter nitelikte olan otantik Çin kültürüne dönme biçiminde popüler bir arzu" ortaya çıkmıştır. Demokrasi,bu tarihsel gelişim içinde, aynen Leninizm gibi, bir başka yabancı zorlama olarak düşünüldü ve değerini yitirdi.(HUNTINGTON,1996,s.148)

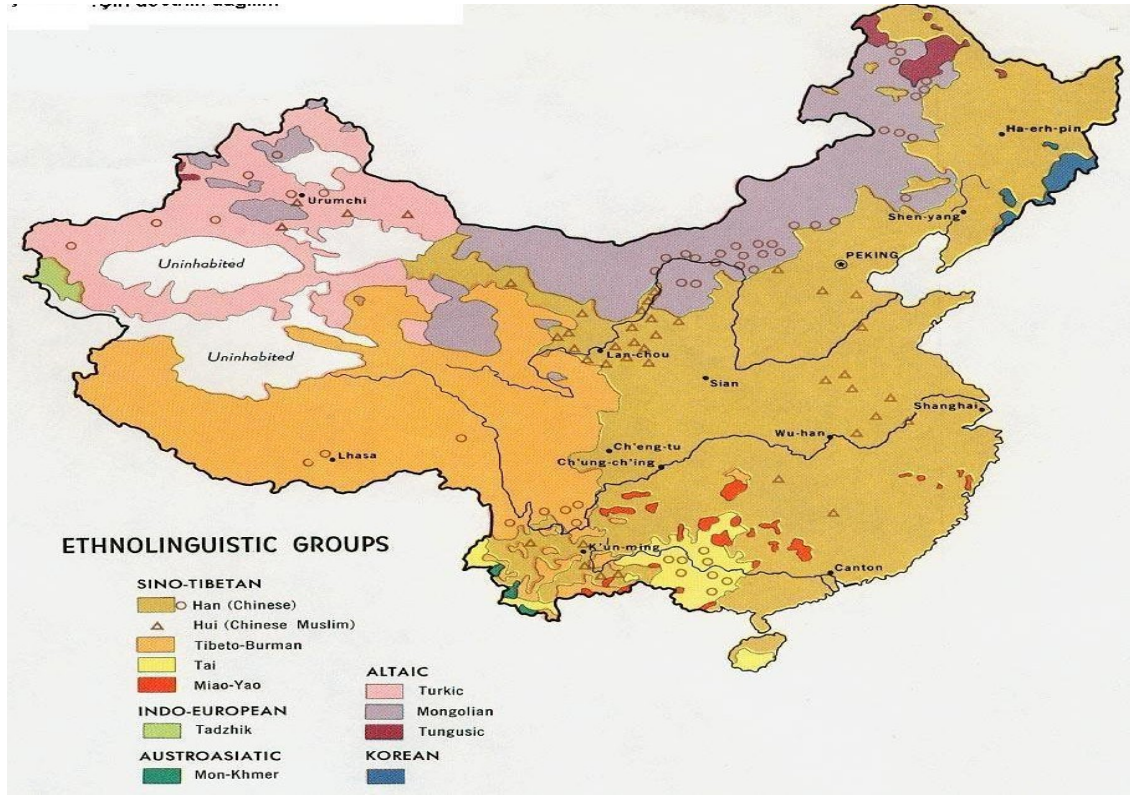
Huntington'un değerlendirmesinden son elli yıldır komünizm ile yönetilen ÇHC'i SSCB'nin girdiği açmazdan kurtulmanın yolunu bularak komünizmin getirdiği halkçı ve eşitlikçi anlayıştan yüz seksen derece dönüşle liberal ekonomiye geçmiş ve bunun gereği olarak solun tam tersi olan milliyetçiliği seçmiştir denebilir. Bununla birlikte yeni milliyetçi yapıya sahip ÇHC'nin hükümeti komünizmin devletçi politikalarından asla taviz vermeden, yerel yönetimleri kullanarak ekonomisini de kendi kontrolünde tutarak geleceğe güvenle ulaşmayı amaçlamaktadır.

Çin'deki beş otonom bölgeden biri olan Doğu Türkistan (Sincan), toplam yüzölçümün 1/6'sı ile Çin'in en büyük siyasi-idari altyapı birimidir; nüfusunun da yaklaşık 16 milyon olduğu tahmin dilmektedir. (AMANOV,2006,s.85) Çin'in bölgeye olan aşırı ilgisinin nedenlerine gelecek olursak bu bölgenin coğrafi ve yeraltı özelliklerine bakmamız yeterli olacaktır. Coğrafi Konumu itibariyle çok kritik bir nokta teşkil eden bu bölge Rusya Federasyonu ve diğer komşu ülkeler ile bütün kara ticaret yollarını içinde barındırmaktadır. Ayrıca bölge içinde bulunan yeraltı zenginlikleri de azımsanmayacak derecede önem teşkil etmektedir. Bu konuları detaylı inceleyecek olursak Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) bu bölge üzerinde neden bu kadar büyük baskı yarattığını daha kolay kavrayabiliriz.

1.4. Demografik Yapı

Çin'in devasa nüfusu hem büyük bir kaynağın hem de büyük bir meydan okumanın göstergesidir. (KARACA,2003,s.35) En son tespit edilen nüfusu 1,3 milyar olan ÇHC'nin 1980'lerde yürürlüğe giren şehirlerde her aileye bir çocuk, kırsal kesimde iki çocuk politikası resmi nüfus artışını yavaşlatmıştır. (ÖĞÜTÇÜ,2006,s.40) Nüfusun önümüzdeki yüzyıl içerisinde 1,6 milyarda kalması ve halkın yaşlanması beklenmektedir.1990'larda 65 yaş üstü nüfus %9 iken 2030'da bu oranın %22'lere çıkması tahmin edilmektedir. (DEİK,2005,s.3) Aynı kültür, gelenek ve yazı dilini paylaşan Hanlar, Çin

toplumunun en homojen kesimini oluşturur. Sayıları 60'ı bulan azınlık topluluklar, toprakların yaklaşık %60'ına yayılmıştır. Azınlıklar toplumun yaklaşık %8,4'ünü oluşturur.

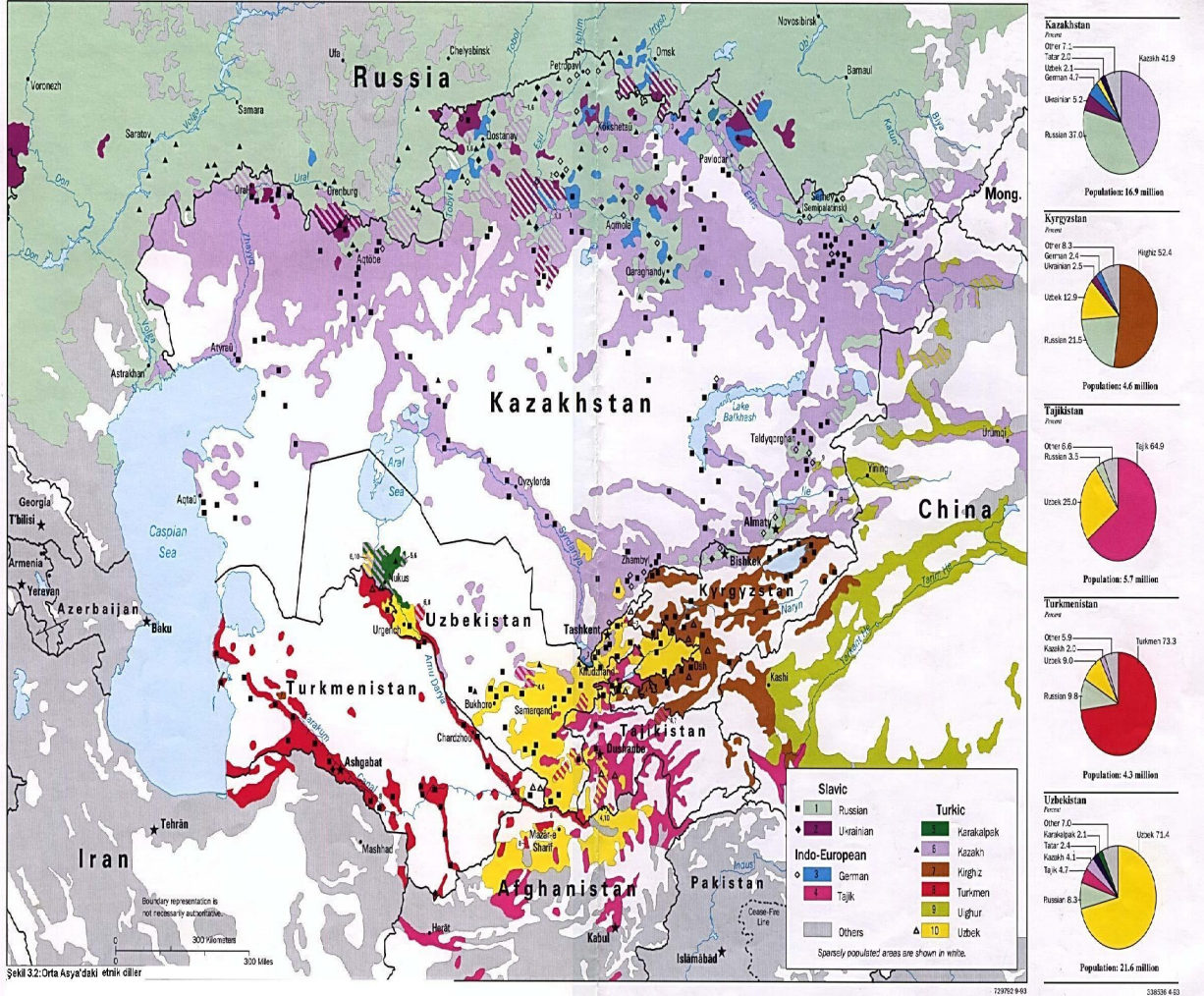

Şekil.1.5ÇHC'de Konuşulan Diller Haritası

Kaynak:http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/china_ethnolinguistic_83.jpg

Bugün orta Asya'da üzerinde durulan diğer bir konuda Çinli göçmenlerin yarattığı sorunlardır. Gerçek sayı bilinmemekle birlikte Kazak resmi makamları ülkede 100 bin civarında Çinli göçmen olduğunu ve bu göçmenlerin ülkedeki işsizlik sorununu önemli ölçüde artırdığını iddia etmekte Çin'den bu konuda tedbir almasını istemektedirler. Benzer durum Kırgızistan içinde geçerlidir ve oradaki göçmen sayısı 100-180 bin arasındadır. (ANDİCAN,2006,s.20)

Major Ethnic Groups in Central Asia

Şekil.1.6:Orta Asya'daki Başlıca Etnik Gruplar

Kaynak:http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/casia_ethnic_93.jpg

Çin'de 100 milyondan fazla insan çeşitli dinlere mensuptur. En çok taraftarı olan Budizm, İslâm, Katolik, Protestan, yerli din Taozim'in yanı sıra Şamanlık ve Doğu Ortodoks Hristiyanlığı ile Naxi halkının mensup olduğu Dongba dinidir. Tibetliler, Moğollar, Lhoba, Moinba, Tu ve Yugurlar, Dai, Blang, Deang da Theravada Budizmine tabidir. 20 milyona kişiye yaklaşan Hui, Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek, Tacik, Dongxiang ve Bonan halkları İslâm inancına sahiptir.(MACKERRAS, 2005, s.1) Az sayıda Miao, Yoo ve Yi Katolik veya Protestanlık dinine bağlıdır. Han Çinli'lerin bir kısmı Budizm, Katolik, Protestan veya Taoizme de inanırlar.

İslâm'ın Çin'e muhtemelen yedinci yüzyılın ortalarında girdiği tahmin edilmektedir. Tang ve Son hanedanları devrinde Orta Asya üzerinden karayolu ile kuzeybatı Çin'e ve deniz yolu ile Çin'in güneydoğu limanlarına gelen Müslüman Arap ve Acem tüccarlar, İslâmi esasları da birlikte getirdiler. Guangzhou'daki Guangta Camii ve Quanzhou'daki Qingjing Camii, bu dönemde yapılmış olup halen kullanılmaktadır.

Katoliklik ve Protestan'lık, Çin'e, Budizm ve İslâm'lıktan çok sonraları girmiş, etkileri de daha az olmuştur. Bunlar Shanghai, Beijing, Guanzhou ve Wuhan gibi önemli şehirlerde belirli kırsal alanlarda sınırlı kalmışlardır.

Çin hükümeti inançların serbest olduğu bir siyaset öngörmektedir. Tüm düzenli dini faaliyetler, yasalarla korunmaktadır. Çin'de, dini maksatla istifade edilen değişik dinlere ait 68.000'den çok ibadethane vardır.

Doğu Türkistan bölgesindeki toplum yapısı hakkında araştırmalar yapan Griffith Üniversitesi (Avustralya) Uluslar arası Ticaret ve Asya Araştırmaları'ndan Colin MACKERRAS'a göre üç sosyal gruba ayrılmaktadır. Entelektüeller, tüccarlar ve fakir köylüler. Entelektüeller kendilerini Han karşıtı, Batı Türkistan ve Türkiye'ye ait bir Türk olarak görmekte, laik ve anti-İslamcı ve Pan-Türkist milliyetçi olarak tanımlamaktadırlar. Orta ve düşük gelir düzeyli köylüler ise dindar Müslüman ve yüksek çöl kültürüne sahiptirler. Uygur tüccarlar ise eğer Pekin ve Şanghay ile ticaret yapıyor ve ülke politikaları işlerine geliyor ise Çin'in tebaası olarak görürler kendilerini. Bu karmaşık ilişkiler entelektüellerin Uygur milliyetçi politikasını sürdürmek için aşırı performans göstermelerini gerektirmektedir. Entelektüeller en etkili grubu teşkil ederler. Sonrasında ise tüccarlar ve köylüler gelmektedir. (MACKERRAS,2005,s.5)

St. Petersburg Üniversitesi Uluslar Arası İlişkiler Bölümü'nden Doç. Dr. Igor P. LIPOVSKY makalesinde 1953 verilerine göre Çinlilerin büyük ölçüde yerleşmelerinden önce Doğu Türkistan nüfusunun %94'ü Uygur, Kazak ve

Kırgızlardan oluştuğunu, bu insanların etnografik ve kültürel açıdan Orta Asya'nın Türk halkından çok az farklılaştığını ifade etmiştir. (LİPOVSKY,1996.,s.121)

Diğer bir araştırmaya göre de; Doğu Türkistan'ın nüfusu 15 milyondur. Çin'de bulunan 18 milyonluk Müslüman nüfusun çoğunluğu burada yaşamaktadır. Uygur Müslümanlarının sayısı 1990 nüfus sayımına göre 7,2 milyon kadardır. İkinci büyük cemaat olan Huiler'in nüfusu 682.000'dir. 1949'da Han nüfusu sadece 250.000 iken 1990'da 6 milyonun üzerindedir. Ayrıca göçebe halde 1,1 milyon Kazak ve 141.000 Kırgız, 14.500 Özbek ve 33.500'de Tacik bulunmaktadır. Kazaklar ve Kırgızların bölgenin siyasetinde önemli bir yerleri vardır. (SİNGH,2002,s.190)

Çin resmi kaynakları Müslüman nüfusu etnik bir grup olarak "Müslümanlar" adıyla nitelendirmektedir.(MACKERRAS,2005,s.2) Çin'in bu politikasının nedenlerini araştırırken akla takılan soru "Bu ülkedeki toplulukların aidiyet tanımlamalarında milliyetçilik mi dini inançlarımı öne çıkmaktadır." Bunun için Müslüman toplumun yapısı incelendiğinde; Hui'lerin genel olarak Çince konuştukları, diğer 6 Müslüman etnik grubun (Uygurlar, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Tatarlar, Salarlar) Türkçe konuştukları, Bonanlar ile Dongxiangların Moğolca ve Taciklerin de İran dilini konuştukları görülmektedir. Çin resmi kaynaklarına göre 2000 yılı nüfus sayımında 20.320.580 olan Müslümanların nüfusunun 9.816.805'ini Huiler (Çinli) oluştururken onlardan sonra Uygurlar,8.399.393, Kazaklar,1.250.458 ile en kalabalık iki grubu Tatarlar ve Bonanlar ise 4.890 ve16.505 ile en az nüfusa sahip olanlardır.(agm.,s.3) Bonanlar ve Salarlar hariç Türk grupların hepsi Doğu Türkistan'da yaşayan Türkçe konuşan azınlıklardır.Huiler Çin kültürüne en yakın ve en bütünleşmiş olan topluluktur.Uygurlar ise tam tersine en uzak olandır.(agm.,s.4)

Diğer bir grup da Tibetlilerdir. Onlar da buldukları bölgede Tibet Budizm'ini yaşamakta ve Hanlara göre daha kötü ekonomik koşullara sahip

bulunmakta, onlar da bağımsızlık istemektedirler.(agm.,s.6) Huiler'in Müslüman olmalarına karşın herhangi bir şekilde ayrılıkçı hareketlere karışmamaları da dini inançların bağımsızlık hareketlerinde milliyetçilik gibi bir role sahip olmadığını göstermektedir. Bu da Doğu Türkistan'daki hareketin milliyetçi bir çizgiye sahip olduğunu gösterir. Pekin'in dine dayalı bir azınlık politikasını bölgede gütmemesinin sebebinin İslam dinli ve/veya Türk kökenli Doğu Türkistan'daki topluma uyguladığı politikaları gizlemeye çalışarak insan haklarına aykırı icraatlarını gizlemek istemesinin olduğu değerlendirilebilir. 11 Eylül saldırıları sonucu teröristlikle suçlanan tüm dünyadaki Müslüman grup ve ülkelere uygulanan politika ve ön yargı şemsiyesi altında uluslar arası kamuoyuna bu davranışlarını masum göstermeye çalışıyor olabilir.

Geçmişten günümüze bakacak olursak Doğu Türkistan eğitim sisteminin ne kadar büyük bir değişime uğradığını, Çin politikası altında nasıl değiştiğini rahatlıkla görebiliriz. Uygur hanedanlığının kuruluşu ile birlikte hızla gelişen eğitim ve kültür seviyesi Göktürklerden sonra kendi alfabesini oluşturan Doğu-Türkistan Türklerinin gerçekleştirdiği başarılarından sadece biridir. Ayrıca Türk tarihinde matbaayı kullanan ilk kez Uygurlardır. Doğu Türkistan Türkleri'nin kültür ve eğitim alanında en parlak oldukları dönem Karahanlılar zamanı olmuştur. Müslümanlığın da etkisiyle hızla gelişerek değişen kültür hayatı mekteplerin açılmasıyla da katlanarak devam etmiştir. Bu mekteplerde İslam bilgileri dışında okuma yazma eğitimleri verilmiştir. Bu devirde fen ve tıp alanında ki gelişmeleri sosyal bilimler takip etmiş, özellikle hukuk, Türk-İslam kültürü, filoloji sahasında çok kıymetli eserler verilmiştir. Yine bu devirde Türk tarihinin en büyük eserleri olan Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'i ve Mahmud Kaşgari'nin Divan-ı Lügat'üt Türk'ü oluşturulmuştur. Bu eserlerin devlet idaresi ve Türk alfabesinin özelliklerinin oluşmasında çok büyük etkisi olmuştur.

Ülkedeki üniversitelerin sayısı halen 16'ya ulaşmıştır. Yüzlerce enstitü kurulmuştur. (İGEME, 2001,s.5) Sincan Üniversitesi'nde Uygur dili öğretilmektedir. 15. ve 16. yüzyıllarda İslamiyet'in kabulünden sonra Uygurca Arap alfabesini seçmiştir. 1958 yılında Çin bölgedeki Rus etkisini kırmak için

Latin alfabesini getirmek istemiştir ancak Doğu Türkistan halkı bunu asimilasyon politikası olarak algılamıştır. Günümüzde Pers - Arap alfabesinden esinlenerek hazırlanmış bir alfabe kullanılmaktadır. Halen bölge diline en yakın dil olarak bilinen Özbekçe'nin, Sovyet baskısından çıktıktan sonra Latince'yi alfabe olarak kabul etmesi garip bir ironidir. (DİLLON,1995,s.5) Bugün gelinen noktada alfabenin sık sık değiştirilerek kuşaklar arasında iletişim noksanlığının yaratılması ve gençliğin tarihini öğrenememesini ya da yanlış öğrenmesi sonucunu getirmiştir. Azınlıklar ve Han nüfusu arasındaki eğitim durumu farkı Çin yönetiminin açığı kapatmaya yönelik politikalarına rağmen oldukça büyüktür. Devlet tarafından değişik tedbirler alınmaz ise azınlıklar ile Han nüfusu arasındaki eğitim durumu farkının mevcut eğitim şartları ve liberalleşen ekonomide artacağı tahmin edilmektedir.(SAUTMAN,2003,s.91) Eğitimde Uygurların marjinalleştirilmeleri Han toplumuna ve Çin Devleti'ne karşı olan dirençlerini artırmakta ve yoğunlaştırmaktadır.(MACKERRAS,2005,s.6)

2.ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİK DURUMU VE SİNCAN ÖZERK BÖLGESİ

2.1. ÇHC Ekonomik Durumu

Çin yıllar boyunca ister imparator olsun ister Mao ya da Deng, tüm liderler için temel kavram "istikrar" olmuştur. Binlerce yılın ticari kıvraklığının sosyalizmin etkisi altında paslanmadığı ortadadır. Dış ticareti 1970'lerde 20 milyar dolar iken 2000'de 475 milyar dolara, 2004 sonunda da 1,1 katrilyon dolara çıkmıştır. Dünya ticareti yıllık ortalama yüzde 6,6 ile büyürken Çin bu dönemde ortalama yüzde 16,8 büyüme ile rekor kırmıştır. 1978'de doğrudan yabancı sermayesi neredeyse hiç olmayan Çin'de bugün 60 milyar doları aşan doğrudan yabancı yatırımı bulunmakta ve stok toplamı 600 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Döviz rezervleri 500 milyar doların üzerindedir. Bu durum Dünya ekonomisindeki dengeleri Çin ile doğrudan bağlantılı hale getirmiştir. Para birimi Renminbi de oluşabilecek devalüasyon başta ABD iş

çevreleri olmak üzere ekonomileri etkileyecek, bunun yanında dolar-euro paritesini de dolaylı olarak etkileyecektir. Ancak ÇHC yöneticileri sabit kur uygulamasına devam edeceklerini ve asla baskılara boyun eğmeyeceklerini en yüksek perdeden ifade etmektedirler. 17 eylül 2006 da toplanan G – 7 zirvesindeki liderler Çin'e düşük Yuan konusunda yeniden ikazda bulunmuşlar ve bu uygulamadan vazgeçmesini istemişlerdir.

Çin'de büyük ölçüde tarım ve sanayi sektörüne dayalı bir ekonomi yürütülmektedir. Bu iki sektör ekonomik politikalar bakımından bir dizi değişiklikler geçirmiştir. Başlangıçta üretim kalabalık nüfusu ancak ayakta tutmaya yetecek kadarken günümüzde, geline ekonomik seviyeye ulaşmak için birtakım iyileştirmeler yapılmıştır.

I nci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde, 1953-1957 yılları arasında, sanayide hızlı kalkınmaya öncelik verilerek kaynakların büyük bölümü ağır sanayi ve yatırım malları sektörüne aktarılmıştır. Kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nin teknik ve mali yardımıyla birçok fabrika kurulmuştur.

1958'de II nci Beş Yıllık Plân'a işlerlik kazandırılmasından kısa bir süre sonra “**Büyük Atılım**” politikası kabul edilmiştir. Kırsal kesimde özel mülkiyete son verilerek komünler vasıtasıyla tarım ürünlerini artırmayı ve büyük fabrikaların yanı sıra küçük sanayileri de harekete geçirmeyi öngören bu politika başlatılan her iki alanda da başarısızlığa uğramıştır.

Bu olumsuzluk yaşanırken SSCB'nin de yardımlarını kesmesi ve projelerle birlikte teknisyenlerini geri çekmesi, oldukça ağır bir ekonomik sıkıntıyı gündeme getirmiş, bu sıkıntı, ekonomik politikada dönüşe sebep olmuştur. O zamana kadar izin verilmeyen özel mülkiyete kırsal kesimde müsaade çıkarılarak komünler küçültülmüştür. Tarım ekonominin temeli, sanayi ise öncü gücüdür, ilkesi benimsenerek, sanayiden tarıma büyük miktarda işgücü kaydırılmıştır. Sanayide yapılan yatırımlar azaltılmış. Bazı

büyük fabrikalar kapatılırken, yarım kalmış projeler askıya alınmıştır. Bu uygulama tarımda hızlı bir gelişme sağlamış ve 1963 yılına kadar sürdürülmüştür. Bu arada yatırım malları sektörüne de kaynak ayırma fırsatı çıkınca, sanayi üretimi ve inşaat işlerine de bir hareketlilik gelmiştir.

"Siyasi yapılanmanın başlarında öncelik siyasettedir" sloganı benimsenmiştir fakat bu ekonomiyi hedef alan bazı tenkitleri yoğunlaştırmıştır. Bu hareket, merkezi otoritenin zayıflamasına ve iç çekişmelerin artmasına sebep olmuştur. 1967 yılından sonra istikrar sağlamak maksadıyla ekonomik alanda orduya giderek artan bir rol verilmiştir. 1969 yılının sonlarına doğru ekonomik politikada bir kararlılık izlenmeye başlanmıştır. Yine de üretimin genel olarak yükselmeye devam etmesine rağmen, yatırıma oranlamada bir düşüş gözlenmiştir. 1970'li yılların başında küçük sanayi işletmelerine ve kendi kendine yeterliliğe ağırlık verilmiştir.

Daha sonraları tarım, sanayi, bilim ve teknoloji ile savunmanın alanlarını da içine alan "Dört Modernleşme Politikası" adı altında bir yol benimsenmiştir. Çin'i 2000'li yıllara doğru daha modern bir ülke seviyesine çıkarmayı hedefleyen bu yeni stratejinin en belirleyici yönleri üretkenlik, uzmanlık, karar verme organlarındaki merkezîyetçiliği azaltmak, kâr sisteminin getirilmesi ve maddi teşviklerin uygulanmaya başlaması olmuştur. (DEİK,2005,s.4.)

Kırsal kesimde ise ekonomideki düzenlemeler, ürün fiyatlarının artırılması ve müşterek arazilerin özel olarak işletilmek üzere ailelere bırakılmasıyla başlamıştır. Komün sisteminden uzaklaşma 1980'lerin ortalarından itibaren yeni düzenlemelerle daha da hızlanmıştır. Uluslararası ekonomiye bütünleşme yönündeki gayretler doğrultusunda, devlet işletmelerine özel bir yapı kazandırılmış ve özel sektörün gelişmesine imkânlar yaratılmıştır. Buna paralel olarak yabancı yatırımcılar için özel ekonomik bölgeler oluşturulmuş ve kolaylık sağlayıcı yeni yasalar uygulanmıştır.

Çin'in ticaretinde en belirgin gelişmeler 1957–1978 yılları arasındaki 21 yıl içinde yaşanmış ve dış ticaret hacmi yaklaşık 6,7 kat artmıştır. 1978–1997 dönemini kapsayan son 19 yıl içinde ise bu artış 16 kata yükselmiştir. 1997 yılında %12,1 oranında bir artışla 326 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine ulaşan Çin Halk Cumhuriyeti, dünya ticaretinin en büyük ilk 10 ülkesi arasına girmiştir.

TARİH	ORTALAMA YILLIK BÜYÜME
1960 – 1978	%5,30
1990	%3,80
1991	%9,30
1992	%14,20
1993	%13,50
1994	%12,70
1995	%10,50
1996	%9,70
1997	%8,80
1998	%7,80
1999	%7,10
2000	%7,80
2001	%7,30
2002	%8,00
2003	%9,10
2004	%9,50
2005	%10,20

Çizelge 1.1. Çin Halk Cumhuriyeti GSMH Büyüme Hızları

Kaynak: R.Kutay KARACA'nın Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde de Sorunlar Ve Çözüm Önerileri isimli sunumu, Türk Dünyası'nın Problemleri ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 8 Kasım 2006

“Üç Aşamalı Kalkınma Stratejisi” 1978 yılından başlayarak 70 yıllık süreçte süper güç olmasını sağlamak amacıyla Deng Xiaoping tarafından tasarlanmıştır. 1987’de Çin Komünist Partisi’nin 13. Kongresinde Deng’in stratejisine uygun olarak kalkınmanın üç aşamalı olarak gerçekleşeceği ortaya konulmuştur.

Birinci Aşama: 1980-1990 yılları arasında Çin’in GSMH oranı bir kat artacak ve kişi başına düşen gelir 250 dolardan 500 dolara yükselecek ve yaşam standardı açlık seviyesinden doyum refahına gelecektir.

İkinci Aşama: 1990-2000 yılları arasında Çin’in GSMH oranı bir kat daha artacak ve kişi başına düşen gelir 500 dolardan 800-1000 dolar seviyesine yükselecektir. Yaşam standardı ‘Küçük Refah’ seviyesine ulaşacaktır. GSMH oranı bir trilyon dolara ulaşacak ve Çin dünyanın en güçlü ekonomileri arasına girecektir.

Üçüncü Aşama: İkinci Aşamayı takiben 30-50 yıl içerisinde GSMH oranı iki kat artacak ve kişi başına 4000 Dolara yükselecektir. Çin GSMH seviyesinde Japonya’yı geride bırakacaktır.

ÇKP’nin 15. Kongresi’nde Jiang Zemin Çin’in ikinci aşamayı tamamladığını öne sürmüştür.(EKREM,2004,s.1-2) Zemin’in açıklaması Deng’in eseri olan stratejinin ciddiye alındığını göstermektedir. Çin’in son 25 yılda uyguladığı politikalar üstünkörü belirlenmemiş tam tersi genel çerçevesi belirlenmiş ve istikrarla takip edilen politikalardır.

Yaklaşık 1.3 milyon kişi olan nüfus geniş bir coğrafi yapı ve mevcut doğal kaynaklar açısından bakıldığında bu dış ticaret hacminin daha da fazla olması gerektiği düşünülebilir. Ancak piyasa ekonomisine geçiş ve dünya ticaretine açılma yönünün ağırlık kazanma etkisinin büyüklüğü gözden kaçmamalıdır. Dış ticarete gerek ihracat imkânlarının yakalanması, gerekse

ithalat talebini etkileyen dış ticaret hacminin yaklaşık %46,9'u yabancı ortaklı şirketlere aittir. Dış ticaretin %50,4'ü ise Çin Devletine ait şirketler tarafından yapılmaktadır. Gerek içerde ve gerekse dünya'daki beklentiler 2000'li yıllarda Çin'in dünya ticaret hacminde en büyük piyasalardan biri haline geleceğidir.

1985-1989 yıllarında devamlı açık vermiş olan dış ticaret dengesi, 1990-1997 döneminde, 1993 yılı hariç fazlalık ile kapanmıştır. 1997 yılında sağlanan 40,3 milyar dolar seviyesindeki dış ticaret fazlası bu ülke için rekor bir rakam idi. Bu aynı zamanda dünya ülkeleri arasında Japonya'dan sonra elde edilmiş, ikinci en yüksek dış ticaret fazlasıdır. 1998 yılının ilk 6 ayında elde edilen dış ticaret fazlası 22,6 milyar dolara ulaşmıştır.

1997 yılı itibariyle Çin'in dış ticaretinde Japonya 60.8 milyar dolarla ilk sırada, Hong Kong 50.8 milyar dolarla ikinci sırada yer almaktadır. Çin'in diğer büyük dış ticaret ortakları ve gerçekleşen dış ticaret hacimleri büyüklük sıralarına göre;

Üçüncü; Amerika 49 milyar dolar.

Dördüncü; Avrupa Birliği 43 milyar dolar.

Beşinci; Güney Kore 24 milyar dolar.

Altıncı; Tayvan 19.8 milyar dolar.

Yedinci; Singapur 8.8 milyar dolar.

Sekizinci; Rusya 6.1 milyar dolar.

Dokuzuncu; Avustralya 5.3 milyar dolar.

Onuncu; Endonezya 4.5 milyar dolar.

İhracat kompozisyonunda işlenmemiş hammadde ve tarım, hayvancılık ürünlerinin payı %6, makine ve ulaştırma ekipmanlarının payı %45, imalat sanayi ürünleri ise %43 olarak gerçekleşmiştir. İthalatta ise tarım, hayvancılık ve hammadde ürünleri %21, işlenmiş ürünler ise %79 yer tutmuştur. Bu işlenmiş ürünlerin yarısından fazlası makine ve ulaşım ekipmanlarını oluşturmaktadır.

2004 yılı dış ticaret dengelerine bakıldığında ise;

Birinci sırayı ABD 248,2 milyar dolar ile birinci sıradadır. İkinci sırayı Hong Kong 232,2 milyar dolar ile almakta, Japonya 168,63 milyar dolar ile üçüncü sıradadır.(ÖZ,2006,s.11) 2004 yılındaki dış ticareti 2003'e göre %35,4 artışla 593,4 milyar dolar; ithalatı ise bir önceki yıla göre %36 artışla 561,4 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. İhraç edilen ürünlerin %50'si Asya'ya , %22'si Kuzey Amerika'ya, %20'si ise Avrupa'ya gönderilmiştir. İthalatın ise %66'sı Asya'dan, %16'sı Avrupa'dan,%9'u da Kuzey Amerika'dan yapılmıştır. Çin'in dış ticaretinin üçte biri Hong Kong üzerinden yapılmaktadır. (DEİK,2005,s.9)

İthalat yapısına gelince, Çin'in ithalatı, 1991-1995 döneminde yılda ortalama %20,1 seviyesine ulaşan bir artış gösterdikten sonra 1995 yılında %5,1 ve 1997 yılında ancak %2,5 gibi oldukça düşük kabul edilebilecek bir seviyede gelişmiştir. Yatırımların belirli bir konsolidasyon dönemine girmesi ve genellikle yüksek fiyat seviyesine sahip yabancı tüketim mallarında piyasada belirli bir doygunluğa ulaşmış olması, ithalat artışını yavaşlatan nedenler olarak gösterilmektedir. Japonya Çin'in toplam dış alımları içinde 1997 yılında 29 milyar dolar ve %20'yi aşan bir payla en önemli ülke durumundadır.

1997 yılında yabancı sermayeli şirketler 77,7 milyar dolar tutarında ithalat yaparak toplam ithalatın %54,7'sini gerçekleştirmişlerdir. Çin'in ithalatında mamul maddelerin payı %82'dir. Makineler ile elektronik cihaz ve bunların parçalarının ithalatı, toplam ithalatın %48.2'sini teşkil etmektedir. Dokuma ve bunlardan mamul eşya, madeni yakıt ve rafineri mamulleri, plâstik mamulleri, demir-çelik diğer önemli ithalât kalemlerini oluşturmaktadır.

	2001	2002	2003	2004
GSYH	1.175,7	1.270,7	1.448,0	1.681,3
GSYİH Büyüme Oranı(%)	7,5	8,0	9,3	9,5
Enflasyon(%)	0,7	-0,8	1,2	3,9
İhracat(fob)(milyon \$)	266,1	325,7	438,3	593,4
İthalat(fob) (milyon \$)	232,1	281,5	393,6	534,4
Dış Ticaret Dengesi(milyon \$)	17,4	35,4	45,9	68,7
Döviz Rezervi(milyon \$)	215,6	291,1	408,2	614,5
Dış Borçlar(milyon \$)	170,1	168,3	193,6	227,2

Çizelge1.2. Çin'in ekonomik verileri

Kaynak: DEİK, Çin Ülke Bülteni,2005,s.6,

Bu sıralanan ekonomik gelişmeler devam ettiği sıralarda patlayan Avrupa ve ABD'nin ekonomik çalkantı yaşaması, Çin'in ekonomisine bir kat daha ivme kazandırmıştır. Ancak çok yüksek bir nüfusa sahip olan Çin ekonomik büyümesini enerji sıkıntısı yaşaması ile birlikte son yıllarda yavaşlatmaya başlamıştır. Eğer aksini yapmazsa ekonomik kriz ortamına Çin'de katılmak zorunda kalacaktır. Bu yavaşlamaya karşın Çin hala günümüz ekonomik standartlarında hala en hızlı gelişen ülke unvanını korumaktadır. Batı ile yakınlaşmanın özellikle ekonomik alanda olmasına dikkat edilerek, serbest ticaret bölgeleri, yabancı ve Çinli katılımcıların kurduğu işletmeler ve ihracat merkezleri oluşturulmuştur. Liberal ve kapitalist ekonomilerle geliştirilen ilişkilerde ideolojik değil pragmatist kaygılar ön plana çıkmıştır. Hızlı ekonomik büyüme ile ÇHC uluslar arası alanda etkisini artırma amacı gütmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan bazı hatıralar canlı olmasına rağmen son yıllarda Çin, Japonya'nın ikinci büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Çin gayri safi milli hasılda ABD'den sonra dünyanın en güçlü ekonomisidir, dünya ticaretinde onuncu büyük ekonomik güç haline gelmiştir. Yüksek büyüme oranı ile gelecek yıllarda Çin ekonomisinin dünya ekonomik

düzenine yapabileceği etkiler akademik çevreleri meşgul eden en önemli sorulardandır.

1970'lerde güçsüz bir ekonomiye sahip olan, hatta kıtlıklar ile mücadele eden Çin'in ulaştığı nokta dikkat çekicidir. Deng yönetiminde ÇHC teknoloji ve tesis ithali ile sanayi üretiminde atılım gerçekleştirmiştir. Yinede ulaşılan noktada yüksek enflasyon oranı, artan işsizlik, hızlı çevre kirliliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik, özellikle bu gelir eşitsizliğinin bölgeler arasında açık bir şekilde artması Pekin yönetiminin başını ağrıtmaya devam etmektedir ve toplumda huzursuzluğu arttırmaktadır.

ÇHC'nin batı ve doğu bölgeleri arasındaki gelir dağılımı ve kalkınma seviyesi eşitsizliği en büyük ekonomik sorundur. İstikrarı bozabilecek en ciddi tehlike olarak gözüken sosyal huzursuzluğa sebep olabilecek bu eşitsizliği düzeltmek için Pekin yönetimi doğu bölgesinin ürettiği kaynakları feda ederek batı bölgesini kalkındırmayı amaçlamaktadır. Deng Xiaoping'in ortaya attığı 'İki Genel Vaziyet' politikasına paralel olarak geliştirilen çizgi doğu eyaletleri ve batı eyaletleri arasında sürtüşmelere sebep olmaktadır. Yabancı yatırımların neredeyse tamamını çeken doğu bölgesi hızla batı ile arasındaki farkı açmakta, bunu önlemek için merkezi yönetim baskı altında kalmaktadır. Bölgeler arasındaki göç, istihdam problemi yüksek kalkınma hızının %7'nin altına düşmesi halinde Pekin yönetiminin başını ağrıtacaktır. (HİDAYET,2004,s.4) Küresel ekonomik güç olma amacıyla olan Çin mutlaka batı bölgelerinin geri kalmışlık sorununu çözmek zorundadır.

Dünya nüfusunun 1/5'ini barındıran Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel ekonomi sistemine dahil olması çok önemli bir olaydır. Bu entegrasyon sürecindeki en önemli gelişme Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olmasıdır. Dünya pazarları ile etkileşimi artan Çin'de yabancı sermaye kökenli ticari faaliyetler güven altına alınmıştır, ithalatta gümrük tarifeleri azaltılmıştır, ticari hukukun kapsamı genişletilmiş ve etkisi artmıştır. 2004 yılında yurtiçi hasıla 1648 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan iç ve batı bölgelerinin geri kalmışlığı, kuzey bölgelerinde bulunan eski tesislerin

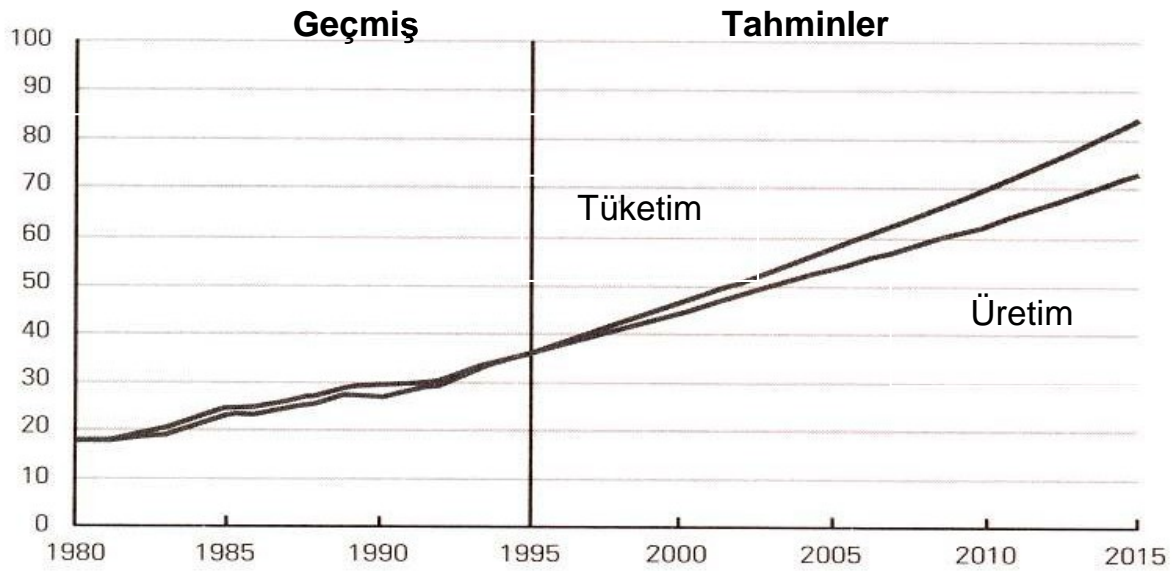
yenilenmesi, bazı sektörlerin aşırı ısınması ve işsizlik Çin yönetiminin karşı karşıya kaldığı önemli problemlerdir. Kırsal bölgelerde 30, kentlerde ise 20 milyon Çinli yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.(DEİK, Haziran,2005,s.2) Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması Çin'e uluslar arası piyasaya entegrasyonda geniş bir platform sağlamıştır. Sözgelimi telekomünikasyon şirketleri ilk defa Çin'de ortak bir iş yapma olanağı bulmuşlardır. Özellikle ihraç ettiği ürünlere pazar bulmada ve yabancı yatırımları teşvikte etkin bir şekilde değerlendirmeler yapılarak maksimum verimi elde etmeye çalışmıştır. Piyasaların Çin'e olan güveni artmıştır. (ÖĞÜTÇÜ,2006,s.46)

Çin'in gayri safi milli hasılası 1978 ve 2003 arasındaki 25 yıllık dönemde toplam yüzde 337'lik oranda arttırmıştır. Karşılaştırmak gerekirse Japonya 1950-1973 yılları arasında toplamda yüzde 490'lık bir artışa sahip olmuştur. Bu oranda artışın sürekli devam etmesi halinde Çin'in Japonya gibi bir güç haline gelmesi muhtemeldir. Sabit yatırımlar GSYİH'nin %40'na denk gelmektedir. Bu oranda sermayenin kalkınmaya yapacağı etki muazzam olacaktır. Fakat Çin bankalarının verdikleri kredilerin yüzde 40'ı batık kredi haline gelmiştir. Daha net şekilde ifade etmek gerekirse, Çin önemli oranda kapital ve işgücünü israf etmiştir. "Çin'in ekonomik patlaması daha yolun henüz yarısında olabilir, sonunda değil."(WOLF,2005,s.35)

Bunun yanında komünizmden çıkan yeni yetme zenginler aşırı tüketim çılgınlığı içindeyken, kentteki 300 milyonun yanı sıra kırsaldaki 1 milyar nüfus protestolara başlamıştır ve basına yansımayan bu gösteriler sert tedbirlerle bastırılmaktadır. (ÖĞÜTÇÜ,2006,s.45) Dünyanın en kirli on kentinin 7'sini barındıran Çin, şüphesiz bu sorunla ilgili olarak büyük bir kaynak sarf edecektir. Japonya'nın bir birim petrolle yaptığını 7 birim petrolle yapan Çin verimlilik konusunda da büyük mesafeler kat etmek zorundadır. (DEİK, 2005,s.9)

Günümüzde ucuz iş gücü ve kalitesiz malın yanında ileri teknoloji ürünlerini de ihraç etmekte olan Çin'in başta başbakan olmak üzere tüm bürokratları, gerçekleştirilen mucizenin kalıcı olabilmesi için kaliteli büyümeye önem verilmesi gerektiğine ve ne olursa olsun büyüme politikasından vazgeçilerek başta çevre dengesi olmak üzere bir çok konuda tedbirler alınması gerekliliğine işaret etmektedirler.(WOLF,2005,s.41)

Enerji Üretimi ve Tüketimi, 1980 - 2015

Çizelge 1.3.ÇHC Enerji Üretimi ve Tüketimi (1980-2015)

Kaynak: R.Kutay KARACA'nın Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde de Sorunlar Ve Çözüm Önerileri isimli sunumu, Türk Dünyası'nın Problemleri ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 8 Kasım 2006

1993'te ilk defa petrol ithal eden Çin, 2004'te 100 milyon ton petrol ithal etmiştir ve bu tüketiminin %30'dur.2015'te toplam ihtiyacının 260 milyon ton olacağı bunun %80'ni ithal edeceği değerlendirilmektedir. Bu zafiyeti engellemek için "21. yüzyıl Enerji Stratejisi" hazırlamıştır. Stratejinin temel esasları kaynakları çeşitlendirmek ve Çin'e yönelik enerji yollarının güvenliğinin sağlanması olarak özetlenebilir.

Güvenlik açısından irdelendiğinde deniz yolu ile Orta doğu ve Afrika'dan getirilen petrol Malaka Boğazı'na bağlıdır. Bu yolun ABD ve batılı güçler tarafından kontrol ediliyor olması Çinli yöneticileri tehdit etmekte alternatif yollar ararken ŞİÖ'nü güçlendirme politikalarını uygulamaya zorlamaktadır.(ANDİCAN,2006,s.22) ABD enerji departmanına göre ÇHC dünyada petrol ithalatında kendilerinden sonra ikinci sıradadır. (BLUMENTHAL,2005,s.7)

Petrol ithalatının çoğunun yapıldığı Ortadoğu'da da istikrar ve barış isteyen Çin, barış sürecini desteklemektedir. Bölgedeki ülkelere eşit mesafededir. Kazakistan'da petrol alanları için bugüne kadar 5 milyar doların üzerinde yatırım yapılmıştır. Boru hatları inşası için 9 milyar doların üzerinde yatırımlar projelendirilmiştir. Bunlardan ikisi (Atasu-Alaşangu, 800 milyon dolara, Atırau-Kenkiyak,400 milyon dolara) sonuçlandırılmıştır. Son olarak 22 Ağustos 2005'te Çin Milli Petrol Şirketi,Kazakistan'ın en büyük petrol şirketlerinden PetroKazakistan'ı alarak araştırma noktalarına sahip olmuştur.(agm.,s.19) Çin enerji firması Tengiz Petrol Sahası'nda 3 büyük alanın %50'sini satın almıştır. Çin'in Doğu Türkistan kesimindeki Alaşanku bölgesi ile Kazakistan'ın Atasu bölgesini birleştiren 800 milyon dolarlık 998 kilometre boyundaki petrol boru hattı neredeyse rekor bir hızla 10 ayda tamamlanmıştır. Başlangıçta 10 milyon metreküp/yıl olarak planlanan sevkiyat 2010'lu yıllarda 20 milyon metreküp/yıl olarak gerçekleşecektir. Aynı bölgeye doğalgaz boru hattı döşenmesi de planlanmaktadır. (agm.,s.22)

Benzer şekilde Çin'in Tebian Elektrik Şirketi, Tacikistan'da 340 milyon dolarlık bir enerji taşıma projesi almıştır. Çin cumhurbaşkanı Hu Jintao Taşkent ziyaretinde Uzbekneftgaz ile Çin Milli Petrol Şirketi arasında petrol ve doğalgaz anlaşması imzalamıştır. Şirket 12 bölgede kuyu modernizasyonu, 5 bölgede arama yapmaktadır. (agm.,s.24)

1997 yılında, Çin Milli Petrol Şirketi, Amerikalı, Rus ve diğer yabancı yatırımcıların tekliflerinin üstünde bir rakamla Kazakistan'ın Aktyubinsk petrol

sahasının yüzde 60 hissesini satın almıştır. Aynı yıl, Çin Milli Petrol Şirketi, Kazakistan'ın ikinci büyük petrol sahası olan Novi Uzen bölgesine ilişkin ihalenin yüzde 60 hissesine talip olmuştur.

Çin, Türkmen doğal gazı ile petrolünün, kendi topraklarına sevki için, Türkmenistan devleti ile anlaşma imzalamıştır. Çin Petrol ve İnşaat Şirketi, 1998 yılında, Türkmenistan'da 14 petrol sahasında araştırma yapmıştır. (EFEGİL,2000,s.56) Türkmen cumhurbaşkanı Niyazov Pekin ziyareti sırasında iki ülke arasında 30 yıl süreli ve 50 milyar metreküp hacimli, 7yıllık bir doğalgaz anlaşması imzalanmıştır. Türkmenistan'dan başlayıp Özbekistan ve Kırgızistan üzerinden Çin'e ulaşacak bir boru hattına İran'ın da katılması ile Çin önemli bir şekilde rahatlayacaktır. 1990'lı yıllarda gündeme getirilen Orta Doğu petrollerinin Pasifik Okyanusu'na ulaştırılması projesi olan "Pan Asya Kıtasal Petrol Köprüsü " projesi hayali gerçekleşmiş olacaktır. (ANDİCAN,2006,s.24)

Çin'in bir başka alternatif olarak Rusya ile Sibiryaya bölgesinden Çin'in Daging bölgesine uzanacak petrol boru hattı döşeme talebi 2001 yılında yapılan bir anlaşma ile imza altına alınmıştır. Ancak hemen sonrasında Japonya'nın teklifi ile 2002 yılında Angarsk'ten Rusya'nın Pasifik kıyısında bulunan Nakhodka Liman'ına petrol taşınması projesi ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Putin yönetimi doğu kıyısındaki Japon komşularını kızdırmamak için Daging'e ulaşan boru hattını hayata geçirmemiştir. Bunun yanında sadece Çin'e bağımlı bir boru hattını çıkarlarına ters görmekte, yükselen Çin'e karşı sağlam bir karta sahip olarak onu kontrol etmek ve dengelemek istemektedir. Bunun yanında Çin'in, Sibiryaya petrolünden mutlaka pay alacağı aşikardır. Elbette bunun zamanı ve şartları oluştuğunda mevcut duruma göre şekillenecektir. Putin'in 14-16 ekim 2004 tarihinde ÇHC'ne yaptığı ziyarette bu boru hattından bahsetmemesi halen konunun önemini koruduğunun göstergesidir. Ziyaretin maksadı olarak yapılan açıklamada stratejik işbirliği gösterilmiş bunun yanında bu tür çekincelerin bu işbirliğini asla bozmayacağı ifade edilmiştir.(EKREM,2004,s.150)

TÜRÜ	İSİM	GÜZERGAH	UZUNLUK (Km)	MALİYET (Milyar\$)
PETROL	Kazakistan-Çin	Uzen sahası - Aktyubinsk sahası -Kumkol sahası - Doğu Türkistan	3000	3.5
PETROL	Kazakistan-İran	Uzen sahası - Türkmenistan - İran- Basra Körfezi	1000	1
PETROL	Rusya- Çin	Angarsk- Çin	2400	2
DOĞAL GAZ	Türkmenistan- Çin- Kore- Japonya-	Türkmenistan- Özbekistan- Kazakistan- Kore- Japonya	8500	22
DOĞAL GAZ	Rusya- Çin	Doğu Sibirya- Çin	2500	8-12

Çizelge1.4. Çin'in İnşasını İsteddiği Doğal Gaz ve Petrol Boru Hatları

Kaynak: DOWNS Erika Strecker, China's Quest for Energy Security,(2000)

Orta Asya'da nüfuzunu arttırmak isteyen Çin bilhassa ekonomik ilişkileri kullanarak Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üstünde etkinlik kurma amacındadır.(BLAU,Haziran 2002) Çin'in Orta Asya ve Hazar Havzasında güçlü bir konuma gelmesinin ABD ve Avrupa'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarına ters olduğu ortadadır.(COHEN,1996,s.1)

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi olarak ilişkilerinin tarihine bakıldığında; Soğuk Savaş Dönemi'nde iki ülkenin farklı bloklarda olması sebebiyle yok denecek kadar az temasın olduğu görülür. Bu periyotta ABD müttefiklerini kapitalizmin uşağı olarak gören ÇHC, Türkiye ile ilişki kurmak yerine Türkiye'nin karşısında olan ülkeler ile ikili ilişkilerini geliştirmeyi yeğlemiştir. Ancak ÇHC 'nin SSCB'den uzaklaşması ve ABD'ye yaklaşması sürecinde Türkiye ile ilişkiler başlamıştır. Bu süreçte komünist Çin ile resmi olarak ilk temas 4 Ağustos 1971 tarihinde olmuştur. İkili ilişkilerin geliştiği dönemdeki temaslara bakıldığında her seferinde Doğu Türkistan'ın masaya konulduğu ve Çin'in bütünlüğünün desteklenmesi, aksi yönde hareket eden

gruplara izin verilmemesi yolunda taleplerin olduğu görülür. (EKREM,2003,s.160) Çin'in bu hassasiyetinin nedenini ortaya koymak ve Doğu Türkistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti için önemini anlamak maksadıyla bu coğrafyanın incelenmesi gerektiğini değerlendiriyorum. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu tepkilerinin asıl nedeni olarak Doğu Türkistan ile ona komşu üç devlet arasında kültürel bir sınır olmaması, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye olan ilgisi ve buradan kaçarak ülkemize sığınan Uygur Türkleri'ne kucak açmamızın ikili ilişkilerde geçmişten günümüze gelen bir önyargının yansımaları olduğunu değerlendiriyorum.

2.2. Sincan Özek Bölgesi'nin ÇHC İçin Uluslararası Önemi

Bu coğrafya doğu – batı istikametinde ve kuzey – güney istikametinde bir geçiş noktası olup Asya'nın tam ortasındadır. Bu meyanda karadan yapılacak her türlü taşımacılıkta mutlaka kullanılması gereken, sahip olan devlete Asya'daki birçok bölgeye sıçrama noktası olabilecek değerli bir kavşak noktasıdır. Batı Türkistan (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Hindistan, Pakistan, Keşmir, Tibet, Moğolistan) ve Çin ile kara sınırları vardır. Bu ülkeler ile kara yolu bağlantısı kurmak çok kolaydır ve bir kısmı ile zaten mevcuttur. Bu nedenle jeopolitik değeri yüksek olan bir bölgedir.

Urumçi'den Kazakistan sınırına kadar olan demir yolu hattı 1990 yılında açılmıştır. Alma Ata ile Urumçi arasındaki hattın inşaatına da 1992 yılında başlanmıştır. Çin – Sovyet demiryolları ağını birbirine bağlayan Türkmen – Sibirya demir yolları ile birleşen bu rota sayesinde Avrupa'dan Pasifik'e kadar uzanacak demir yolu hattının ikinci ayağı Doğu Türkistan olacaktır. (DİLLON,1995,s.10)

Çin, Orta Asya'ya açılabilme için Doğu Türkistan'ı kendisi için çok önemli görmektedir. Bu nedenle Çin, Ocak 2000 tarihinde Urumçi'den

Kırgızistan'ın güneyindeki Osh şehrine kadar uzanan tren seferleri başlatmıştır. The Economist Dergisi'ne göre demiryolunun Kaşgar uzantısı için 725 milyon dolar yatırım yapılacaktır. Bu demiryolu Çin için Orta Asya devletlerinin yeraltı zenginliklerine ulaşmanın önemli bir adımıdır. (ÇIPLAK,2001,s.243) Bölgeye hakim olmak isteyen Çin, bir milyon Çinliye devlet yardımıyla Kazakistan'dan toprak satın almış ve nüfus göçüne başlamıştır. Ancak bu satışlar ABD yönetimi vasıtasıyla iptal ettirilmiştir. Böylece batıya doğru olan sıçrama tahtası engellenmiştir. (ÇEÇEN,2007, s.8-9)

Özellikle büyüyen ekonomisine güvenli enerji ithal etmek zorunda olan Çin, Orta Doğu ülkelerinden deniz yolu ile yaptığı petrol ithalatında kendini Körfez' de ABD donanması nedeniyle tehlike altında hissetmektedir. (KARACA,2007,s.17) Bu nedenle Orta Asya Devletleri'nden boru hatları ile ithal edeceği doğal gaz ve petrolü daha güvenli bir yol olarak değerlendirmektedir. (ÇIPLAK,2001,s.243) Buna ilaveten İran ile OPEC' deki en büyük enerji anlaşmasını imzalayarak Hazar üzerinden Kazakistan-Çin boru hattına bağlantı kurmayı amaçlamıştır. (KARACA,2007,s.17) Çin Kazakistan'ın Atasu bölgesinden Doğu Türkistan'a uzanan bir petrol boru hattını 200.000 bpd kapasiteyle döşemeyi planlamış ve 2005 yılı sonunda bitirmiştir.(NICHOL,2004,s.14)

Yeraltı kaynakları yoğun miktarda olan Doğu Türkistan'ın (RUBİN,1999,s.50) Çin için asla kaybedilmeyecek ciddi bir ekonomik getirisi vardır. (ÇIPLAK,2001,s.237) Ülkenin gaz rezervlerinin önemli bölümü batı ve kuzey batıdadır. Gazın doğudaki kentlere erişimi için, ciddi boyutta boru hattı yatırımı gereksinimi ortaya çıkmış ve bunun ana arteri olarak "Batıdan Doğuya Boru hattı", CNPC tarafından 2005 yılı başlarında tamamlanmıştır. Bu hat, Sincan bölgesinde üretilen gazı, güzergâh üzerindeki Ordos Baseni'nde son yıllarda keşfedilen gazı da ekleyerek, enerji talebi hızla artan Şanghay'a ulaştırmaktadır.(PAMİR,2005,s.67) Diğer petrol ve doğalgaz kaynakları ile diğer rezervlerinden ilgili bölümde bahsetmiştik. Yakın gelecekte sürekli büyüyen ekonomisine enerji girdisi ihtiyacı duyan ve bunu güvenli bir bölgeden geçirmek isteyen Çin, Kazakistan'dan Pasifik'e kadar

yapmayı planladığı petrol ve doğalgaz boru hatlarını batıya açılan kapısı olan Doğu Türkistan'dan geçirecektir. Böylece hem batısındaki komşuları ile yakın ekonomik ilişkiler geliştirecek hem bölgeye yerleştirdiği Han'ların ekonomik refahını artıracak hem de bölgedeki güvenliğin artırılması için büyük bir neden yaratmış olacaktır.(ASLAN,2004,s.61)

Bölgenin diğer bir önemi tarihi İpek Yolu üzerinde olmasıdır. Geçmişten gelen bu miras bugün gerek karayolu gerek demir yolları ile bizzat Çin tarafından pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduktan sonra batıya açılmaya, Avrupa pazarlarına girmeye çalışan Çin, yine enerjisi gibi ticaretini de güvenli ve ucuz yoldan Avrupa ile artırmak istemektedir. Elbette bunun da yolu yine Doğu Türkistan topraklarından geçmektedir.

Sovyetlerin çökmesinden sonra ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri, ilk başta bölgede yalnız kalmışlardır. Ancak kısa sürede ortaya çıkan bu güç boşluğu ABD tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Doğu Türkistan sayesinde bu devletlerden üç tanesine sınırı olan Çin de hemen bölgeye el atmış ve bu çerçevede ABD ile rakip konuma gelmiştir. Önemli yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sahip olan Batı Türkistan'daki bu devletler ile kara sınırını muhafaza edebilmek için Çin'in, Doğu Türkistan'ı asla tehlikeye atmayacağı değerlendirilmektedir.

Batı Türkistan (Orta Asya) devletlerinin bağımsızlıklarını destekleyerek RF veya başka bir gücün bölgede egemen olmasını engellemek, böylece enerji kaynaklarına ulaşım güvenliğini sağlamak, bölgeyi ekonomik açıdan kendine bağlamak karşılığında enerji almak ve Doğu Türkistan'daki Uygur hareketini kontrol altında tutmak ÇHC'nin Orta Asya'daki temel hedefleridir. (agm.,s.18)

Orta Asya ile olan güvenlik ilişkilerini belirlerken, Çin'in en önemli tehdit algılamasının Doğu Türkistan olduğu görülmektedir. Coğrafi etnik ve kültürel olarak Orta Asya'nın bir parçası olan Uygur bölgesi, Pekin'in "Orta Asya güvenlik sisteminde en önemli problemi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

nedenle Pekin'in Orta Asya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya devletlerinin mültecilerle ilgili tüm uluslar arası anlaşmalar çerçevesindeki uygulamalarını bir kenara bırakarak, ülkelerinde yakalanan tüm Uygurların Çin'e iade edilmesi konusunda yoğun bir baskı uygulamış ve sonunda başarılı olmuştur. ÇHC Orta Asya Cumhuriyetleri ile suçluların iadesine ilişkin olarak imzaladığı ikili anlaşmalar, Pekin'in toprak bütünlüğü için bir tehdit olarak algıladığı ayrılıkçı hareketlerin beslendiği dış bağlantıların koparılması amaçlanmaktadır. Bu tip anlaşma ve işbirliği arayışları ile bağlantıların koparılması amaçlanmaktadır. Bu tip anlaşma ve işbirliği arayışları ile bağımsızlık için mücadele veren Doğu Orta Asya'daki Uygurların, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından daha fazla etkinlik kazanan faaliyetleri sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan Orta Asya Devletleri ile olan işbirliği Pekin için hayati önem taşımaktadır. (OĞAN,2007,s.21)

Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin ile birlikte giderek gelişerek etkinliğini artırmaktadır. Bölgedeki tüm devlet ve hükümet başkanları Pekin ile iyi ilişkiler geliştirmenin çıkarlarına olduğunu değerlendirerek ŞİÖ' nün teröre ve ayrılıkçı hareketlere karşı tavrını Çin lehine aktif bir şekilde uygulamaktadırlar. Bu ülkeler Doğu Türkistan hareketini insan hakları sorunu olarak değil, bölge istikrarına zarar veren bir güvenlik sorunu olarak görmektedirler.(AMANOV,2006,s.89)

Bölgede süregelen ABD saldırganlığı sürdükçe Çin-Rus ittifakı güçlenmekte ve Şanghay İşbirliği Örgütü de bir Asya savunma paktına dönüşmeye başlamaktadır. Bu yapılanma tıpkı NATO gibi bir doğu bölgesi güvenlik ve savunma örgütüne dönüşebilir. Bir Dünya barışının BM çatısı altında yeniden kurulabilmesi için küresel güç dengelerinde böylesine bir yeniden yapılanmaya ihtiyaç vardır. (ÇEÇEN,2007,s.7) Bu yeni güç Asyalıları denetimi altına almaya çalışmaktadır. Çin kendi kontrolü dışında bölgede herhangi bir gücün yapılanmasına kesinlikle karşıdır. Uygur bölgesi gibi Büyük Türkistan'ın bölünmesinden sonra ortaya çıkan parçalı Orta Asya yapısı Çin için bir tehlike arz etmemektedir. Herhangi bir Türkistan Federasyonu kurulması durumunda Doğu Türkistan'da bu federasyonda yer

alacağından Çin'i bölecek ve Tibet, Mançurya, Moğolistan'a fırsat doğacaktır. (agm.,s.9)

Eğer Doğu Türkistan bir şekilde Çin'den ayrılırsa Tibet gibi diğer ayrılıkçı bölgelerde bağımsızlık isteyecek ve ülke bir dağılma sürecine girebilecektir. Bu durumdan çekinen Pekin yönetimi ayrılıkçı hareketlere ülke çapında izin vermemekte ve şiddetle cezalandırmaktadır. Çin Ordusu'nun bölgeden ayrılması demek yüzyıllarca süren bir hükümranlılığın sona ermesi demektir ki bu da diğer azınlıkların bağımsızlık isteklerini artırabilecektir. (ÇIPLAK,2001,s.253)

Tarihte bölgede yaşanmış olan uluslar arası çekişmeler göstermiştir ki bölgenin kuzey güney ekseninde de önemi büyüktür. Hindistan halen İngiliz sömürgesi iken Rusya'nın, Doğu Türkistan'a girmesini istemeyen İngiltere o dönem bölgedeki Türklere yakınlaşmış ve Ruslara karşı desteklemiştir. Ruslar, güneye inerek Hindistan'ı İngilizlerden almak istemişler, böylece Asya Kıta'sından denizlere bir çıkış aramışlardır. Tabi ki güneydeki deniz ticaretini kontrol etmek ve Hindistan'ın zenginliklerinden yararlanmakta diğer maksatları arasındadır. Bu maksatla Rusya Federasyonu bölgeye Çin'in hâkim olmasını engellemek için onu enerji ve savunma alanlarında kendine bağlı kılmaya çalışmaktadır.(KARACA,2007,s.18)

Doğu Türkistan Avrupa'dan Çin pazarına ulaşmada AB için, enerji politikaları ve ticarete Rusya ve Orta Asya Devletleri için batıya açılmada ve Orta Asya'yı kontrol etmede Çin için vazgeçilmezdir.

Doğu Türkistan'ı Çin aleyhine yönlendirebilen bir ABD, bugün bölgedeki Çin hâkimiyetini kolayca kırabilir, kendisine karşı kurulan Rusya ile Çin stratejik güvenlik ortaklığını yıkabilir, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü etkisizleştirebilir, AB ile Çin arasındaki kara yolu ve demir yolu ile yapılan ticareti kontrol edebilir (güneyden deniz yolu ile yapılan ticareti zaten kontrol ediyor), bölge ülkeleri ile Rusya ve Çin'in irtibatını keserek Orta Asya Türk Cumhuriyet'lerini kendisine mecbur bırakabilir. Çin'e karşı desteklediği Hindistan ve müttefiki Pakistan sayesinde deniz yolu ile bölgedeki yeraltı ve

yer üstü kaynaklarını dünya pazarlarına sunabilir. Doğudan Japonya ile kontrol ettiği yükselen güç Çin'i batıdan da kontrolü altındaki Orta Asya ile kontrol ederek gelişmesine ve geleceğine kolayca karar verebilir bir konuma yerleşebilir, dünyanın jandarmalığına devam ederek "Tek Süper Güç " olarak kalmaya devam edebilir.

ABD, Türkistan'da yükselen milliyetçilik akımları ile gelecekte kurulabilecek bir Türk Birliği'ni yine kontrol ve yönlendirebilme imkânına sahip olabilir. Halen BM kararı neticesinde NATO tarafından icra edilen ortak harekât ile işgal edilen Afganistan'ın, ABD'ye bu yararların çoğunu sağladığı değerlendirilebilir. Bu harekâtın asıl maksadına ek olarak Rusya'nın intikamının Taliban'dan alındığı söylenebilir.

Uzak Doğuda hâkim güç olarak ortaya çıkan Çin, ABD ile çok önemli ekonomik ilişkiler içindedir ve bu işbirliği ABD – Çin siyasi ilişkilerine de yansımıştır. (KULOĞLU,2002,s.12) Ekonomik ve siyasi çıkarların söz konusu olduğu durumlarda ABD, insan hakları sicilleri ile ikili veya çok taraflı ilişkiler arasında bir bağ kurma ihtiyacını hissetmemektedir. "En Çok Gözetilen Ulus" statüsü ile Çin'in insan hakları sicili arasındaki bağın kaldırıldığı günümüz Çin – Amerikan ilişkilerinde bunu açıkça görmek mümkündür. (AMANOV,2006,s.92) Yeni dönemde ABD ile işbirliğine giderek uluslar arası piyasalarda yerini sağlamlaştırmak istemiş, ABD'nin en çok ithalat yaptığı ikinci ülke konumuna yükselmiş, bu da ilişkilerde ekonominin siyasete ağır basmasına neden olmuştur. (ÇEÇEN,2007,s.6) Karşılıklı bağımlılığı yaratmak için ABD Hazine Bonolarına yönelen Çin ilerde yaşanması muhtemel bir rekabeti önlemeyi amaçlamıştır.

Afganistan'da ABD ordusuna karşı çarpışanların arasında Doğu Türkistanlıların bulunması ve Çin'in diplomatik çabalarıyla ABD'nin "**Terör Listesi**" ne Doğu Türkistan İslami Hareketi "**terörist bir örgüt olduğu**" ve "**sivillere saldırılar düzenlediği**" gerekçesiyle alınmıştır. (agm.,2006,s.87) Ama bu örgüt şimdiye kadar hiçbir terör olayını üstlenmemiştir. Buna karşılık Çin Halk Cumhuriyeti de BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin Irak Harekâtı'na karşı red oyu kullanmamıştır. Ancak Doğu Türkistan İslami Hareketi dışındaki

birçok oluşum şiddete karşı çıkmakta, bu oluşumlar arasında tamamen bağımsızlık isteyenlerin yanında insan hakları ihlallerine son verilmesi, ekonomik dengesizliklerin giderilmesi gibi konularda radikal değişiklikler isteyenler de vardır. (GLADNEY,2003,s.12)

Görüldüğü gibi Pekin Yönetimi bir yandan “terörizmle savaş” dalgasının yarattığı etkiyi Uygur bölgesine yeni bir baskı aracı olarak kullanılırken, bir yandan da ABD'nin Orta Asya'da çeşitli askeri üslere yerleşmesini kendisini “çevreleme” politikasının bir parçası olarak değerlendirmiştir. (OĞAN,2007,s.22)

Orta Asya'nın açılması bölgede siyasi ve manevi açıdan Türkiye, İran ve Suudi Arabistan arasında yoğun bir rekabeti gündeme getirmiştir. Çin bu nedenle İslam'a yönelik bir tolerans göstermek mecburiyetindedir. Laik ve demokratik bir ülke olarak Türkiye doğal müttefik olabilecek iken potansiyel Pan-Türkizm Çin'i, İran'a yöneltmiştir.(DİLLON,1995,s.35)

2.3. Sincan Özerk Bölgesi'nin ÇHC İç Politikasındaki Yeri

1757 yılında Çin'in Doğu Türkistan'ı işgali ile başlayan yayılmacı politikası sırasında Çin politikasında büyük bir değişim gözlemlenmiştir. Çin işgal ettiği yerleri kaybetse dahi kendi malı olarak görmeye başlamış ve burada yaşayan bütün ırkları Çinli olarak lanse etmeye başlamıştır. Eğer bölgede ayaklanma olursa, ayaklananları da vatan haini ilan ederek öldürmüştür. Jing hanedanının 1912'de çökmesinin ardından sonra dahi başa geçen Cumhuriyetçi hükümet idari yapısındaki zayıflıklara rağmen imparatorluğun her karış toprağını elinde tutmaya çalışmıştır. 1949'dan sonra Komünist yönetimde aynı politikayı devam ettirmiştir.(SPENCE,2005,s.29)

Çin, Yakup Han ve arkadaşları Doğu Türkistan'ı yeniden özgürlüğe kavuşturduklarında dahi bu bölgeyi Çin toprağı olarak göstermiş ve bağımsızlığı tanımamıştır. Ancak güçlü Rusya ve İngiltere'nin bu bölge

üzerinde ki politik çıkarları yüzünden çok fazla ısrarcı olamamışlardır. Son işgalden sonra, bu politika yeniden canlanmış ve etnik soykırım uygulamaya başlayarak demografik yapıyı deforme etmeye başlamıştır. Komünist Çin döneminde dahi bu politikada hiçbir azalma gözlenmemiş aksine bu bölgenin kıymeti yüzünden daha da sertleşmiştir.

Esasında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra içinde bulundurduğu milliyetlere yönelik uyguladığı politikalar Sovyet modelinden esinlenmiştir. Ancak Pekin yönetiminin uygulamaları daha ihtiyatlı, daha kısıtlayıcı olmuş ve planlanan uygulamalar çoğunlukla ertelenmiştir. Çin, Lenin'in milliyetler politikasının sadece dış görünüşünü benimsemiştir. Birlik ve merkezîyetçilik ilkeleri ön planda tutulduğu için özerk cumhuriyetler kurulması yolu benimsenmemiştir. Hatta 1950'lerde Sovyet modelinden esinlenerek "Uyguristan" adlı özerk cumhuriyet kurmak isteyen yerel politik sorumlular yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardır.(JAN,1997,s.248) "İki bin yıla yaklaşan bir Çin bütünlüğü ve tarihi içinde, Çin'in sosyalist sisteminin sağladığı ekonomik kalkınma ve refah sayesinde farklı halkların süreç içinde yavaş yavaş bütünleşeceği güvencesi" Çin yönetiminin Sovyetler Birliği'nden farklı olarak daha temkinli ve sindirerek gerçekleşen bir bütünleşmeyi öngörmesini sağlamıştır.(age.,s.250) Sovyetler Birliği'nde 70 yıllık süreç sonunda Kazaklar, Kırgızlar, Tacikler, Özbekler ve Türkmenler kendilerine ait birer ulusal kimlik kazanmışlardır. Oysa ÇHC'de bu tür bir oluşum engellenmiştir. SSCB'de özerklik ulusal kimlikler arasındaki çizgileri 70 yılda çok daha belirgin bir hale getirmişken, Çin yönetimi altındaki Doğu Türkistan Türkleri ve diğer etnik unsurlar kimliklerini koruma çabasıdadırlar. Zira Sovyetlerin özerklik anlayışından farklı olarak burada yaşayan topluluklar arasında herhangi bir sınır çizilmemiş, dolayısı ile toprak parçası verilmeyen topluluklar da bir benlik hissini oluşması engellenmiştir. Bugün Türk Cumhuriyetleri'nin halklarında milliyetçi duyguların güçlenmesinde Sovyet yönetim anlayışı etkili olmuştur.(age.,s.248) Sonuç olarak iki devletin milletler politikaları arasındaki farkı tam anlamıyla incelemek için çok daha geniş bir araştırma gerekmektedir, fakat yinede Moskova'nın 70 yıl boyunca uyguladığı politikanın 1980'lerin sonunda yıkıldığı aşikardır. Sovyet rejiminin "dış dünyaya kapalı" olmasından dolayı ancak şimdi gerekli kaynaklara ulaşım

bir sonuca ulaşma imkânı vardır. Aynı şekilde Çin modelinde Doğu Türkistan'daki, Türk Müslüman topluluğa uygulanan politikanın çerçevesini ve etkilerini tam anlamıyla şu anda incelemenin zorlukları ortadır. Çin'de şu anda sosyal hakların belirli oranda kısıtlı olması, toplumun ve özellikle Doğu Türkistan ve Tibet'te yaşayan milletlerin belirli hakları elde ettiklerinde yapabilecekleri hakkında sadece öngöründe bulunma imkânı tanımaktadır. Sonuç olarak **perestroika** ve **glasnost** (yeniden yapılanma ve açıklık) politikaları Sovyetler Birliği'nde birikmiş olan gizli milliyetçiliğin güçlenmesine olanak sağladığı gibi, benzer bir şekilde Çin'de de ekonomik problemlerin artmasıyla ya da liberal ekonomik politikalar sonucunda toplumun sosyal alanda da yenilikler istemesiyle milliyetçiliğin güç kazanmayacağını kimse garanti edemez.

Çin yönetimi din olgusuna Sovyet modelinde olduğu gibi ciddi reaksiyon göstermesine rağmen Doğu Türkistan'a yönelik genel politikadan farklı bir yaklaşım göstermektedir. Michel JAN, Çin'de Müslüman ümmet olgusuna karşı gösterilen hoşgörüyü Çin'in Ortadoğu politikasının bir sonucu olarak görmektedir. Ümmet olgusu herhangi bir millete ait değildir ve Çin resmi makamlarına bağlı İslami Dernekler vasıtasıyla Doğu Türkistan'da yaşayan toplumlara gözetim altında tutma olanağı sağlamaktadır. (age.,s.249) Diğer taraftan ümmetçilik farklı etnik kimliğe sahip olan toplumların milliyetçi ideolojilerden etkilenmelerini engellemektedir. Bunun yanında Müslüman Çinliler sayesinde bölgedeki etkilerini sürdürebilmektedirler.

SSCB'nin dağılması ile Orta Asya'da bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleri, Çin Halk Cumhuriyeti için yeni bir komşuluk ilişkisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çin'in bu sonuçtan etkilenmesi kaçınılmazdır. Çünkü "Çin'in batı bölgeleri coğrafi, etnik ve kültürel bakımdan Orta Asya'nın bir parçasıdır.(age.,s.247) ÇHC'nin özerk bölgesi olan Doğu Türkistan kendini yeniden tanımaya başlayan bir Türk kültür alanı ile bütünleşmektedir. Aynı coğrafyada yüzyıllar boyunca yan yana yaşamış aynı etnik kökten gelen toplumların arasında güçlü doğal bağların bulunması normaldir. Çin açısından SSCB'nin dağılması hem Asya'da nüfuz alanını genişletmek gibi

fırsatlar sunarken hem de Doğu Türkistan'da bağımsızlık akımlarının güçlenmesine sebep olmuştur.

Deng Xiaoping, Çin'de hiçbir zaman etnik ayrımcılık olmadığını, olduğu iddia edilen etnik çatışmalara yabancı kışkırtıcılar veya bir avuç bölücünün sebep olduğunu ileri sürmüştür. Diğer taraftan ÇHC Devlet Konseyi'nin fakir olarak nitelendirdiği 311 bölgenin 143'ü azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdir ve buralarda yaşayan halkın %80'inden fazlası yaşamak için gerekli yiyecek ve giyecek miktarına sahip değildir. (SAUTMAN, 2003,s.87) Etnik ayrımcılık Çinli devlet adamlarınca kabul edilmese de azınlıkların ekonomik olarak daha zor şartlarda yaşadığı ve geri kalmışlık durumları bilhassa Çin devlet kurumları tarafından işaret edilmektedir.

Doğu Türkistan'da görevlendirilen Çinli yöneticiler genel olarak halkı etkilemek için "birlik festivalleri" düzenlemişler bunun yanında ayrılıkçı hareketlere karşı olduklarını açıkça halka duyurmuşlardır. Entelektüel Doğu Türkistan'lı yazarların tarihi köklerini Çinlilere değil de Türklere dayandırdıkları kitaplar sebebiyle hapsedildiği bilinmektedir. Yurt dışında bulunan yazar ve bilim adamları da geride bıraktıkları yakınlarına zulüm yapılacağı endişesi ile kendi kültür ve tarihlerini yazmaktan zorla alıkonulduklarını iddia etmektedirler.(KURLANTZICK,2002,s.27)

Güney Doğu Türkistan'daki kırsal kesimi kontrol edebilmek için bu bölgelere 8000 subay gönderilmiştir. Resmi olmayan dini okullar kapatılmıştır. Resmi olmayan halkın seçtiği imamlar görevden uzaklaştırılmıştır. Cami yapımı için para toplamak yasaklanmıştır. Aktu'da gereksiz görülen 50 cami kapatılmış 100 yeni cami inşaatı ve planlaması durdurulmuştur. Bütün imamlardan bağlılıklarını teyit eden bir mektup yazmaları istenmiştir. Askeri birlikler zırhlı hale getirilmiş ve isyan bastırma eğitimleri artırılmıştır. Bunun yanında Uluslar arası İslam Toplumu'nu da soğutmamak için Hac'a Doğu Türkistan'lı 960 kişi 1989'da gitmiştir. (CHUNG,2002,s.27-30)

Bütün bunlara rağmen, 1962 yılında İli'de, 1980'de Aksu'da yine 1980'de Kaşgar'da çıkan ayaklanmalarda birçok Doğu Türkistan'lı yaşamını yitirmiştir. Daha çok otonomi ve iyi çalışma şartları istenen bu olaylar sonucu, bölgeye daha önce yerleştirilen Han'lar doğuya geri gitmek istediklerinde askerler tarafından engellenmiştir. (DİLLON,1995,s.18) Bundan sonra bölgedeki hareketler tam bir milliyetçi hava yaratmıştır.1988-89'da Doğu Türkistan halkına karşı yazılan aşağılayıcı duvar yazıları ve kitaplar ile yayınlanan filmler nedeniyle öğrenciler gösteriler yapmışlardır.

1990'lı yılların başlarında Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, Doğu Türkistan bölgesinde bağımsızlık yanlısı hareketlerin şiddetlenmeye başladığı görülmüştür.

1990'lı yıllarda Otonom Bölge Yönetimi Başkanı Tomur Dowamat, Pekin'de gazetecilerle yaptığı görüşmede SSCB'deki bağımsızlık hareketlerinin yansımalarından korktuğunu açıkça ifade etmiştir.(agm.,s.20) Aynı yıl bölgedeki en ciddi ayaklanma Aktu ilçesindeki Barın'da yaşanmış ve 60 Doğu Türkistanlının ölümüyle sonuçlanmıştır. (AMANOV,2006,s.86) 6 polis ve 1 subayın da öldüğü bu olaydan sonra Çinli yetkililer isyanın Afganistan sınırına yakın bölgede yaşayan bir militan tarafından çıkarıldığını ve bu ülkede terör eğitimi aldığını iddia etmişlerdir. Bunun yanında Türkiye'de yaşayan İsa Yusuf Alptekin ile de bağlantı kurarak ülkemizde sürgün yaşayan Doğu Türkistanlıları suçlamışlardır. Olay sonrası 1949'dan beri ilk defa "Bağımsız Doğu Türkistan Devleti" dile getirilmiştir. Nihayet bölgede sıkıyönetim kanununa benzer bir kanunla olağanüstü tedbirler alınmıştır. (DİLLON,1995,s.21)

Ülke dışında bulunan Doğu Türkistanlıların gayretleriyle Nisan 1991'de Uygur Kurtuluş Parti'si Kazakistan Alma Atı'da adalet bakanlığına dilekçesini vererek kurulmuştur. Parti 1991 Kasımında BM'lerden Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak yardım talebinde bulunmuştur. 1992 ve 1993'te meydana gelen bombalı eylemler ile isyancı hareketler sürmüştür.(agm.,s.23) Doğu Türkistan ile ilgilenen Çin Komünist Partisi

(ÇKP) sekreteri Song Hanliang'ın bölgeyi ziyareti sonrası bölge halkı ile yaptığı konuşmalardan alıntılar muhacir kaynaklarına göre şöyledir;

“Milliyetçi hareketler bölgemizin istikrarına karşı başlıca tehlikedir. Sincan yer altı kaynakları olan bir yerdir. Sincan'da bizim ana görevimiz istikrarı korumaktır. Böylece Çin'in diğer kesimleri pürüzsüzce kalkınabilir.”

Eleştirmenler Doğu Türkistan'ın engin doğal kaynaklarına rağmen Türk nüfusunun güç bela geçim şartlarında yaşadığını öne sürmektedir. Hatta 1974 reformlarından Türklerin yeterince yararlanamadıkları söylenmektedir. Zira özel teşebbüs işlerinin çoğu hep Han Çinlileri'ne verilmiştir. Han Çinlileri Doğu Türkistan'da yaşadıkları için böyle sanayi teşebbüslerinde Türkler'den daha yüksek maaşlı görevleri tekellerine aldıkları dile getirilmektedir.(agm,s.25) Ülkenin altıda biri toprağa sahip olan ancak %1'inden az nüfusa sahip bölgeye 100 milyon insanı barındırmak için plan yapan Pekin yönetimi 1992'deki bu teşebbüsünü gerçekleştirememiştir. (agm.,s.31) Doğuda bulunan birçok işsiz ve birçok Han'lı aile bu bölgeye yerleştirilerek işsizlikle mücadele edilmeye çalışılmaktadır.

Şehirlerde yaşayan Çinlilerin oranı %90'ları bulurken Türkler kırsal kesimde yaşamaktadır. Bugün Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de Türk nüfusunun toplam nüfusa oranı %12'dir.

Çin, bölgeyi kalkındırmak için Sincan Üretim ve İnşaat Birlikleri milis kuvvetlerini geliştirmeye ve devlet çiftlikleri kurmaya, buralarda kalifiye personel kullanmak için de doğudaki Han'lardan göç ettirmeye başlamıştır. Uygurlar, bölgeye belirli bir yönlendirmeyle yerleştirilmiş olan ve tüm ayrıcalıklardan yararlanan Han Çinlilerinden rahatsızdılar. (ÇIPLAK,2001,s.241) Pekin, Han olmayan nüfusun duygularına özellikle ve bilerek duyarsız kalmıştır. Çin yönetimine göre tamamen ekonomik gelişmeye yönelik olarak kalifiye işçi ve teknikerlerin getirildiği, bölge halkının eğitimsiz ve yetersiz olduğu değerlendirmeleri ile bu politika aklanmaya çalışılmaktadır. Sonuç olarak da, Doğu Türkistan'da hem siyaseti hem de

ticareti elinde bulundurma şansı Han'ların eline geçmiş bulunmaktadır. (CHUNG,2002,s.12)

1975 yılından itibaren Sincan Özerk bölgesinde yaşayan Han nüfusuna yönelik zorunlu aile planlaması yürütülmüştür. Fakat azınlıkların aile planlaması uygulamasına uyup uymayacakları kendi takdir haklarına bırakılmıştır. 1983 yılında kentlerde yaşayan ailelerin bir tanesi sakat veya ikisinin cinsiyeti kız olmadıkça en fazla iki çocuk, kırsal kesimlerde yaşayan ailelerin ise en fazla üç çocuk, sadece yerleşim birimlerinden çok uzakta yaşıyorlarsa ailelerin dört adet çocuk sahibi olmalarına izin verilmiştir. Bu kısıtlamalar 1984'te Urumçi'de 1985'te Pekin ve Şanghay'da Uygur Türkü olan öğrencilerin gösterilerde bulunmalarına sebep olmuştur. (SAUTMAN,2003,s.89)

Barry Sautman'ın çalışmasına göre mevcut ayrıcalıklı politikalar eğitim olanakları ve azınlıkların lehine iyileştirmeler sunmaktadır. Sautman ayrıca Han nüfusu ve azınlıklar arasındaki gerilimin, Han şovenizminden ve azınlıklara mensup 'bazı' kişilerin ÇHC'nin sahip olduğu milletler-üstü 'Çin Milleti' kavramını reddetmesinden kaynaklandığını iddia etmektedir. (SAUTMAN,2003,s.103-105) Ancak bölge hakkında derin araştırmaları olan Colin MACKERRAS'a göre de bu şovenizm ve Uygur halkının iş yaşamında marjinalleştirilmesi Çin devletine ve milletine karşı olan direnci arttırmaktadır.(MACKERRAS,2005,s.6)

2000 yılının Şubatında devlet Büyük Batı Gelişim Stratejisi'ni uygulamaya koymuştur. Geniş bir alanı kapsayan projeden azınlıkların, özellikle Müslüman olanların da yararlanması sağlanmıştır. Bu strateji Çin de oluşan refah eşitsizliğini azaltmaya yönelikti. Bu araştırma Doğu Türkistan'daki Hui'leri kapsamaktaydı. Ekonomik gelişmeye rağmen bu toplumdaki İslami aidiyet duygusu beklenenin altında azalma göstermiştir. Köyden kente gelen Uygurlar da ise İslamiyet'in aştığı "biz" duygusu dini bağların kendini korumaya daha çok meyille artmasına neden olmuştur. (agm.,s.8)

1964'ten beri yapılan nükleer denemelerin merkezi olan Lop Nor yine Doğu Türkistan'ın Taklamakan Çölü'nde bir bölgedir. Lop Nor atomik deneme sahası nedeniyle bölgede her yıl binlerce insan teşhis edilemeyen ölüm ve sakatlanmalara maruz kalmaktadır. Resmi Çin rakamları mevcut değildir. Ancak tanımlama Sovyetlerin çöküşünden sonraki Kazakistan'a benzemektedir.(DİLLON,1995,s.26)

Doğu Türkistan Türkleri'nin yüzyıllardır süren bağımsızlık mücadelesinde her zaman bir adım daha ileriye gittikleri ve halen amaçlarından uzaklaşmadıkları görülmüştür. Doğu Türkistan bölgesinde Pekin'e karşı girişilen mücadele, Çeçenistan örneğindeki kadar olmasa da, İspanya'daki Bask ayrılıkçıları veya İngiltere'deki IRA seviyelerine ulaşmaya yakın görülmektedir ve daha fazla şiddetlenmeyeceğinden kimse emin değildir. Demokrasinin beşiği Avrupa'da bile çözölemeyen bu ayrılıkçı problemlerin, Çin gibi bir ülkede kısa sürede çözölmelerini beklemek biraz hayal olur.(agm.,s.19)

Yakup Han'dan sonra mücadelesine devam eden Uygur Türkleri; İsa Yusuf Alptekin, Mehmet Emin Buğra gibi liderler yetiştirmişlerdir. 1950'li yıllarda Türkiye'ye göç eden ve iskân izniyle yerleşen Uygur Türkleri halen Türkiye'de ve dünyanın birçok ülkesinde kurdukları dernek ve vakıflarla ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

3. TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ

İki ülke arasındaki ilişkileri küresel etkilerden soyutlayarak incelemek oldukça zor ve analizin sonuçlarını yanıltabilecek bir uğraş olacaktır. Spesifik olarak bölge yönelimli politikaların belirlenmesinde dahi, küresel dengelerin mutlak suretle izlenmesi gerekliliği göz önüne alınırsa, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Uzakdoğu Asya Pasifik bölgesine yönelik politikalarının belirlenmesinde çok daha derin ve geniş çaplı bir vizyona sahip olması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. (ARIBOĞAN,2001,s.101)

Çin'in dış politikası ABD ile Rusya arasında denge, Japonya ile yapıcı ilişkiler, AB ve üyeleri ile işbirliği ile bölgede etkinliğe dayanmaktadır. Bunun yanında Orta Asya'da da bu dengelere paralel bir politika uygulamaktadır. Aynı şekilde Türkiye açısından ABD ve Avrupa ile olan ilişkiler dış politikada öncelikli başlıklardır, bundan dolayı ikili ilişkiler Ankara ve Pekin'in bu ülke veya ülkeler gruplarıyla olan genel politikalarına göre şekillenmektedir. Diğer taraftan araştırmalar Çin'in dış politik hedeflerini büyütmeden önce yeni dönemin ekonomik koşullarını ve ticaret hayatını kalıcı düzenlemelere oturtmak istediğini ve devamında Orta Asya ile Güney Doğu Asya'da etkinliğini artırmaya çalışacağını göstermektedir. Bu nedenle Çin'in, Doğu Türkistan kaygısını doğru değerlendirmek ve Türkiye'nin yaklaşımına kuşku ile bakmasını bu pencereden ele almakta yarar vardır. Çünkü Ankara'nın, Pekin'in öngördüğü gibi Orta Asya'yı ve Doğu Türkistan'ı kapsayan siyasi hedeflere yönelmesi, Çin'in geleceğe ilişkin bütün planlarının alt-üst olması anlamına gelecektir ki, bu bir bakıma Asya'nın iki ucunda yer alan kutupların muazzam bir nüfuz kavgasına tutuşması anlamına da gelebilir. Pekin'in olumsuz bakış açısı, büyük bir olasılıkla Türkiye'nin bu konuda batının desteğini alacağı ve Moskova ile ilişkileri düz bir grafik izlemeyen Çin'in yalnız kalabileceği argümanından kaynaklanmaktadır.

Halbuki Ankara'nın Pantürkist bir politikası bulunmamaktadır. Türkiye'nin 1991 sonrası Moskova-Orta Asya ilgisi ise hiçbir zaman Doğu Türkistan'ı kapsamamıştır.(EKREM,2003,s.174) Zira Asya kıtası yüzlerce yıllık tarihi boyunca, Çin ve Türk yaşam alanları arasındaki sınırın belirlenmesi mücadelesine tanık olmuştur. Oysaki bugün bu tarihsel düşmanlıkların, ulusal bilinçlerin tahrik edilerek yeniden hatırlanması yerine, yeni işbirliği ve yeni ilişkiler ortamının yaratılması gerekliliği vardır.

Türkiye-Çin ilişkileri bu yol ayrımını geçtikten sonra sağlıklı bir yapıya ulaşmıştır ve gelişmeye devam etmektedir. Türkiye'nin Çin ve Rusya ile işbirliğini geliştirme arayışı, Avrasya'da istikrarın kurulması hedefine olumlu katkı sağlamıştır.(ÖZLÜK,13.04.2005)

3.1.Siyasi İlişkiler

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılından bu yana temelde sabit prensiplere göre dış politikasını oluşturmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar birçok olayda pratikleştirilen bu çizgi başta Soğuk Savaş dönemi olmak üzere çeşitli durumlarda farklı şekilde yorumlansa da Ankara barışçı ve batıya yönelik dış politikasını asla terk etmemiştir. Bu politika Türkiye'nin Atatürk döneminden itibaren Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türk toplumları başta olmak üzere Anadolu dışında kalan etnik ve kültürel bağların olduğu toplumlar ile titizlikle yürütülen ve bu toplumların yaşadıkları devletlerin iç işlerine saygılı yaklaşım göstermesini sağlamıştır.

Zaman zaman Çinli stratejistlerin aşırı şüphesi nedeniyle Türkiye'nin Orta Asya'daki bu toplumlar ile ilişkileri eleştirilse de Oral Sander'in "Türk Dış Politikası" adlı eserinde de belirttiği gibi Avrupa ile mümkün mertebe yakınlaşmak Türkiye'nin en temel dış politika gayesi olmuş ve hayalperest yaklaşımlardan uzak kalarak Ankara dünya düzeninde ikinci sınıf bir güç olduğunu kabullenmiştir. (SANDER,2000,s.98) Bu bakış açısı bölgesel olarak etkin bir güç olan Türkiye'nin yakın çevresinden uzaklaştıkça

etkinliğinin azalmasını tatminkâr şekilde açıklamaktadır. Orta Asya ve Çin ile Anadolu'da yaşayan Türk toplumu arasında yüzyıllar öncesine dayanan tarihsel bağlara rağmen 1970'lere dek Ankara ve Pekin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmamasının önemli nedenlerinin başında her iki devletinde birbirlerinin ilgi ve nüfuz alanlarının dışında yer almaları ve her ikisinin de bu dönemde uluslararası sistemde aktif bir güç olmamaları gelmektedir. Bunun yanında her iki ülke de Soğuk Savaş döneminde farklı siyasi bloklara üye olmuştur.

Türkiye ile Çin arasındaki ikili ilişkiler ilk defa 1925 yılında başlamıştır. O dönemin hasta adamı Orta Doğu'da Osmanlı iken Uzak Doğu'da ise Çin'dir. Ve bu yüzden iki devlet arasında bir yakınlık doğmuştur. 1929 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin diplomasisi Nanking'e açılmıştır. Uzun bir ara verilmesine sebep olan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. 1949'da Çin Komünist Partisi Çin'de iktidar olmuştur. Türkiye ise batı bloğunda yerini almak için Kore'ye asker göndermiştir. Kore'de iki devletin askerleri farklı blokların üyeleri olarak çarpışmışlardır. Bu müdahaleye katılımı ile NATO'ya giren Türkiye, Soğuk Savaş dönemi boyunca diğer blok ülkeleri gibi Çin ile hem ticaretini hem siyasetini geliştirmemiş Tayvan'daki Milliyetçi Çin'i tanımıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'ni ideolojik mikrop yayan bir sembol olarak görmüştür. (ARIBOĞAN, 2001, s.87–90) Çünkü Mao'nun Atatürk hakkındaki eleştirileri ve ÇHC'nin Türkiye'deki ABD karşıtı faaliyetlere destek vermesi o dönemde aşırı dikkat çekmiştir. (EKREM,2003,s.161) Bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti 1960'lı yıllara kadar Sovyet Blok'unda yer almış daha sonra aralarında çıkan problemler nedeniyle ideolojisini değiştirmeden doğu bloğundan koparak bağlantısızlar hareketini başlatmıştır.

1960'lı yılların sonuna doğru Asya'da Rusya'ya karşı Çin kartını kullanmak isteyen ABD, artık rakip olarak gördüğü Rusya'ya karşı destek arayan Çin'e yaklaşmış ve ittifak sağlanmıştır. O yıllarda, Pekin'in dış politikası hem SSCB hem de ABD "emperyalizmine" karşı çıkmak ve Üçüncü

Dünya ülkeleri ile işbirliği yapmaktır. ÇHC, 1960'larda güneyinde ABD, kuzey ve kuzeybatısında ise SSCB'nin tehdidi altındadır. SSCB'nin artan tehditlerine karşı ABD, Dışişleri Bakanı H. Kissenger'ın Amerikan dış politikasını anti-komünist ideolojik ekseninden ayıran ve realist ekol çizgisine çeken yaklaşımı sonucunda Sovyet Rusya'ya karşı Çin kartını oynama kararını almıştır. ÇHC, ABD'nin bu yaklaşımını ideolojik kılıfa sokarak, SSCB'yi revizyonist olmakla suçlayan ancak özünde realist bir yaklaşımla cevap vermiş, ABD'nin Moskova'yı jeopolitik iç hatlar kısılcasına sıkıştırmasına yardımcı olurken, hem üzerinden Amerikan baskısını kaldırmış hem de uluslar arası topluma entegre olmuştur.

ABD-ÇHC arasındaki yumuşamaya rağmen diplomatik ilişkilerin tesisi 1979 yılına kadar gecikmiştir. Türkiye ise, H. Kissenger'ın ÇHC'ne gidişinden hemen sonra Pekin ile diplomatik ilişki tesis ederek Pekin'in uluslararası sahneye çıkışına destek olmuştur. Türkiye daha önce de belirttiğimiz üzere birçok ülke ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC) ile 4 Ağustos 1971 tarihinde diplomatik ilişki kurmuştur. Ancak, aşağıdaki karşılıklı ziyaretler listesinden de görüleceği üzere, iki ülke arasındaki ilişkiler 1980'li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. (DEİK,2005,s.28)

1990'larda gelişen Türkiye-Çin ilişkileri ile Çin'in artan ekonomik gücü ve politik ağırlığı Soğuk Savaş sonrası uluslar arası ilişkilerde denklemlerin değişmesi Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerin hangi boyutlara taşınabileceği ve gelişen ilişkilerin muhtemel getirileri tartışılmaya başlanmıştır. Çin'in süper güç haline geleceğine inanan araştırmacılar özellikle askeri alanlarda stratejik ortaklık boyutuna kadar ilişkilerin geliştirilmesini önermektedir. (ALPAY, 1 Temmuz 1999)

Aralık 1982'de Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren Çin'i Mayıs 1984'te Çin Devlet Başkanı Li Xiannian Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Müteakiben gelişen ilişkilerde sırasıyla Temmuz 1985 Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Ekim 1985'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Karaduman Çin'i ziyaret

bulunmuştur. Temmuz 1986 ÇHC Başkanı Zhao Ziyang Türkiye'yi ziyaret ederek ikili ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Mart 1989'da Türkiye-ÇHC Konsolosluk Anlaşması, Eylül 1992 Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması imzalanmıştır.

Mayıs 1995'de Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ağustos 1996'da Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı Mustafa Kalemli Çin'i ziyaret etmiştir. Kasım 1996 Çin Halk Cumhuriyeti Kongre Başkanı Qiao Shi Türkiye'ye iadei ziyarette bulunmuştur.

Mayıs-Haziran 1998'de Türkiye Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem birlikte Çin'i ziyaret etmiş, Nisan 1999'da Çin Halk Kongre Başkanı Li Peng Türkiye'ye gelerek ikili görüşmelerde bulunmuştur.

Şubat 2000'de Türkiye İçişleri Bakanı Sadettin Tantan, Şubat 2000'de TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut Çin'e gitmişlerdir. Nisan 2000'de yine Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Türkiye'yi ziyareti sonrası ikili ilişkiler yeni bir aşamaya girmiştir. Bu çerçevede, her alanda ilişkileri geliştirmek üzere Cumhurbaşkanları arasında ortak bir bildiri 19 Nisan 2000'de yayınlanmıştır. Daha sonra bu bildirin eylem planı 8 Ocak 2001'de onaylanmıştır. Böylece her iki ülke de siyasi, ekonomik, kültürel, adli ve konsolosluk alanlarında işbirliği yapılmasını, taraflar çok taraflı konular ve uluslar arası arenada özellikle BM çerçevesinde karşılıklı destek, koordinasyon ve işbirliğini geliştirmeye karar vermişlerdir. Bu maddeden hareketle Türkiye Çin'den Kıbrıs konusunda yardım ve destek istemiştir. Çin'in cevabı konu hakkında daha fazla müzakere yapılması yolunda

olmuştur.(EKREM,2003,s.164) Zemin, Türkiye'den sonra Yunanistan'a geçmiştir.

ÇHC, Kıbrıs sorununda daima Güney Kıbrıs tarafında olmuştur. Güney Kıbrıs - ÇHC arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1971'den bu yana ÇHC her zaman Güney Kıbrıs ile ilişkilerini geliştirmiş ve BM'de Kuzey Kıbrıs aleyhine tavır sergilemiştir. ÇHC Dışişleri Bakanlığı web sitesinde Kıbrıs politikasına yer verilirken şöyle yazılmıştır: “ Çin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü öteden beri savunurken, bağlantısızlığına saygı gösterir, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorunu ile ilgili kararının mutlaka uygulanmasından yanadır...” (age.,s.185)

Son yıllarda Çin ile Güney Kıbrıs arasındaki ilişkiler hızla artmıştır. Kıbrıs sorununun uluslararası karar mekanizmasının desteği ile çözüme ulaşabileceği şu anda soruna dâhil bütün taraflar tarafından kabul edilmektedir. Ada'da bulunan BM kuvvetleri şu anda mevcut statükonun korunmasını sağlarken, BM her iki tarafın kabul ettiği nihai bir çözüm bulma çabasıdır. BM Güvenlik Konseyi üyesi olan Çin bu çözüme katkı sağlayabilecek bir ülke konumundadır, karar mekanizmasının önemli bir parçasıdır. Türkiye'nin beklentilerinin aksine Pekin daha ziyade Güney Kıbrıs kesimine destek vermektedir. Rum lider Klerides 1998 yılının haziran ayında Çin'e resmi ziyarette bulunmuş ve Rum tezi için destek aramıştır. Çin yönetimi açıklamaları ile Klerides'e destek vermiş, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir. Açıklamalarda “Çin Hükümeti her zaman olduğu gibi Kıbrıs konusuyla yakından ilgilidir. Bu meselenin Kıbrıs için önemini derinden bilinmektedir. Çin, Kıbrıs'ın bağımsızlığının, egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve tarafsızlığının saygı ile karşılanması gerektiği kanaatindedir. BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile ilgili kararlarının ciddi bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Çin BM genel sekreterinin fikrine destek olmaya devam edecektir; uluslar arası platform ile birlikte Kıbrıs meselesinin adaletli ve uygun bir şekilde çözülmesi için kendi çabalarını gösterecektir.”denmiştir.(age.,s.175)

Klerides, Çin'in bu desteğine teşekkür etmiş ve "Kıbrıs halkı, Çin Hükümeti'nin Kıbrıs meselesindeki uzun süre devam eden adaletli tutumundan memnundur ve teşekkür eder." demiştir.

Çin Dışişleri bakanı Tang Jiaxuan 6–9 Ocak 2001'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten önce (3–5 Ocak 2001) Çin Halk Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı Fu Quanyou askeri ilişkileri geliştirmek üzere Yunanistan'a gitmiştir. Ardından Çin Devlet Başkan Yardımcısı Hu Jintao sırayla İran (6–9 Ocak), Suriye(10–12 Ocak), Ürdün (13–15 Ocak), Kıbrıs (15–17 Ocak) ve Uganda'yı (18–20 Ocak) ziyaret etmiştir. Uganda dışında diğer ülkelerin hepsi Türkiye'nin güvenliği ile ilgilidir. Çin Dışişleri Bakanı Türkiye'den sonra altı Afrika ülkesini ziyaret ile gezisine son vermiştir. (age.,s.165)

Hu Jintao'nun gezisi ilk Rum – Çin ilişkilerinin başladığı 14 Aralık 1974'ten beri en yüksek seviyeli ziyarettir. Bununla birlikte bu tarihten itibaren GKRY'nden en üst seviyede ziyaretler yapılmıştır. 1984 yılında iki ülke arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 1998'de ticaret hacmi 81.21, 1999'da 102,01 milyon dolarlık ticaret hacimleri yaşanmıştır.

2000 yılında imzalanan Türkiye – Çin ortak eylem planına göre Türkiye Çin'den Kıbrıs konusunda BM'de destek olunmasını istemiştir. Dönemin dışişleri bakanı İsmail CEM iki ülkenin BM çerçevesinde Kıbrıs konusunda daha çok istişarede bulunmaları gerektiğini belirtmiş ve Çin'in de buna sıcak baktığı haberi alınmıştır.(age.,s.186)

Ancak Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan Türkiye'de Kıbrıs konusunu gündeme getirirken, Hu Jintao'da 15–17 Ocak 2001'de GKRY'nde bu meseleyi görüşmüştür. Dönemin cumhurbaşkanı Klerides ve meclis başkanı Kypriou ile görüşmeleri neticesinde Çin'in temel Kıbrıs politikasında bir değişikliğin olmadığı görülmüştür. Hu Jintao, "Çin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü öteden beri savunurken ,

bağlantısızlığına saygı gösterir, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorunu ile ilgili kararının mutlaka uygulanmasından yanadır.” demiştir.(age.,s.187)

Kıbrıs Rum Kesimi, Kıbrıs meselesinde Çin'e ihtiyaç duymaktadır. Aleyhine olmasına karşın GKRY ekonomik ilişkileri hiç problem yapmamıştır. En son yapılan ziyarette de üç telekomünikasyon anlaşması Çin lehine imzalanmıştır. Çin son yıllarda GKRY ile ilişkilerine ve Kıbrıs meselesine önem vermeye başlamıştır. Türkiye konsolosunu 2000'de GKRY'ne büyükelçi yapmıştır. Sun Aiguo iyi derecede Türkçe bilmekte ve Türk – Yunan anlaşmazlık sahalarını ve Kıbrıs sorununu iyi bilmektedir. Çin hükümetinin amacı açıktır ve Kıbrıs konusunda “ bende varım demektedir.(age.,s.184) ÇHC'nin bu tavrıyla aynı zamanda Doğu Türkistan ve Tayvan problemleri konusundaki kendi politikalarıyla da zıt düşmemeye çalışarak uluslar arası arenada istikrarını sürdürmeye çalıştığı değerlendirilmektedir.

ÇHC'nin son yıllarda Kıbrıs Rum Kesimi ile sıklaşan ikili ilişkilerinin bu düşünceyle devamlı olarak Türkiye aleyhine gelişme ve söylevler ile sonuçlandığı görülmektedir. Lefkoşe merkezli Rum Politis Gazetesinin 19 Aralık 2005 tarihli sayısında “ABD yönetiminin Kıbrıs'ta silahlarının kullanılmasını yasaklamasının ardından, Kıbrıs Rum Yönetimi RF'den tank, ÇHC'den de top satın alacaktır” şeklinde bir haber yayımlanmıştır. Bu bağlamda ÇHC'nin izlediği bu tür politikaların;

- Türkiye - ÇHC ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceğinin,
- Birleşik bir Kıbrıs'ın ortaya çıkmasını engelleyebileceğinin,

Ayrıca Kıbrıs Rum Kesimi'nin BM Barış Planına “hayır” diyen taraf olduğunun ve Rumların silahlanma çabalarının da Türk askerinin Kuzey Kıbrıs'taki varlığının doğruluğunu kanıtladığının Türkiye tarafından sıklıkla ifade edilmesinin yararlı olabileceği düşünülmektedir. (KARACA, 8 Kasım 2006)

Konuya yakından ilgili bir bölge de Girit'tir. Elbette herhangi bir hak iddia etmediğimiz ancak Yunanistan – Çin – GKRY ilişkilerinin en açık bir örneğini göstermesi açısından burada ele alınmıştır. Çin ile Yunanistan, Çin'in Girit Adası'nda liman açması ile ilgili müzakereleri yoğun olarak sürdürmektedir. Yunanistan, Çin'i Girit Adası'nda yatırım yapmaya çağırmaktadır. Çin'in Girit (Kandia) Adası'nda liman inşaatlarına ne zaman başlayacağına, yatırım kapasitesinin ne olacağına dair ayrıntılı bilgi açıklanmamışsa da, bu projenin hayata geçirileceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Çinliler, bu girişimin daha çok ticari nedenlerden kaynaklandığını ileri sürse de, Akdeniz'in güneyindeki Afrika ülkeleri, özellikle zengin enerjiye sahip olan Libya ve Cezayir gibi ülkeler, Akdeniz'de yer edinmek isteyen Çin'in, deniz aşırı enerji güvenliği stratejisine önem verdiğini düşünmektedirler. Çin'in bu girişiminin Türkiye'yi etkilemesi de söz konusudur. Girit, Akdeniz'in stratejik bir bölgesinde, Ege Denizi'nin güneyinde, Türkiye'ye sadece 180 kilometre uzaklıkta olan en büyük Yunan Adasıdır. Kıbrıs'tan sonra Akdeniz'deki ikinci en büyük ada olan Girit Adası, Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biridir. Ada, stratejik açıdan Ege denizinin güney kilidi olarak tarif edilmektedir. Yunanistan'ın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'yle birlikte uyguladığı "Ortak Savunma Doktrini"ne göre Ada, Yunanistan'ın en son savunma hattıdır.

Girit Adası Türkiye açısından da stratejik öneme sahiptir. Askeri açıdan Girit ve civarındaki adalara sahip olan bir güç, ilk aşamada Türkiye'nin kuzey ve batı kıyılarının Akdeniz'le bağlantısını keserek Çanakkale Boğazı önünde bulunan Limni adasından İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan stratejik konumdaki bu adalar kuşağıyla Türkiye'yi çevreleyerek, Anadolu'nun ikmal yollarını kontrol altına alabilir. (EKREM, 14 Kasım 2006)

Çin'in Yunanistan'da liman tesis etmesi, Çin'e Avrupa pazarının kapılarını açmaktadır. AB, Kasım 1995'te 12 Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkesi ile Barselona Sürecini başlatmıştır. AB, Barselona Süreci ile 2010 yılına kadar Akdeniz'de bir Serbest Ticaret Alanı oluşturmayı hedeflemektedir. AB-Akdeniz Büyük Serbest Ticaret Alanı'ndaki ülkeler 800 milyon civarındaki

nüfusu, yaklaşık 11,5 trilyon dolarlık GSYİH'sı ve 2,3 trilyon dolarlık dış ticaret hacmi ile dev bir pazardır. Çin mallarının üç anakaranın ortasında bulunan Akdeniz'den, dünyanın diğer bölgelerine daha hızlı ulaşması söz konusudur. Bu durum Çin mallarının Avrupa'ya ulaşımındaki Türk malı engelini ortadan kaldırmış olacak ve Türk malının söz konusu bölgelerdeki payının azalmasına yol açabilecektir. (agm., 14 Kasım 2006) Girit tarihten günümüze bulunduğu konum sayesinde giderek önemini artırmakta Akdeniz'in Diego Garcia'sı olmaya aday gözükmektedir.

Diğer yandan son dört yıl içinde Türkiye – ÇHC askeri makamları arasında üst düzeydeki ziyaretlerin daha yoğunlaştığı görülmektedir. Çin-Türkiye askeri işbirliği diğer alanlardaki ilişkilerin artması içinde lokomotif görevini yerine getirmektedir. Türkiye batıdan alamadığı askeri teknolojileri Çin'den transfer etmeye çalışmaktadır. (KARACA,2003,s.184) Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti arasında; Askeri Eğitim İşbirliği Protokolü 28 Mayıs 1999 tarihinde imzalanmıştır. Protokol gereği Milli Savunma Üniversitesi'ne 1997 yılından itibaren (1997–1998–1999) 1 Türk subayı, 2.5 aylık sürelerle gönderilmiş, 3 Türk Subayı Çin Milli Savunma Üniversitesi'nde eğitim-öğretim görmüştür. Savunma Sanayii İşbirliği faaliyetlerinde maliyet ve etkinlik göz önünde bulundurularak Çin'den, diğer sanayileşmiş ülkelere nazaran daha ekonomik şartlarla, savunma sanayiine ilişkin her türlü teknolojinin herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan transfer edilmesi mümkündür. Çin batı ülkelerine karşı alternatif bir teknolojik güçtür. Özellikle füze teknolojisi, uzay teknolojisi, gemi sanayii ve nükleer teknoloji Çin'in sahip olduğu ileri teknoloji alanlarıdır.

Dış siyasi ilişkilere paralel olarak, giderek ambargo ve teknoloji transferi tehdidinden artan bir şekilde etkilenen ve tek kaynağa bağlanmış olan ülkemiz için silah sağlama açısından, çevresine ve başka temin kaynaklarına bakma zorunluluğu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Silah sistemlerinin sağlanmasında ileri teknoloji kaynakları belli ve sınırlı ise de füze sistemleri sağlanmasında, bu konuda esasen dünya ve Ortadoğu pazarına geliştirdikleri füze sistemlerini rahatlıkla satan Çin seçeneği mevcut gibi gözükmektedir.

Daha evvel 1995'te, Çin'den kısa ve uzun menzilli roket teknolojileri almış ve 1997'de WS-1 topçu roketlerinin müşterek üretimine geçmiş olan ülkemizin, Çin'den XW-41 tipi Cruise Füzelere, C-802 "Sardine" (Gemilere karşı, Fransız Exocet tipi 120 km menzilli) Cruise Füzelere, CAA-2 enfrarujlu, balistik havadan havaya füzeleri, HQ-7 SAM (8 000-12 000 metre menzilli, Fransız CROTALE sistemi benzeri) hava savunma füzeleri, HQ-9 tipi uzun menzilli hava savunma füzeleri ve bunun benzeri FT-2000 Anti-Radyasyon karadan havaya savunma füzeleri (12-100 kilometre menzilli katı yakıtlı) gibi sistemleri edinmeyi ve bunları üretmeyi düşünmesinde yarar var gibi gözükmektedir. (KÜLEBİ,14 Kasım 2006)

Bakanlar düzeyindeki ziyaretleri de son iki yıldan beri artmıştır. Ancak siyasi ilişkiler halen istenen boyuta ulaşamamıştır. Pekin yönetiminin Kıbrıs Rum kesimi ile olan ilişkileri yanında PKK sorununa bakış açısı da Türkiye açısından ilişkilerin sağlıklı gelişmesine engel teşkil etmektedirler.

Genel olarak ABD ve Avrupa önderliğinde olan Batı oluşumunun bir parçası olan Türkiye'nin, Çin'in gelecekte süper güç olmasına karşı çıkacak kampın bir parçası olarak algılanması normaldir. (EKREM,2003,s.177)

Fakat yinede 58. hükümetin programında da yer aldığı gibi ÇHC ile olan ilişkilerin geliştirilmesine Ankara önem vermektedir. (age.,s.160) Çin - Türkiye ilişkilerinin geleceği ve geliştirilmesinin faydaları Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından dile getirilmiştir.(TINÇ,16 Şubat 1998) Türkiye tarafından konu her kademedede defalarca dile getirilirken Çin tarafında konu aynı şekilde dile getirilmemektedir. Çin yönetiminin dış politikasında Türkiye üçüncü planda kalmaktadır. Çin, 1996'da ABD ve Rusya ile 21. yüzyıla yönelik yapıcı stratejik işbirliği ortaklık ilişkisi, Japonya ile barış ve dostluk işbirliği ortaklık ilişkisi, İngiltere ve Fransa ile uzun vadeli ve çok yönlü dostluk işbirliği ortaklık ilişkisi, 1998'de AB ile 21. yüzyıla yönelik uzun vadeli yapıcı ve sağlam ortaklık ilişkisi kurmuştur. Ancak Türkiye ile uzun vadeli dostluk işbirliği ilişkisi

kurmak niyetindedir. Türkiye ile ilişkilerin boyutu ve geleceği üzerine tartışmalardan ziyade Kıbrıs, PKK, deprem, ticaret gibi konular Çin mediasında daha çok yer almaktadır ve Çin devlet adamları bu konuda herhangi bir açıklama yapmamışlardır. (age.,s.172-173)

Japonya tarihte Çin'i işgal etmiştir ancak bugün Çin'in ikinci en büyük ekonomik bağı olan ülkedir. Almanya ve İngiltere tarihte Çin'de büyük yıkımlar yapmışlardır ancak ABD'ye karşı elde edilmesi gereken birer büyük güçtürler. Bunun yanında ileride Türkiye'den görebileceği herhangi bir tehlikeye karşı sağlam birer müttefik olacaklardır.

Türkiye'nin ABD ile Stratejik İşbirliği Anlaşması yapmış olması, Soğuk Savaş Dönemi'nin başından beri yine bu ülke ile müttefik olması, Türkiye'nin bölgesinde etkili bir güç olmasının ve Orta Asya'daki cumhuriyetler kadar kolay bir şekilde etki altına alınamayacak olması, bunun yanında Çin makamlarına göre Türkiye ile Çin'in ekonomik bağlarının göreceli olarak çok fazla önemsenmemesinin konuyu açıklamaya yeteceği değerlendirilmektedir.

Süper güç olmayı ve Asya'da politik nüfuzunu arttırmayı amaçlayan Çin, Doğu Türkistan'dan başlayarak Türkiye'ye kadar uzanan bir koridorda oluşabilecek gelişmelerin kendi inisiyatifine bağlı olması için hareket etmektedir. Orta Asya ve Türkiye arasındaki bağ hatta Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkileri mümkün mertebe zayıflatmaya çalışmak için Ermenistan ve Karabağ Ermeni yönetimine destek vermektedir. Azerbaycan ile ilişkilerini soğutmadan, Ermenistan ile ilişkilerine daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Nitekim Çin, bu politika ile de bağlantılı olarak bir süre sonra, Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan'a füze bile satmıştır. Bu arada Ermenistan'daki yabancı yatırımlar içerisinde Çin'in payının önümüzdeki dönemde ciddi oranda artması beklenmektedir. Sentetik kauçuk üretimi konusunda 15 Ekim 2001 tarihinde China Shanxi Synthetical Rubber Group Co. ile Ermenistan Nairit firması arasında 100 milyon dolarlık Çin-Ermenistan ortak yatırımı anlaşmasının imzalanması da bunun göstergelerindedir. Çin-Azerbaycan ilişkilerinde enerji ve toprak

bütünlüklerine önem verme konuları daha ön plana çıkmaktadır. Azerbaycan'da "Doğu Türkistan" söyleminin önemli ölçüde ortadan kalkması Çin'i rahatlatmış, Azerbaycan ve Çin yetkilileri tüm ikili görüşmelerde bu iki ülkeyi ilgilendiren tüm meselelerin mutlaka devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi çerçevesinde çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çin Azerbaycan'ın enerji sektörü ile yakından ilgilenmeye başlamış, 2003 yılı itibariyle petrol sektörüne de girmiştir. Pirsaat petrol yatağının işletilmesi konusunda 2002 ortalarından itibaren görüşmeler yapan ve 4 Haziran 2003'te Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile anlaşma imzalayan Çin petrol şirketi Shengli Oil, 18 Haziran 2004'te imzalanan anlaşmayla Karaçukur petrol yatağının işletilmesine de ortak olmuştur. Her iki projede de Çin şirketi Birleşik Arap Emirlikleri'nden Middle East petrol şirketi ile beraber yer almıştır. (ASLANLI, 14 Kasım 2006) Pekin yönetimine göre bu şekilde Türkiye'nin milliyetçi amaçlarını gerçekleştirme zorlaşacaktır. (age.,s.174) Türkiye ile Çin'in çıkarlarının çatıştığı enerji kaynakları gibi meselelere ilaveten Türkiye açısından oldukça hassas konularda Çin'in takip ettiği politika Pekin yönetiminin Orta Doğu bölgesinde dahi Türkiye'nin etkinliğinin artmasına taraftar olmadığını düşündürmektedir. Bu maksatla hem İran hem de İsrail ile ilişkilerini geliştirmektedir. Çin dış ticaretinde dördüncü sırada olan Orta Doğu, karlı bir silah pazarı olmanın ötesinde Çin'in artan enerji ihtiyacını karşılamada da stratejik değerinde bir özelliğe sahiptir.(GÜNEŞ,2001,s.312)

ÇHC'nin izlediği gerek Orta Doğu, gerekse Orta Asya ve Kafkasya politikalarının giderek Türkiye'yi etkiler hale geldiği görülmektedir.

ÇHC'nin Orta Doğu politikasında öne çıkan ülke İran'dır. İran Avrasya'nın yaşam sahasının kilit ülkesi durumundadır. Bu yaşam sahasının kontrolü için İran'ın kontrol edilmesi zorunludur.

ÇHC, Orta Doğu'daki barış sürecini engelleyecek her türlü girişimi desteklemeyeceğini açıklamakla birlikte, ABD'nin körfezde bulunan donanmasının kendi petrol kaynaklarını engelleyebileceği düşüncesine

sahiptir. Bu bağlamda ÇHC, Orta Doğu'da ABD'yi dengeleyebilmek amacıyla siyasi bir koz olarak İran'ı yanına çekmeye çalışmaktadır. Keza 1979 devriminden sonra ABD'nin yaptırımlarına maruz kalan İran için de RF ve ÇHC'den başka ilişki kurabileceği alternatif güç kalmamıştır.

İran'ın dışlanmışlığı bu ülkeyi bazı konvansiyonel silahların ve kitle imha silahlarının tedarikçisi olan ÇHC için çekici bir pazar haline getirmiştir. İran - Irak savaşının bitiminden sonra ÇHC'nin silah satışları % 40 düşerken, İran'la olan ikili ticareti % 58 artmıştır. İran Devlet Başkanı Rafsancani'nin 1992'de Pekin'i ziyaret etmesinden sonra ÇHC, İran'ın nükleer programına dahil olmuş ve konvansiyonel silah tedarikinde de birinci ülke durumuna gelmiştir. (KARACA, 8 Kasım 2006)

Londra'da bulunan Küresel Enerji Araştırmaları uzmanlarından Manuşer Takin, Çinli yetkililerin, nükleer anlaşmazlığı geçici bir sorun olarak gördüklerini ancak artan enerji talebini karşılamanın daha önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir. Takin, İran'ın Çin'i kolay bir müşteri olarak gördüğünü belirtmekte ve "Her iki ülke de, buna sadece ekonomik açıdan bakıyor. İran, petrol ve doğal gazını ihraç etmek istiyor, Çin de uzun vadeli petrol üreticisi bulmak istediği için İran'a esnek davranıyor." demektedir. ABD Pekin'in bu açıdan sorumluluk üstlenmesini istemektedir. Bazı uzmanlar, Çin'in kendi çıkarları yerine bölgede istikrar sağlanmasına daha fazla önem verilmesi gerektiği görüşünde. Washington'da bulunan Brookings Enstitüsü'nün Çin Programı yöneticisi Jeffrey Bader'e göre İran'ın nükleer çalışmaları uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorun. Çin'in yatırımlarına dikkat ederek bu konuda sorumluluk sahibi olması gerektiğini belirten Bader'e göre, böyle bir anlaşma hem İran rejimini daha güçlü kılar; hem de BMGK'ye ve UAEK'ye direnmesini sağlamaktadır. Bader ve onun gibi düşünen diğer uzmanlar, Çin'in İran petrolüne yönelmesi yerine, var olan anlaşmaların güçlendirilmesi taraftarıdır. Çin, ABD'yle diplomatik bir sorun yaşamak istememekte ancak İran'a da ambargo uygulanması taraftarı değildir. Çin, petrol ithalatının yüzde 14'ünün İran tarafından karşılanması nedeniyle nükleer krizin aşılması için girişimlerde bulunmaktadır.(EKREM,14 Kasım 2006, Çin Direnme Sinyali Veriyor)

İran'ın ÇHC, RF ve Pakistan'dan elde ettiği teknoloji ile en geç 2009 yılına kadar nükleer silaha sahip olabileceği iddia edilmektedir. İran'ın nükleer silaha sahip olmasının, Basra Körfezi, Orta Doğu ve Asya'da birçok ülkenin nükleer silah edinme girişimlerini hızlandırabileceği ve böylece bölgesel güvenlik dengelerinin altüst olmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Pakistan - Hindistan örneğinde yaşandığı gibi, bölgede yaşanabilecek gerginliklerin ülkeleri zaman zaman nükleer savaşın eşiğine dahi getirebileceği değerlendirilmektedir.

İran'ın nükleer silaha sahip olması durumunda bölgesel üstünlüğünü bu ülkeye kaptırabilecek olan Türkiye'nin; ÇHC - İran ilişkilerine kuşkulu yaklaşması, bu konuda gerekli girişimlerde bulunması ve gerekli uyarıları yapması önem arz etmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin;

- ÇHC'nin İran'a verdiği nükleer teknoloji ve silahların bölgenin en önemli gücü Türkiye tarafından kabul edilemez nitelikte olduğunun,
- Nükleer silaha sahip bir İran'ın hem bölgenin ana gücü olabileceğinin, hem de NATO üyesi olan Türkiye'yi oluşabilecek gerginliklerde tehdit edebileceğinin,
- Bölgede çıkabilecek her türlü huzursuzluk ve çatışmanın gerek ekonomik, gerekse siyasi ve askeri açıdan Türkiye'yi etkileyeceğinin, ÇHC ile yapılan siyasi ve askeri görüşmelerde sürekli vurgulanmasının yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. (KARACA, 8 Kasım 2006)

Her süper güç gibi (Çin'de bu yolda süratle ilerlemektedir) Çin Halk Cumhuriyeti'de ilgi ve etki alanlarının olduğu bölgelerde kontrol veya gücün başkaları tarafından elde edilerek yönlendirilmesini istememektedir. Çinli yöneticilere göre; Orta Doğu' da büyük bir güç olarak gelişmiş ve problemlerini halletmiş bir Türkiye, ABD'nin de müttefiki olarak Çin'in enerji

kaynakları olan Orta Doğu'da ve Kafkaslar'dan Hazar'a kadar olan coğrafyada etkili olacak ve Çin için hayati öneme sahip bu kaynakları ABD'nin de lehine olarak sekteye uğratabilecektir. Böyle bir Türkiye Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'ne kolayca nüfuz edebilecek yine ABD'nin politikaları istikametinde bölgede Şanghay İşbirliği Örgütü çatısı altında kurulan ittifakı yıkabilecek ve Çin'i batıdan tehdit edebilecektir. Bu nüfuz sayesinde Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı grupları destekleyerek Çin'i parçalayabilecektir. Çin'in güvenli olduğunu düşündüğü bölgeden geçireceği petrol ve boru hatlarını durdurabilecek ve ekonomisinin çökmesine sebep olabilecektir. Burada şunu da belirtelim ki Türkiye Orta Asya'daki liderliği bu anlamda Rusya'ya kaptırmış gözükmektedir.(KARACA,2003,s.187)

Bütün bu sebeplerden dolayı Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye'yi stratejik bir müttefik olarak değil de karşı bloğun bir piyonu olarak görmekte ve sadece dostluk işbirliği anlaşması ile oyalamaktadır. Aynı anda Kıbrıs sorununda Türkiye aleyhine tavır takınarak BM'de oylamalarda Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni desteklemektedir. PKK ile ilgili haberleri basınında Türkiye aleyhine şişirmekte ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmakta PKK'yı desteklemektedir. Bunun yanında Türkiye ile sınırlı seviyedeki siyasi ilişkiler sayesinde Doğu Türkistan'a destek verilmesini engellemekte, Türkiye'yi yavaş yavaş ekonomisine nüfuz ederek kontrol altına alması gereken ve daha sonra bölgede ABD'ye karşı kullanabileceği bir argüman olarak gördüğü değerlendirilmektedir.

3.2. Sincan Özerk Bölgesi'nin Türkiye - Çin İlişkileri'ndeki Önemi

Çin Halk Cumhuriyeti tarafından sürekli ayrılıkçı Doğu Türkistan'a yardım eden ve destek sağlayan, bir ülke olarak görülen Türkiye resmi raporlarda bile Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketinin menşei olarak gösterilmiştir. İki ülke arasında başlıca sorun Doğu Türkistan'dır. Çin kökenli stratejist Du Ren Türkiye'nin Pantürkizm'i kullanarak Doğu Türkistan'daki etnik çatışmayı

uluslar arası planda tutma amacıyla olduğunu ve ABD'nin bu politikayı desteklediğini iddia etmiştir.

1990–1994 yılları arasında yapılan ve sonuçlarının Çin Milli Sosyal Bilimler Fonu tarafından rapor haline getirilen araştırmada II Abdülhamit zamanından beri Pantürkizm ve Panislamizm hareketlerinin Doğu Türkistan'daki bağımsızlık hareketini beslediği ve Türkiye vatandaşlarının Çin'e sızarak bu harekette yer aldıkları iddia edilmiştir. (EKREM,2003,s.179) Aynı raporda Türkiye'nin bir yandan ÇHC ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışırken bir yandan Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketi destekleyen kişilerin faaliyetlerine göz yumduğunu belirtmiştir. Bu politikayı daha da genişleterek Batı Avrupa ile ilişkilendirip, Avrupa'nın Çin üstünde yaptırım politikasına bağlamıştır. Jiang Zemin Pantürkizm ve Panislamizm sloganlarının Çin'i parçalama amacıyla kullanıldığını belirtmiştir.(age, s.180)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin devlet adamları, iki ülke arasındaki ilişkilerin sağlam bir zeminde gelişerek ilerlemesi için defalarca bu kartın oynanmayacağı hususunda beyanatlar vermiş, bunu ispatlamak için dönemin başbakanı Mesut Yılmaz 1998 yılında 1998/36 sayılı genelge ile Türkiye'deki Doğu Türkistan faaliyetlerine kısıtlama da getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakan'ımız, Çin ziyareti sırasında, Suçlarla Mücadelede İşbirliği anlaşması imzalamış bunun yanında ülkemizi ziyaret eden ÇHC devlet başkanı Hu Jintao'ya devlet liyakat madalyası cumhurbaşkanımız tarafından takılmıştır. Jiang Zemin'e "Devlet Liyakat Madalyası" verilmesi Bakanlar Kurulunda görüşülürken bazı itirazlar oluşmuş ancak karar onaylanmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel ve Jiang görüşmelerinin ardından terörizm-bölücü faaliyetlere karşı ortak hareket etmeyi öngören deklarasyon yayınlanmıştır.(age, s.164)

Zaman zaman Türkiye ile Türk dünyası arasındaki ilişkileri tehdit olarak görebilen Pekin politikaları Çinli stratejistlerin aşırı şüpheli davrandıklarını göstermektedir. (DEİK,2005,s.33) Türkiye'nin Çin ile olan ilişkisini geliştirme isteğini yansıtan bu gelişmelere rağmen Doğu Türkistan konusunun hassasiyetini koruduğu görülmektedir.

ÇHC açısından Türkiye ile ilişkiler dile getirildiğinde masaya yatırılan ilk konu Doğu Türkistan meselesi olmaktadır. Doğu Türkistan meselesi Türkiye’de kamuoyunda açıkça tartışılmasa ve Türk hükümetleri konuyu mümkün olduğunca Çin’in isteklerine göre kabullense de Çin tarafının şüpheliği devam etmektedir. Çinli yönetici ve akademisyenler Doğu Türkistan bağımsızlık hareketlerinin ardında Türkiye’nin olduğunu düşündüklerini çeşitli vesileler ile iletmektedirler.(EKREM,2003,s.161)

11 Eylül saldırıları sonrası Doğu Türkistan’daki sorunları “uluslararası terörizm” şeklinde dünyaya takdim eden ÇHC, Doğu Türkistan probleminin dış destekçisi olarak Türkiye’yi görmekte ve Doğu Türkistan hareketinin menşeinin Türkiye olduğunu ileri sürmektedir. Türk dış politikasını yönlendiren askeri ve sivil bürokrasiyle siyasi irade arasındaki kopukluk ve görüş farklılıklarının bu konuda Türk politikasını ÇHC lehine değiştirdiği de ayrı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin Doğu Türkistan konusunda tutarlı bir politika izleyemediği, farklı dönemlerde kararsız politikalar izleyerek dengeyi sağlayamadığı görülmektedir. Türkiye’nin bu politikası bölgede Türkiye’nin Türk azınlık haklarının çiğnenmesine göz yumduğu şeklinde algılanmaktadır. Bu durumun bölge ülkelerinin Türkiye’yi güvenilir bir merkez olarak görmelerini engelleyeceği değerlendirilmektedir. (KARACA,2006,s.53)

Türkiye ise her türlü platformda kim tarafından ve ne şekilde yapılırsa yapılsın insan hakları ihlallerine karşı olduğunu, terörü asla tasvip etmediğini defalarca ifade etmiş bu sayede tüm dünyadaki mazlum halkların da yanında olduğunu ifade etmiştir.

Çin’in insan hakları kavramına bakışı iki farklı eğilim gösterir. Buna göre, ilk eğilim insan haklarını batının kültürünün ürünü, Çin’e uygun olmayan bir dayatması olarak görenler. Diğer eğilim ise geçmişte yaşanan acıların sonunu getirecek bir çözüm, insanlığın saygınlığını ve çıkarlarını koruma altına alan iyi bir sosyal sistem olarak görenler. İlk eğilimi ÇHC’nin resmi politikası olarak algılamak yanlış olmayacaktır. Jiang Zemin’in BM’de yaptığı

konuşmayı bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Ona göre “bazı büyük güçler, özgürlük, demokrasi ve insan hakları adı altında sık sık diğer devletlerin bağımsızlığına tecavüze kalkışmakta, ulusal birlik ve etnik birlikteliğin zarar vermektedirler.” (ÇIPLAK,2001,s.213) Çin, batıdan gelen insan hakları baskısını yüzyılın başında misyonerlerin ve afyonun “Çin’i uygarlaştırma girişimleri” ile aynı kefedede görmektedir.(age.,s.215) Bu bağlamda kendisini suçlayan ülkelerin insan hakları ihlallerini yüzlerine vurmakta, gelişen ve büyüyen Çin pazarını baskıların azaltılması yolunda koz olarak kullanmaktadır.(age.,s.219) Çin’in bölgedeki hakimiyeti Uluslar Arası Af Örgütü’nü ortadan kaldırmıştır. (VICZIANY,2003,s.255)

Özellikle 1980 sonrası dönemde Çin ile ilişkilerini geliştiren Türkiye, teknoloji alanında ve uluslar arası arenada hem bir destek hem de büyüyen ve gelişen bir güç olarak gördüğü için çıkarları doğrultusunda ve pragmatik olarak bu ilişkilerin artarak devamından yana olduğunu göstermektedir. Ancak Çinli yöneticiler halen Türkiye’yi gelecek için bölgede sorun yaratabilecek potansiyel bir güç olarak görmekte ve Doğu Türkistan’ı ilişkilerin geliştirilmesinde bir engel olarak görmektedirler. Bunun en bariz örneği her üst düzey diplomatik ilişkide mutlaka tekrar tekrar aynı konuyu gündeme getirerek vurgulamaları ve Türkiye’nin bölgeye olan desteğinin kesilmesini istemeleridir.(EKREM,2003,s.160)

ÇHC’nin Türkiye’nin çevresindeki bölgelere karşı izlediği politikaların gerek Türk medyasında, gerekse strateji uygulayıcılarında fazla dikkate alınmadığı ve ilişkilere yalnızca iktisadi açıdan bakıldığı kıymetlendirilmektedir.

Türkiye’nin ÇHC’ne karşı duygusallıktan ve şovenizmden uzak bir rasyonelliği içinde barındıran kapsamlı bir strateji oluşturmasının, kaynaklarını bu doğrultuda kullanmasının ve dengeleri sürekli göz önünde bulunduran dinamik bir Asya politikası uygulamasının yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’nin;

- ÇHC'ne karşı Pantürkizm'in Türkiye'nin devlet politikası olmadığını, Uygur sorununun ÇHC'nin bir iç sorunu olduğunu ancak insan hakları ihlallerine Türkiye'nin sessiz kalamayacağını sıklıkla vurgulanması gerektiği,
- Orta Asya Türk cumhuriyetleri ve ÇHC'de rahatça elde edebileceği avantajları kullanarak bu bölgelerde ÇHC ile ortak yatırım yapabileceği, sanayicilerin bu amaçla devlet tarafından teşvik edilebileceği,
- Orta Asya'da medya yatırımları teşvik edilerek bölgede Türkiye'nin etkinliğinin artırılacağı değerlendirilmektedir.(KARACA,2007,S.54)

Günümüzde Çin açısından güvenlik kaygıları ve pragmatik çıkarlar, dış politikanın oluşturulmasında ideolojik kaygılar ve teorik yaklaşımlardan daha etkilidir. 1980'lerde dışa açılan Türkiye ekonomisi ve Çin'in artan üretim gücü her iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde lokomotif rol oynamıştır. Ekonomik ilişkiler Çin ekonomisinin hızla büyümesine paralel olarak gelişmiştir. Ancak DTÖ' ne üye olmasıyla birlikte sürekli istikrarlı ve önlenemeyen bir gelişme gösteren ÇHC'nin ekonomisine karşı Türkiye aleyhine sürekli açık verilmesi önemli bir sorundur. 1995 yılında 472 milyon dolar olan açık 1997'de 743 milyon dolara yükselmiştir. 2006 yılında ise 6.387.684 dolara çıkmıştır. (DEİK,2006,s.31)

Türkiye ile ÇHC arasındaki ekonomik ilişkileri incelemeyen gelecekle ilgili herhangi bir değerlendirme yapmak mümkün olmadığından bu konu incelenmelidir.

3.3.Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Türkiye-Çin ticari ilişkileri 1966 yılında başlamıştır. Türkiye Çin'e hiçbir mal ihraç etmezken Çin'den 61 bin dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. (HİDAYET,2004,s.9) Batıya yakınlaşması ve BM'nin Güvenlik Kurulu'na üye olması sonrası dışa açılan ÇHC ekonomisi ile 1990 yılından itibaren ticari ilişkilerde önemli oranda artış gerçekleşmiştir. Milat kabul edilen bu tarihte bile iki ülke arası ticarete bakıldığında Türkiye aleyhine 209 milyon dolarlık bir açık görülmektedir. (DEİK,2006,s.31)

Yıl	İhracat (x)	İthalat (m)	X/M	Hacim	Denge
1990	37.185	246.314	0,15	283.499	-209.129
1995	66.961	539.019	0,12	605.980	-472.058
2000	96.010	1.344.731	0,07	1.440.741	-1.248.721
2001	199.302	922.016	0,22	1.121.318	-722.714
2002	268.229	1.368.317	0,20	1.636.546	-1.100.088
2003	492.400	2.596.078	0,19	3.088.478	-2.103.678
2004	390.460	4.451.934	0,09	4.842.394	-4.061.474
2005	549.517	6.831.050	0.08	7.380.568	-6.281.532
2006/9	503.887	6.981.561	0.07	7.395.438	-6.387.684

Çizelge:3.1 Yıllara Göre Türkiye–Çin Halk Cumhuriyeti Ticareti ('000 dolar)

Kaynak: DEİK, Çin Ülke Bülteni,2006, s.31.

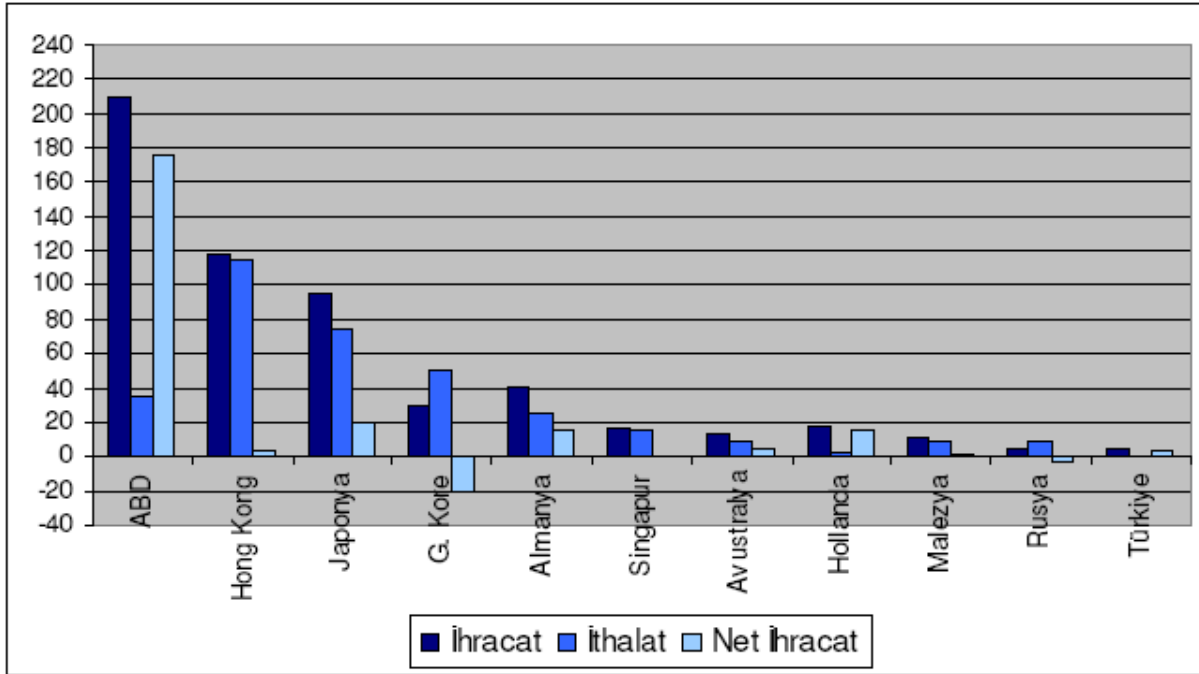
Türkiye – Çin ekonomik ilişkilerinde, Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)'in araştırmaları önemli bir veri olarak alınabilir. Bu kapsamda 2006 yılı kasımında çıkarılan Çin Ülke Bülteni'ndeki rakamlar 1990 yılından 2006 yılının son iki aylık periyoduna kadar olan ticari gelişmelere ışık tutabilir. Buna göre çizelge 3.1'den de anlaşılacağı üzere iki ülke arasındaki ticaret giderek artan bir oranda Türkiye aleyhine gelişmiştir. 2003 yılında 492.400 dolar ile en üst seviyeye çıkan ihracatımızın bu tarihten sonra gerilemeye

başladığı, daha sonra artış gösterdiği ancak ithalata göre karşılama oranlarında artış yerine azalmanın sürdüğü görülmektedir.

2006 yılında 762 milyar dolar olan ihracatında Türkiye'nin payı %6,6 civarındadır. Bu rakam, 2006 yılı sonu itibariyle ÇHC'yi Türkiye'nin en önemli 29. ihraç pazarı yapmaktadır. Öte yandan ÇHC, ülkemizin en önemli ithalat kaynaklarından birisidir. 2006 yılı sonu itibariyle bakıldığında, ülkemizin ÇHC'den yaptığı ithalatın bir önceki yıla göre yaklaşık % 43 oranında arttığı ve 9.5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. ÇHC, aynı yıl itibariyle ülkemizin en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında 3. sırada yer almaktadır. 2007 yılı Ocak-Şubat dönemi dikkate alındığında ise, ÇHC'nin ülkemizin en önemli ticari partnerlerinden birisi olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık % 60 oranında artarak 107 milyon dolar, ithalatımız ise yine aynı döneme göre % 25.1 oranında artarak 1.3 milyar dolar olmuştur. Öte yandan, 2007 yılı ilk üç ayı itibariyle ülkemizin ÇHC'ye ihracatı, geçen yılın aynı dönemine göre %60 oranında artış göstererek 192 milyon seviyesinde gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde ÇHC'den gerçekleştirdiğimiz ithalatımız %22 oranında artarak 2,6 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Dolayısıyla, ÇHC pazarına dönük ihracatımızın artırılması, ürün yapısının çeşitlendirilerek daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla "ÇHC Pazara Giriş Projesi" hazırlanmış ve 2005 yılı başı itibariyle uygulamaya konulmuştur. Bu proje kapsamında ÇHC pazarı açısından potansiyel arz eden ürün grupları belirlenmiştir. Bu ürün grupları belirlenirken, ülkemizle ÇHC arasındaki ihracat ve ithalatın sektörel yapısı, ülkemiz genel ihracat ve ithalatının sektörel bazda 1999 yılından bu yana izlediği seyir, ülkemiz ekonomisi ve ihracatının sektörel yapısı, ÇHC'nin genel ithalat ve ihracat yapısı, ÇHC ekonomisine ilişkin beklentiler, sektörel yatırım planları ve ÇHC'nin DTÖ' ye tam üyelik sürecinde gümrük tarifelerinde yapacağı indirim süreci gibi unsurlar dikkate alınmıştır. Ayrıca, iki ülke arasındaki ihracat ve ithalat rakamları kullanılarak, sektörel bazda ülkemizin ÇHC karşısındaki karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları tespit edilmiştir.(Dış Ticaret Müsteşarlığı,15 Mayıs2007)

Dünyadaki diğer bütün ülkelerin ekonomisi gibi Türkiye ekonomisi için de büyük tehdit algılamaları yaratan ÇHC ekonomisi tedbirler alınmasını ve rekabet gücünü artırmayı gerektirmiştir. Ancak alınan tedbirlerin yeterli olmadığı ve Türkiye'nin bu hıza yetişemeyerek geride kaldığı görülmektedir.

Ticari ilişkilerde yaşanan sorunların nedeni olarak iki ülke arasındaki uzaklık akla gelse de asıl nedenin Çin ekonomisinin 1980'lerde geçirmeye başladığı değişimin olduğu ortadadır. Türk müteşebbislerinin Çin pazarının evrimini ve sahip olduğu ticaret kural ve prosedürlerini tam olarak algılayamamaları nedeniyle Türk ihracatçıları Çin pazarına girmekte zorluk çekmektedirler. Bazı açılardan kapalı bazı açılardan ise liberal ekonomi prensiplerinin uygulandığı Çin'de ticari faaliyette bulunmak için Türk şirketlerinin güvenilir yerli ortak ve Çince bilen kalifiye elemana ihtiyaçları vardır.

Çizelge3.2. ÇHC'nin dış ticaret dengeleri

Kaynak: ÖZ Sumru, 8 Aralık 2006, Küresel Rekabette yükselen Bir Güç: Çin, TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde son dönemlerde gündeme gelen başlıca konular, Çin'in giderek büyüyen ihracat potansiyeli sayesinde basta tekstil olmak üzere belirli sektörlerde

dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de iç pazarları tehdit etmesi ve Türkiye’nin dış ticaret açığının büyümesi olmuştur. Örneğin 2003 yılı başında trikoların %30’u ve abiye kumaşların %80’i Çin malı olarak piyasamızda tespit edilmiştir. Bu oranlar 2004 yılına gelindiğinde %10 artarak trikoda %40, abiye kumaşlarda %90’a çıkmıştır. Bugün her türlü konfeksiyon ürünü Çin’den ithal edilmektedir.(Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme idaresi Başkanlığı Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ocak 2004, s.19) Bununla birlikte iki ülke arasında karşılıklı doğrudan yatırımlar da kısıtlı seviyelerde kalmışsa da son dönemlerde bu alanda bir hareketlenme gözlenmektedir. Çin, sadece iç pazarları ve yerel sanayileri “tehdit” eden bir unsur olarak değil, basta ucuz işgücü maliyeti olmak üzere sunduğu avantajlarla yatırımcılar için önemli imkânlar sunan bir “fırsat” olarak görülmeye başlanmışsa da Türkiye’nin bu ülkeyle olan ticari ve ekonomik ilişkileri henüz mevcut potansiyeli yansıtmaktan uzaktır. Özellikle bu ülkeye yapılan ihraç kalemlerinin çeşitlendirilememesi nedeniyle dış ticaret açığımız sürekli artmaktadır.

Türk yetkilileri iki ülke ticaretinin daha dengeli olması gerektiğini savunmaktadır. Diğer taraftan SSCB’nin dağılması sonrasında Avrasya coğrafyasına yaklaşık 7 milyar dolarlık yatırım yapan Türk iş çevreleri Çin’de sadece 25 milyon dolarlık yatırım gerçekleştirmişlerdir. Çin’de sadece 26 Türk firması faaliyet gösterirken 219 Çin sermayeli firma Türkiye’de faaliyet göstermektedir. (DEİK,2006,s.23)

İHRACAT	ABD \$	%
Demir-Çelik	232.486.166	47,2
Tuz, Kükürt, Çimento vs.	61.863.529	12,6
Otomotiv ve Yan Sanayi	44.754.885	9,1
Sentetik Suni Devamsız Lifler	35.878.155	7,3
Bakir ve Bakir Ürünleri	15.321.845	3,1
Kazanlar, Makinalar	10.090.009	2,0
Metal Cevherleri	9.746.326	2,0
Ormeye Elverişli Bit. Mad.	8.249.655	1,7
Plastikler	6.515.457	1,3
Organik Kimyasallar	6.469.096	1,3
Diğer	61.025.140	12,4
Toplam	492.400.263	100,0

Çizelge 3.3. Fasıllar itibariyle Türkiye-ÇHC İhracat Rakamları, 2003
Kaynak: DTÖ Üyeliği Sonrası ÇHC Ekonomisi ve Ticaretindeki Gelişmeler, 2004, s.26

İTHALAT	ABD\$	%
Elektrikli Makinalar	595.325.684	22,9
Kazanlar, Makinalar	572.192.165	22,0
Organik Kimyasallar	90.485.587	3,5
Pamuk	81.611.297	3,1
Özel Dokunmuş Mensucat	78.457.646	3,0
Oyuncaklar	77.040.528	3,0
Mineral Yakıtlar	68.774.880	2,6
Optik Aletler	63.653.306	2,5
Plastikler	60.250.248	2,3
Ayakkabılar	54.327.609	2,1
Diğer	853.958.782	32,9
Toplam	2.596.077.732	100,0

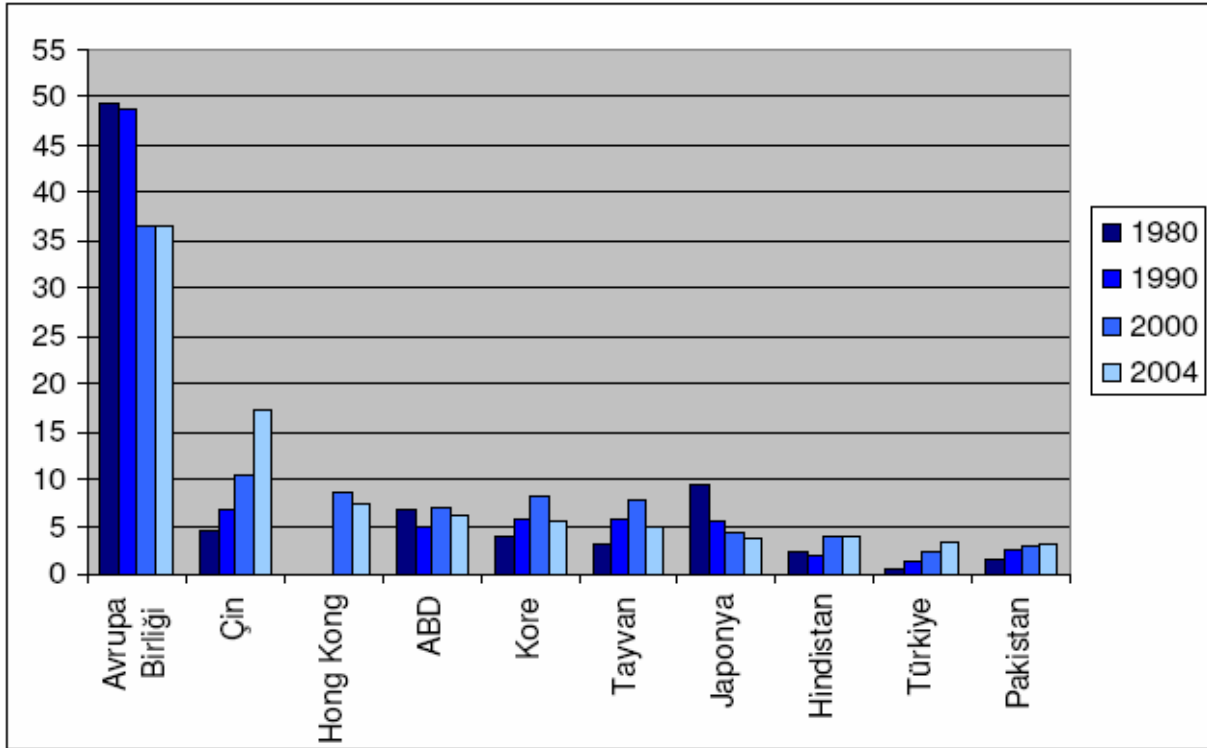
Çizelge 3.4. Fasıllar itibariyle Türkiye-ÇHC İthalat Rakamları, 2003
Kaynak: DTÖ Üyeliği Sonrası ÇHC Ekonomisi ve Ticaretindeki Gelişmeler, 2004, s.26

Türkiye'den Çin'e yapılan ihracatın hacmi kadar yapısı da henüz arzu edilen görüntüyü vermemektedir. 2003 yılında %48, 2004 yılında ise %27 oranın da demir - çelik ürünlerine dayanan ihracat, belirli kalemlere odaklanmıştır. Tuz, kükürt ve çimento; inorganik kimyasallar; metal cevherleri ve sentetik suni devamsız lifler ihracatı toplam ihracatın %41'ini oluşturmaktadır. İthalatta ise %23,6 ile elektrikli makineler ve %22,2 ile kazanlar ve makineler en fazla öne çıkan ürünlerdir. Bu dengesiz durum iki tarafın ekonomik yapılarındaki farklılığa ek olarak Türk firmalarının Çin pazarı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, Çin tarafından uygulanan tarife dışı ve teknik engeller, lojistik taşımacılık sorunları, muhabir banka sıkıntıları, güvensizlik gibi çeşitli nedenlere dayanmaktadır.(agm.,s.31)

ÇHC ile dış ticaretimiz genelde Türkiye'nin bu ülkeye başta demir olmak üzere sınırlı sayıda ihracat yapması ve buna karşı geniş bir yelpazeye yayılan üründen yüksek kapasitede alması şeklinde gerçekleşmiştir. Bunlara gibi ülkelerden 10 dakika içerisinde serbest dolaşım belgesi olarak Türkiye'ye ek olarak son dönemde ÇHC mallarını taşıyan gemiler, İtalya ve Yunanistan Kontrolsüz girebilmekte bu da gümrüklerimizde sıkıntılara neden olmaktadır. (agm, s.21)

Türkiye ve ÇHC arasındaki ticari ilişkiler özellikle Türkiye açısından beklentileri karşılamaktan uzaktır. Özellikle 4 milyar doları aşkın olan ticaret açığı Türkiye'nin aleyhine olan bir durumdur. Son dönemde dünyada tekstil ve hazır giyim sektörlerinde kotaların Ocak 2005'ten itibaren kaldırılmasıyla birlikte ucuz iş gücüne sahip Çin'in dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinin yüzde 50 veya fazlasına sahip olacağı tahmin edilmektedir. Çin ekonomisi ile Türk ekonomisinin çıkarlarının çatışması Türk üreticilerinin ihrac kabiliyetlerinin sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Türkiye'de ihracatın yüzde 30'unu karşılayan tekstil ve konfeksiyon sektörünün bu süreçten etkileneceği muhakkaktır. Çin mallarının istilasının tehdidiyle 52 ülkeden kuruluşların katıldığı İstanbul Deklarasyonu yayımlanmış ve haksız rekabete devam

etmesi halinde Çin'in küresel bazda sorunlara yol açacağı ifade edilmiştir. Ardından Türkiye Çin'den ithal edilen 42 ürüne kota uygulamaya başlamıştır. Çin bu uygulamanın DTÖ kurallarına aykırı bir uygulama olduğunu iddia etse de herhangi bir karşı adım atmamıştır.(Çin Ülke Bülteni, Haziran 2005,s.30) ÇHC 2000 yılı itibariyle Singapur'u G. Kore'yi geçerek Japonya'dan sonra Asya Pasifik ülkelerine olan ticarete ikinci sırayı almıştır.

Çizelge3.5. ÇHC'nin Dünya Giyim Eşyası İhracatındaki Pay(%)

Kaynak: ÖZ Sumru, 8 Aralık 2006, Küresel Rekabette yükselen Bir Güç: Çin, TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu

Türkiye'nin ABD ile ortak stratejiler geliştirerek bir eylem planı oluşturmasında yarar vardır. Çin'deki üretim merkezlerinin sağlık, çevre ve işgücü gibi alanlarda uluslararası standartlara uygunluğu uluslararası platformlarda ABD ve AB ile beraber ele alınabilir.(Türk Girişimcilerinin Çin Deneyimleri Paneli, 2004,s.3)

Bu çerçevede, özellikle Çin'e ihraç edilen Türkiye ürünlerinin çeşitlilik kazanması ve Türk ihracatçı ve yatırımcılarının Çin pazarında kalıcı olmak

için bu pazarı tanımaya özel önem vermeleri gerekmektedir. Buna karşın Türkiye hem Çin dış yatırımlarından önemli bir pay alamamıştır hem de Türk müteşebbisler Çin pazarına kısıtlı oranda girebilmişlerdir. Çin'in yurt dışı yatırımlarında Tanzanya'dan sonra gelen Türkiye ilginç bir şekilde proje sayısı oldukça çok olmasına karşın değer olarak çok gerilerde kalmıştır.

ÜLKE	PROJE SAYISI	PROJE DEĞERİ (Milyon dolar)	ÜLKE	PROJE SAYISI	PROJE DEĞERİ (Milyon dolar)
RUSYA	482	206,6	UMMAN	70	47,2
PERU	20	201,2	NİJERYA	49	44,3
BREZİLYA	67	119,7	TANZANYA	19	41,3
G. AFRİKA	98	119,3	KAZAKİSTAN	51	39,6
MISIR	27	48,5	<u>TÜRKİYE</u>	<u>112</u>	<u>3,91</u>

Çizelge 3.6. ÇHC'nin yurt dışı yatırımlarında Türkiye'nin aldığı pay (Temmuz 2003)

Kaynak: DEİK, Çin Ülke Bülteni, 2006, s.17

Çin Kongre Başkanı Nisan 1999'daki Türkiye ziyaretinde Türk-Çin İş Konseyi üyelerine iki ülke arasındaki ticari dengesizliğin düzeltileceğini ifade etmiş, Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ise Türkiye ziyaretinden önce ticaret dengesizliğinin düzeltereğini teyit etmiştir. Üretim avantajlarına sahip olan Çin ekonomisi, Türk pazarına diğer ülkeler ile eşit koşullarda girmesinden faydalanmıştır. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Türkiye'ye yaptığı ziyaret esnasında da ticari ilişkilerdeki dengesizliğin düzeltileceğini belirtmiştir. (TÜRKMEN,1 Nisan 2000) Karşılıklı ekonomik çıkarları tatmin eden en ideal yol olan Çin ile ortak yatırımlar gerçekleştirilmesinin mümkün olabilmesi için iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin buna elverişli zemin hazırlaması gerekmektedir. Bütün liberalleşme hareketine ve Çin'de geline noktaya

rağmen dış ticaret siyasi makamların direktifi doğrultusunda şekillenmektedir. 2004 yılında Çin yurt dışı yatırımlarının %90'ı devlet firmalarına aittir. 2004 yılı sonu itibariyle Türkiye'deki Çin sermayeli yatırım yapan 219 şirketi vardır. Yatırım yapılan başlıca sektörler; beyaz eşya, binek araçlar, telekomünikasyon ve plastik alanlarındadır. Ayrıca hediyelik eşya, tekstil ve oyuncak gibi tüketim mallarının ticaretini yapan firmalar ile restoranlar ve turizm işletmecileri de bulunmaktadır. Bu firmaların başlıcaları, Haier (beyaz eşya), Hicon(su sebili, klima ve buzdolabı), Yiyong ve Gaoming firmaları (Muğla'da Harput Şirketleri Grubu ile motosiklet montaj fabrikası kurmuştur.), Konka(televizyon Elkon elektronik ile birlikte İstanbul'da) sayılabilir. (DEİK, 2005, s.25)

Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında ticarete karşılaşılan sorunlar arasında, iki ülkenin coğrafi uzaklığı yanında, yeniden yapılanma süreci içinde bulunan Çin ekonomisinin geçirdiği değişimlerin birçok açıdan oldukça karmaşık bir yapı sergilemesi ve bunların Türkiye'den yeterince izlenememesi sayılabilir. Çin pazarının sahip olduğu altyapı ve müşteri niteliklerinin ve çok açık olmayabilen ve değişme sürecinde bulunan ticaret kural ve uygulamalarının Türk ihracatçıları tarafından dikkatli bir şekilde izlenmesi gerekmektedir. Ticari ilişkilerin gelişmesine engel olan Çin'in ekonomik yapısından kaynaklanan çeşitli problemler mevcuttur. Çin'de ticaret mevzuatının yeterince şeffaf olmaması yabancı firmaların kanunlar ve bunlar üzerinde yapılan değişikliklerden haberdar olmamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca yasaların uygulanmasında yerel ve merkezi yönetim arasında farklılıklar vardır. Hatta yerel yönetimler kendi bölgelerine daha fazla yabancı sermaye çekebilmek için merkezi yönetimin izin verdiği kadar daha fazla kolaylık ve teşvik sunmaktadır.

DTÖ'ne üyeliğinin sağladığı koşullar esasen ticari açılımları kapsarken yatırıma dair birtakım düzenlemeler de getirmiştir. Çin Hükümeti bu düzenlemeleri nispeten seri bir şekilde yerine getirmektedir. 1997 yılında yayınlanan teşvik kapsamındaki sektörler listesi 2002 yılında yeniden düzenlenmiş ve bankacılık, sigorta, petrol çıkarma ve dağıtım sektörlerinde

açılıma gidilmiştir. Ancak bazı sektörlerde Çinli bir firmayla ortaklık kurma zorunluluğu devam etmekte ve reformlar daha ağır işlemektedir. Örneğin yabancı yatırımcılar telekomünikasyon hizmetleri ve bankacılık gibi alanlarda pazara girmekte tereddüt etmişlerdir.(agm.,s.12)

Türkiye'nin Pekin büyükelçiliğine göre ülkede 26 Türk şirketi yatırım yapmış ve çalışmaktadır. Bunlardan başlıcaları Çimtaş, Demirdöküm, Fabeks Dış Ticaret, Akman Holding, Atasay Kuyumculuk, Ünisa Ambalaj ve Şişecam, Teba Ev aletleri, Hipokrat Tıbbi Malzemeleri, Mozaik Tekstil, Zorlu Tekstil, Goldaş, Garanti Bankası sayılabilir. Bu şirketlerin yanı sıra Anadolu Grubu'nun bira, Vestel'in elektronik eşya, Aksa Akrilik'in kimyasal ürünler, Kibar Holding'in demir çelik ve Yeşim Tekstil'in tekstil ürünleri ve konfeksiyon alanında yatırım planları bulunmaktadır.(agm.,s.25)

Türk ve Çin bankacılık sistemleri arasında gelişmiş bir muhabir banka ilişkisinin mevcut olmaması önemli bir problemdir. Henüz dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecini tamamlamamış olan Çin ekonomisi, yabancı tüccar ve yatırımcılar için halen girilmesi çok kolay olmayan bir pazar yapısına sahiptir. Çin pazarına girmek isteyen yabancıların Çinli ortakları ile işbirliği yapmaları bir zorunluluktur. Zira yabancı firmaların Çin pazarında doğrudan pazarlama ve satış işlemlerinde bulunmalarına bugün için izin verilmemektedir. Ancak sayıları yaklaşık 11.000'i bulan Çinli iş adamları az miktarda sermaye ile Türkiye'de doğrudan pazarlama yapabilirlerken, Türk firmaları, Çin pazarında temsilcilik açmak ve güvenilir bir Çinli ortak bulmak gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Pekin tarafından uygulanan dış ticaret mevzuatının yeterince açık olmayışı ve standardizasyonun henüz tüm alanlarda gerçekleştirilememesi önemli bir engel olmayı sürdürmektedir. Bunların yanında, Çin pazarında ortaya çıkan rekabet Türk firmaları için zorlayıcı olmaktadır. Hâlihazırda belli başlı dünya ülkeleri, dev Çin pazarı için yoğun bir rekabet içine girmişlerdir. Çin'in başta gelen dış ticaret ortaklarının incelenmesi, coğrafi uzaklık dezavantajına sahip olan Türk firmalarının daha yoğun çaba harcamaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun gibi yapısal

ekonomik sorunlar yanında idari sistemin farklılığı da iki ülkenin ticari ilişkilerine engel teşkil etmektedir. (agm, s,26)

Çin'in Dünyayı ve dolayısıyla Türkiye'yi olumsuz etkileyen bir diğer yönü de uygulamakta olduğu düşük kur rejimidir. Çin Merkez Bankası'nın Çin'e giren sıcak para akışı sebebiyle yükselme eğilimine giren Yuan'ı, piyasadan dolar almak yoluyla dengede tuttuğu görülmektedir. Bunun arkasında yatan sebepse, Çin'in ekonomik büyümesinin temel kaynağının ihracat sektörü olması ve Çin hükümetinin büyüme politikasından vazgeçmemesidir. Ayrıca artan nüfus için gereken istihdam sorunu, Çin'in ihracata dönük politikalarını desteklemektedir. Bunun yanı sıra Asya ülkelerinin Çin'e dönük hammadde ve ara ürün ihtiyaçları Çin'i bu politikasında ısrarcı kılmaktadır. Ancak DTÖ üyeliğinin zorunlulukları, Çin'i bu politikasından belli ölçülerde vazgeçmeye zorlayabilir. (ÇİVİLER, Ekim 2003, s.12)

Bir başka önemli nokta da yabancı sermaye yatırımlarıdır. 2002-2004 döneminde, dünya genelinde yıllık ortalama yabancı sermaye girişi 665.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve incelenen 25 ülkenin, bu dönemde yabancı sermaye girişinden aldığı pay yüzde 61 olmuştur. Son üç yılda, ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve İspanya en fazla yabancı sermaye çeken ülkelerin başında gelmektedir. En zayıf performans gösteren ülkeler ise, sırasıyla, Endonezya, Yunanistan ve Türkiye'dir.

2004 yılında toplam yabancı sermaye stoku içindeki payı yüzde 2.75 olan Çin, yabancı sermaye yatırım projeleri içinde yüzde 13.77'lik pay ile İlk sırayı almakta ve diğer ülkelere göre belirgin bir farklılaşma göstermektedir. Benzer eğilim, Hindistan ve Rusya için de gözlenmektedir. Brezilya, yabancı sermaye girişi yanı sıra yabancı sermaye proje sayısı açısından da 6. sırada yer alarak olumlu bir performans göstermiştir. Türkiye ise, 60 adet yabancı sermaye yatırım projesi ile düşük bir performans göstermiş ve 25 ülke içinde 21. sırada yer almıştır. (YÜKSELER, Ocak 2006, s.6)

Türkiye'nin ÇHC'ne yatırım ve ihraç edebileceği sektörler genel olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda;

Enerji; Çin, toplam enerji tüketimi bakımından dünya ikincisidir. Hükümet tarafından desteklenen enerji sektöründe yatırıma en müsait alanlar doğalgaz altyapısı ve denizde petrol arama ve üretmedir. Ayrıca bu alanların ileri teknoloji ürünlerine dayanan yan sanayilerinde de talep yüksektir. (DEİK, 2005, s.21)

Demir-çelik; sektördeki aşırı gelişme sebebiyle hükümet tarafından tedbir alınmış olmasına rağmen hem üretimi hem de ithalatı artan demir-çelik sektöründe özellikle ileri teknoloji ürünlerde, mühendislik makineleri, elektrik üretimi ve köprü inşası alanlarında özel çelik talebindeki artışın üretim kapasitesindeki artıştan daha fazla olması beklenmektedir.

Ulaşım; Çin'de özellikle batı ve kırsal kesimlerde, ulaştırma altyapısı henüz yeterince gelişmemiştir. Ancak bu bölgelere yatırımlar sürmektedir. Raylı sistemler ön plana çıkmaktadır. Hükümetin yüksek hızlı demiryolu ağı projesi yabancıların ilgisini çekmektedir. Bunun yanında liman inşaatları için inşaat malzemeleri tedariki de önemli bir pazar halindedir. Çin havayolu taşımacılığı da 9,5 milyar dolar hacmi ile dev bir sektördür ve gelecek için büyük bir potansiyel teşkil etmektedir.

Otomotiv ve yedek parça; Çinli otomotiv üreticileri genelde arge faaliyetlerine önem vermeyen kaynak ayırmayan küçük ölçekli işletmelerdir. DTÖ'ne üyelikle birlikte 2006 yılı ile birlikte gümrük tarifeleri binek otomobillerde %25'e, parçaları ise %10' dur. Yerli katkı zorunluluklarının da kademeli olarak azalmasıyla uluslar arası şirketler yerli rakipleri ile aynı şartlarda mücadele edeceklerdir. Yan sanayi de hükümetin teşvikinin olacağı değerlendirilmektedir.

İlaç; çoğu düşük teknolojili yerli ilaç sanayisinin %70'i devlete aittir ve ihtiyaç fazlası üretimle zarar etmektedirler. Geri kalan %30'u teşkil eden yabancı ilaç şirketleri ise kar marjlarının düşüklüğünden, karmaşık lisans prosedürlerinden şikayet etmektedir. (agm., s.22) Dağıtım ve lojistik, tıbbi cihazlar, inşaat ve dekorasyon malzemeleri geleceği parlak diğer sektörlerdir.

Çin dünyada araştırma ve geliştirme projelerine en çok bütçe ayıran ikinci ülkedir. Bunun sebebi uzun vadede kalkınmayı sürdürebilme amacıdır. Giderek artan bu teknolojik birikimden faydalanmak için Türk girişimcilerin Çinli firmalar ile ortak projelere girmelerinde fayda vardır. Türk – Çin İş Konseyi Türk müteşebbislerin Çin'in az gelişmiş bölgelerindeki teşvik programları ile ilgilenerek enerji ve inşaat sektörlerinde yatırım yollarını araştırmalarını tavsiye etmektedir. (agm., s.30)

Türkiye'nin özellikle çaba gösterdiği bir konu ise Kars-Tiflis Demiryolu Projesi'nde Çin'in mali desteğini elde etmektir. Bu proje Türkiye'yi geçiş ülke haline getirerek Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayacaktır. Çin'i Orta Asya ve Kafkasya üzerinden batıya bir kapı açacağı için Pekin, Çin – Tiflis - Kars Demiryolu projesini desteklemektedir. Bu nedenle 16 Haziran 2000 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti Demiryolları Bakanlığı ile Türkiye Ulaştırma Bakanlığı arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Zabit çerçevesinde 23–25 Haziran 2000'de Türkiye'de, 26 Haziran- 1 Temmuz 2000'de Gürcistan'da arazi etütleri yapılmış Aralık 2000'de Çin Demiryolları Mühendisliği Kurumu (CNTIC) Garanti-Balfour-Beatty (GBB) şirketleri, anılan projenin toplam bedeli için finansman bedeli sunmuşlardır. Fakat Çinli yöneticilerden hala net bir cevap alınamamıştır. (HİDAYET, 2004, s.9–11) Gürcistan Dışişleri Bakanı Salome Zurabaşvili 28 Nisan 2004'te, BM Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'nun toplantısı için gittiği Şangay'da Çin Dışişleri Bakanı Li Zhaoxing ile görüşmesinde Çin şirketlerini ülkelerine beklediklerini ifade etmişse de, günümüzde bu konuda ciddi sonuçlar alınamamıştır. (ASLANLI, 14 Kasım 2006) Bu ve buna benzer projelerin gündeme gelmesi ve gerçekleştirilmesi Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesi için en ideal yoldur. Çin ekonomik gücünü mümkün olduğu ölçüde kullanarak karşılıklı ilişkileri geliştirme yolunu seçmiştir. Türkiye Çin'in bu

yaklaşımından mümkün olduğu kadar faydalanma yolunu seçmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

3.4.Kültürel İlişkiler

Türkler Anadolu'ya göç etmeden önce Çinlilerle yoğun kültürel ilişkiler içinde olmuşlardır. Çin kaynakları kısa da olsa, Selçuklular ve Osmanlılardan bahseder. Ancak kültürel ilişkiler coğrafi uzaklık nedeniyle gayet sınırlı kalmıştır. 30'lu yılların başında Türkiye-Milliyetçi Çin ile diplomatik ilişkiler kurmuş olmasına rağmen iki ülke kültürel alanda önemli sayılabilecek gelişme sağlayamamıştır.

Diğer taraftan Türkiye ile ÇHC arasındaki kültürel ilişkiler 1971'de diplomatik ilişkilerin başlamasından uzun süre sonra gelişme göstermiştir. Mart 1988'de Çin Kültür Bakanı Wang Weng'in Türkiye'ye, Haziran 1988'de Türkiye Kültür ve Turizm Bakanı Tınaz Titiz ve Eylül 1992'de Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ne ziyaretlerine ilave olarak 1993 yılında iki ülke arasında kültür, spor, basın-yayın vb konularda işbirliği antlaşması imzalanmıştır.(Çin Dışişleri Bakanlığı web sitesi,13.04.2005) Tarihi Türk-Çin ilişkilerinin köklü bir geçmişi olmasına rağmen modern Çin ve Türkiye arasında ilişkiler sınırlı seviyede kalmıştır. Kültürel ilişkilerin bu denli düşük seviyede gelişme göstermesi iki devlet arasındaki mesafe kadar ÇHC'nin kapalı ideolojik yapısı ve baskıcı rejiminden de kaynaklanmaktadır. Vatandaşlarının turist olarak ziyaret edeceği ülkeleri dahi öneren ve kontrol eden Pekin yönetimi Türkiye'yi ziyaret etme tavsiye kararını ancak Ankara'nın Çin'in Rusya'dan satın aldığı emekliye ayrılmış uçak gemisini İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçiş yapmasına izin vermesinden sonra almıştır. (DEİK, 2005, s.41) Soğuk Savaş döneminde birbirine karşıt iki ideolojiye sahip olmaları iki ülkenin birbirlerine karşı şüpheli yaklaşım göstermelerine neden olmuştur. Pragmatik faktörler ne kadar etkili olursa olsun kültürel alanda yakınlaşma için Çin ve Türk toplumlarının ideolojik sınırlamalardan kurtulmaları gerekmektedir.

Doğu Türkistan'da Türk tarihine ışık tutabilecek binlerce mezar ve arkeolojik buluntu hala incelenmeyi beklemektedir. Bu itibarla, Çin ile ilişkilerimizde sadece ekonomik ve ticari ilişkilerimizin değil aynı zamanda ortak tarihi ve kültürel varlıklarımızın, değerlerimizin de ortaya çıkarılması için çaba sarf etmek gerekir.(KARACA, 2003, s.187)

2001 yılında imzalanan mutabakat zaptı doğrultusunda Türkiye Çin tarafından tanınan "23. resmi turist güzergâhı" olmuştur. Dünya Turizm Örgütü'nün raporlarına göre 2010 yılında Çin yaklaşık 100 milyon turist gönderecektir.(Çin Ülke Bülteni,2005,s.31) Dolayısıyla Türkiye'nin turizm potansiyelini kullanıp oldukça önemli ekonomik girdiye sahip olabileceği ileri sürülebilir. Ancak birçok ülkenin turizm stratejisinde ön plana çıkan Çinli turistler de Türkiye'ye henüz fazla ilgi göstermemiştir.(DEİK, 2006, s.2)

Ayrıca, Çin'in Pekin, Şangay, Tianjin, Xian, Rizhao, Anshan, Nanjing, Bangfu, Zhenjiang ve Panjin şehirleri Türkiye'nin Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Trabzon, Bursa, Mersin, İzmit ve Yalova şehirleri ile dost şehirler olarak ilan edilmiştir. Türkiye-Çin kültürel ilişkileri henüz yeterince gelişmemiştir.

4.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çin bilinen tarihinden beri süre gelen köklü kültürünü modern çağın gereklerine uygulayıp kendisini geliştirdiği ölçüde önümüzdeki 20 yılda şimdi olduğundan daha ağır bir şekilde dünya siyasetinde kendini hissettirecektir. Son 20 yılda gösterdiği harika ekonomik performansı önümüzdeki yıllarda da sürdürüp, Deng'in yıllar önce tasarladığı üçüncü aşamaya ulaşabilirse, süper güç olması kaçınılmazdır. Çin'in gelişmesinin en çok dikkat çeken noktasının

ihracata dayalı ekonomik büyümesinin diğer alanlardaki gelişmelerinin gölgede kalmasına sebep olmasındır.

Çin dünya pazarlarını istila eden ucuz tüketim ürünleri, batılı üreticileri iflasa sürükleyen taklit ürünler yanı sıra, uzay teknolojisinin dahil olduğu ileri teknoloji ürünlerini üretebilecek imkana sahiptir. Araştırma ve geliştirmeye yüksek meblağlar ayıran Çin, batılı devletler ile yarışabilecek konuma gelmektedir. Bu gelişmenin askeri teknolojiye yansımaları durumunda Çin ordusunun sahip olacağı gücün dünya siyasetine yön vermeye yetecek seviyeye geleceği değerlendirilmektedir.

ÇHC'nin Orta Doğu ve Türkistan politikalarına bakıldığında bir süper güç yaklaşımıyla hareket ettiği, bölge ülkelerine kendi çıkarları doğrultusunda kararlar alırdığı, ABD ve müttefiklerine rağmen bu devletleri desteklediği görülmektedir. Mevcut gücüyle kurduğu politik çerçevede yönlendirmeler yaparak Avrupa'ya kadar olan bölgede gücünü hissettiren ÇHC'nin, gelecekte elde etmesi muhtemel konumuyla yeni bir kutup teşkil edebileceği değerlendirilebilir.

Orta Doğu'da Türkiye'yi ABD'nin bir piyonu olarak gören ve Yunanistan, GKRY, Rusya, İran, Mısır, İsrail ve Ermenistan ile girdiği ikili ilişkiler ile Türkiye'nin hem bölgesinde hem de Türkistan'da etkin olmasını istemeyen ÇHC bu politikasını Soğuk Savaş'ın başından beri sürdürmektedir. Bölgesinde güçlü bir Türkiye'yi çıkarlarına aykırı bulan ÇHC'nin siyasi arenadaki bu temel bakış açısının temelinde yatan diğer noktanın ise Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur, Kazak, Özbek Türkleri olduğu unutulmamalıdır.

BM Güvenlik Konseyi Üyesi olan ve bir milyar üç yüz milyonun üzerinde nüfusu ile cari fazla veren ülkesiyle ÇHC büyük bir güçtür. Ancak çıkarlara dayalı devlet politikaları asla duygularla yönlendirilemez. Türkiye aynen pragmatist Çin yaklaşımının Sovyet bloğundan koparak batı bloğuna geçmesi

gibi çıkarına olan noktalarda ya ÇHC'ni destekleyebilmeli ya karşısında durabilmeli ya da çekimser kalabilmelidir.

Çinli makamlar Doğu Türkistan konusunu her ortak zeminde pazarlık yapmak için ortaya koymuş ve koymaktadırlar. Türkiye'de yaşayan bazı gruplar Doğu Türkistan Bağımsızlık hareketine sempati ile bakmış ama Türkiye Cumhuriyeti devlet anlayışıyla yaklaşarak, Çin'in istikrarına verdiği desteği somut adımlar şeklinde Pekin yönetimine göstermiştir. Geleceğin süper gücü olması muhtemel bir devlet ile olan ilişkilerinde sorun yaratabilecek en önemli konuda Türkiye, pasif politika izleyerek gelecekte doğabilecek büyük problemleri engellemeye çalışmıştır. Uluslararası ilişkiler geniş bir perspektiften bakan soğukkanlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler sadece Doğu Türkistan meselesine bağımlı değildir. Hatta Çin, Türkiye açısından önemli olan Kıbrıs ve PKK gibi konularda Ankara'yı rahatsız edici davranışlarda bulunmuş olsa da Türkiye'nin konuyu yüksek sesle dile getirmemiş olmasının sebebi ilişkilerin geniş bir düzeyde olmasındandır. Doğu Türkistan meselesi mevcut şartlarda Pekin yönetiminin iç sorunudur ve Türkiye'nin izlediği politika BM'nin belirlediği İnsan Hakları'na aykırı durumları protesto etme ve nüfuzunu Pekin yönetimini meseleyi daha hassas bir şekilde, Türk azınlığın isteklerine daha uygun ele almaya ikna için kullanma şeklindedir. Bu tür politikalar da Çin'in Türkiye ile olan ilişkilerini bütünüyle koparmasına neden teşkil etmemektedir. Ancak bu politikanın sürekliliğinin iki ülke ilişkisinin gelişimine ve ÇHC'nin bölgemizde bulunan ülkelere karşı politikalarına bağlı olmasının ülkemiz lehine bir tavır olacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanında iki ülke arasındaki ticaret dengesinin açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi dev Çin ekonomisi karşısında Türkiye'nin gücü ortadadır. Ekonomik dengesizlik dahi Türkiye'nin karşılıklı pazarlıktaki gücünü kısıtlamaktadır. Birçok politikada olduğu üzere Türkiye henüz Doğu Türkistan konusunda ne kendi toplumunu ne Pekin yönetimini ne de Doğu Türkistan'da yaşayan Türkleri tam olarak tatmin edecek bir politika oluşturamadığı mevcut ilişkilerin seyrinden değerlendirilmektedir.

Doğu Türkistan meselesine ABD başta olmak üzere batılı devletlerin yaklaşımı bu noktada önem kazanmaktadır. Dünya'nın her köşesindeki etnik sorunlara taraf olan bu devletlerin Çin'in bu meseledeki tutumuna olan bakış açıları ve uygulayabilecekleri politikalar tahmin edilenden daha önemlidir. Helsinki İnsan Hakları Konferansı'nın SSCB'nin yıkılmasına doğru atılan adımların en önemlilerinden birisi olduğu ABD eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger tarafından ifade edilmiştir. Kissinger'a göre "Özgürlüklere tanınan rahatlama baskıcı rejimlerin betonlarının yavaş yavaş çatlamasını sağlar." Baskıcı bir rejime sahip Çin'in benzer baskılara taviz vererek kendi toplumunun yükselen reform isteklerine boyun eğmesi çok uzak bir senaryo olmadığı Türkiye'nin bu noktada diğer devletler ile paralel bir politika izleyerek Pekin yönetimini tek başına karşısına almaktan kaçınabileceği değerlendirilebilir.

Halen Çin'in büyüme ve gelişme potansiyeli tartışılmakta ve kalkınmasını sekteye uğratabilecek sosyal ve ekonomik tehlikelerin mevcudiyeti birçok görüş tarafından kabul edilmektedir. Çin'in yıkılan SSCB'nin yerini alacağını kimse garanti edememekte, kalkınma hamlesinin sonu hakkındaki iyimser görüşler dahi Çin'in ABD ile soğuk çatışmadan daha farklı bir ilişkiye sahip olacağını savunmaktadır. Uzun vadede Çin'in süper güç olabileceği savıyla Türkiye'nin, Doğu Türkistan meselesini bütünüyle göz ardı etmesi çıkarlara dayalı reel politik bir nedenle açıklanamaz.

Küreselleşen dünyada devletlerarası ekonomik bağların artması ya da insan haklarının daha çok önemsenmesi çıkar ilişkilerine dayalı sistemi değiştirememiş, kaynakların kıtlığı ve nüfusa bağlı talebin sürekli artması nedeniyle devletlerarası rekabet daha da artarak savaşların boyutlarını küresel terör örgütleri vasıtasıyla tüm dünyaya yaymıştır. 11 Eylül'ün getirdiği, konvansiyonel savaş güçlerine karşı yapılan asimetrik savaş yöntemi olan "terör" boyutunu değiştirip klasik bir isyandan daha ileri giderek mücadele konsepti halini almıştır. Konvansiyonel olmayan savaş yöntemlerine ağırlık veren ÇHC'nin askeri ve sivil otoriteleri geleceği yönetmenin yollarını aramaktadırlar.

Türkiye açısından Çin hakkındaki bu verilerden yola çıkarak Pekin ile ikili ilişkilerde daha sıkı ve samimi tutum izlenmesi gerektiğini öngörmek kolaydır. Ancak bu ilişkinin seviyesi ve uzlaşma zeminleri ile ticaret sahaları iyi değerlendirilerek kamuyla birlikte özel sektörümüzün de katılımıyla kontrollü, inisiyatifli, bir ortam yaratılmalıdır.

Türkiye'nin özellikle ekonomik alanda geliştirmesi gereken katma değeri yüksek mamul ihracatını artırarak bu ülkeyle olan ticari açığı kapatması gerekmektedir. Bu amaçla araştırmalar yapan KOBİ ve esnaf odalarının raporları dikkate alınarak tavsiye edilen kanun tüzük ve yönetmeliklerin değerlendirmeler sonrası çıkarılması, gümrük kontrollerinin artırılması ve piyasa denetimlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Aksi takdirde birçok sektörde halen olduğu üzere Çin mallarıyla işgal edilecek olan piyasalarımız ve ülke gençliği yerli üretimin durmasına bağlı olarak ekonomik küçülme, artan işsizlik gibi sonuçlarla karşılaşacak ve ekonomi tamamen önlenemez bir çöküşe gidebilecektir. Ekonominin kanunlarının insanların koyduğu kanunlardan daha geçerli olduğunun bilinciyle çok iyi bir ekonomik planlama yapılması gerektiği değerlendirilmektedir. Siemens İkinci Başkanı Peter Weiss'in 8 Aralık 2006'da Sabancı Center'da yapılan Çin konferansında belirttiği üzere "Çin'de iş yapmak risklidir. Ancak Çin'de iş yapmamak yapmaktan daha risklidir." Bu noktadan hareketle ülkemizde bulunan yüksek sermaye gücüne sahip şirketlerin Çin'de fabrikalar kurması ve buradan yapılacak ucuz ihracat ile ayakta kalmalarının, uluslar arası piyasaya girmelerinin sağlanmasının ekonomiyi rahatlatılabileceği değerlendirilmektedir.

22'nci dönem TBMM Dilekçe Komisyonu'nun 20.04.2006 tarihli 23 numaralı Genel Kurul Kararı gereği alınması gereken tedbirlerin hayata geçirilmesi nispeten piyasaları rahatlatılabilir. Ancak bu sıkı yapılacak denetimlerle mümkündür. Bu kararda alt komisyonun ve de kamu kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin görüş öneri ve değerlendirilmeleri dikkate alınmış kötüye gidişe müdahale etmenin yolları araştırılmıştır. Ülkemiz kamu ve özel sektör temsilcileri ile yürütme ve yasama erkinin gerekli tedbirleri almaması

durumunda birçok piyasanın Avrupa'nın yüksek üretim kapasitesine karşı direnç gösteremeyen Osmanlı dönemi el işçiliğine dayalı lonca teşkilatına benzer bir yok oluşa gidebileceği söylenebilir.

Günümüzde teknolojinin fiziki çapının küçülmesine karşın yeterliğinin artması ve bilgi paylaşımındaki kolaylıklar nedeniyle bir ülkeden alınamayan teknoloji başka bir ülkeden temin edilebilmektedir. Burada ülkelerin yada şirketlerin çıkarları ön plana çıkmakta, kapitalist sistemin liberal yapısı nedeniyle çıkar ilişkileri sonucu belirlemektedir. İdeolojiye dayalı pragmatist olmayan yaklaşım terk edilmektedir. Dolayısıyla özellikle askeri teknoloji transferi ve ekonomik işbirliği imkânlarını göz önüne alırsak geleceğin süper gücü ile askeri alanda sağlam ilişkiler kurmak Ankara'nın menfaatine olarak gözükmektedir.

Nükleer teknolojiye ve balistik füze teknolojisine sahip, yıllık ortalama % 9-10 büyüme hızı ve artan Doğrudan Yabancı Yatırımları, her yıl verdiği ihracat fazlalarıyla ÇHC ile kurulacak kontrollü askeri işbirliği her zaman Türkiye'nin lehine olacaktır. Ancak bu ilişkide ÇHC'nin Orta Doğu ve Türkistan politikaları Türkiye tarafından benimsenmediği yani ülkemiz stratejik müttefik konusunda bir değişikliğe gitmediği sürece çok büyük gelişmelerin olmasını beklemenin yanlış olacağı değerlendirilmektedir. Stratejik müttefikimiz ABD'nin böyle bir kanat değişikliğini kabul etmeyeceğini öngörmek zor değildir. Buna karşın Türkiye'nin ikili ilişkilerini çok iyi kullanarak yüzyıllardır süregelen denge politikasını proaktif liderler vasıtasıyla uluslar arası dengeleri de kullanarak uygulaması gerektiği söylenebilir. Günümüzde körü körüne müttefiklik çıkarılara dayalı müttefikliğe dönüşmüştür. Bu açıdan silahlı kuvvetlerimizin dünyadaki tüm devletler ile iyi ve yüksek ilişkiler geliştirmesinin menfaatimize olduğu değerlendirilebilir.

Bu noktada akılcı ve çıkarlarımızı en iyi şekilde gözetecek, ileriye yönelik politikalara ve bu tür politikayı uygulayacak devlet adamlarına ihtiyacımızın olacağı, bu ülke ile ilişkilerimizin Soğuk Savaş Dönemi'nden farklı olarak

ekonomik, ticari, askeri, kültürel ve siyasi ilişkiler çerçevesinde kontrollü olarak geliştirilmesinin çıkarımıza olacağı, bu ilişkilerin Doğu Türkistan'da yaşayan Türklere karşı ÇHC tarafından kullanılmasının engellenerek gelecekte uygulanması muhtemel politikalarımızın önünün açılmasının gerektiği değerlendirilmektedir. Bu noktada SSCB kontrolünden kurtularak bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu üzere hazırlıksız yakalanmamızın sonuçları unutulmamalıdır.

Türkiye – ÇHC ilişkilerinin gelecekte seyredeceği yolun Türkiye'nin çevresinde oluşan kaosu lehimize veya aleyhimize sonuçlanmasında kırılma noktasını teşkil edebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ARİBOĞAN Deniz Ülke, Uzakdoğu'da Değişen Dengeler ve Türkiye, Hazırlayan: Deniz Ülke ARİBOĞAN, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, 2001, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.73–105

BRZEZİNSKİ Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, 1998, İstanbul

COHEN Ariel, Yeni Büyük Oyun ve Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti, Avrasya Etütleri, C.3, 1996

ÇIPLAK Murat, Çin'de İnsan Hakları ve Ayrılıkçı Hareketler, Hazırlayan: Deniz Ülke ARİBOĞAN, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, 2001, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.211–257

EBERHARD W. , Çin Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995

EKREM Nuraniye Hidayet, Erkin Ekrem, Çin'in Milli Kalkınma Stratejisi ve 11 Eylül Sonrası Çin Dış Politikası, Ocak 2004

EKREM Nuraniye Hidayet, Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950–2003), ASAM,2003,Ankara

EFEGİL Ertan, "Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik Askeri Siyasi, İktisadi ve Doğal Kaynaklar Açısından Önemi", Yakın dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Hazırlayanlar: Ertan EFEGİL ve arkadaşları, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004

GRAY Colin S Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya, 'Coğrafya ve Strateji: Uygulamada Jeopolitik, ASAM, Ankara, 2003

GÜNEŞ Hakan, Çin'in Ortadoğu Politikası, Hazırlayan: Deniz Ülke ARIBOĞAN, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, 2001, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.297–319

HİDAYET Gayret, Çin Ekonomisinin Değerlendirilmesi ve Türkiye – Çin Ekonomik İlişkileri, ASAM, 2004

HAYİT Baymirza, Çin ile Doğu Türkistan Savaşı, Türkistan Devletleri'nin Milli Mücadele Tarihi, beşinci bölüm., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2004

JAN Michel, Unutkan Tarih, der.Semih Vaner , Çin'de yaşayan Türk Dili Nüfusa Uygulanan Pekin Politikası, Metis Yayınları, 1997, İstanbul

KAFESOĞLU İ., "Türk Tarihi" Türk Dünyası El Kitabı I. Cilt, Coğrafya-Tarih, 2. Baskı, Ankara, 1992

KARACA Recep Kutay, Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,2002

KARACA Recep Kutay, ÇHC'nin Orta Doğu, Orta Asya Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye'ye Etkileri, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), 2006, Genelkurmay Basımevi, Ankara

KİTAPÇI Z., Türkistan'da İslamiyet ve Türkler, Konya 1988 ve H.D.
YILDIZ İslamiyet ve Türkler, 1980

MAHAN Alfred,'The Problem of Asia'(Önsöz), Problem of Asia

OTUATHAİL Gearoid,'Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya',Eleştirel Jeopolitiği Anlamak:Jeopolitik ve Risk Toplumu,Hazırlayanlar:Colin S. GRAY ve Geoffrey SLOAN, Çeviren:Tuğrul KARABACAK, ASAM Yayınları, Ankara, 2003

SANDER Oral, Türk Dış Politikası,İmge Kitabevi,Eylül 2000,Ankara

SARAY Mehmet, Doğu-Türkistan Türkleri Tarihi, C.1, Doğu-Türkistan Araştırma Vakfı, 2003

SARAY M. Rusya'nın Asya da yayılması, Tarih Enstitüsü Dergisi, 10-11
1980

SINGH Swaran, Çin'in İç Güvenlik Stratejisi: Sorunları ve Geleceği, Hazırlayan: Yılmaz TEZKAN, Uzak ve Eski Komşumuz Çin, 2002, Ülke Kitapları, s.186-206

MAKALELER

BLUMENTHAL Dan, China and the Middle East: Providing Arms, Middle East Quarterly, Spring2005, pp. 11-19

The Economist Intelligence Unit, Country Profile 2005 China, 2005

DILLON Michael, Xinjiang: Ethnicity, Separatism and Control in Chinese Central Asia, Durham East Asian Papers 1, Department of East Asian Studies, University of Durham, 1995

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Çin Ülke Raporu,2005

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Çin Ülke Bülteni, Haziran, 2005

DOWNS Erika Strecker, China's Quest for Energy Security,(2000)

KIERMAN V.G,Kasghar and the Politics of Central Asia, Cambridge Historical Journal,II/3 1965

KURLANTZICK Joshua, Unnecessary Evil, Washington Monthly, December 2002, pp.26–31

MACKERRAS Colin, Some Issues of Ethnic And Religious Identity
Among China's Islamic Peoples, Asian Ethnicity, Volume 6, Number 1,
February 2005, Carfax Publishing

NICHOL Jim, Central Asia: Regional Developments and Implications for
U.S. Interests, Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, CRS Issue
Brief for Congress, November 2004

SAUTMAN Barry, Prefential Policies for Ethnic Minorities in China: The
Case of Xinjiang, 2003

ŞEN Cihangir Gürkan, "Türkiye Çin ilişkilerinin Boyutları ve Engelleri",
Stratejik Analiz Dergisi, C.1 No.1, Mayıs 2000

Türkiye İstatistik Yıllığı, TC Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996 TC Dış Ticaret
Müsteşarlığı, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ağustos-Eylül 1998; DTM,
Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Asya-Pasifik Dairesi

VAMBREY A., Central Asia and Anglo Russian Question, 1874

DERGİLER

ANDİCAN Ahat, Çin Satrancında Orta Asya, Türk Dünyası-Çin, Avrasya Dosyası, 2006, cilt:12, sayı, s. 7–37

BRZEZİNSKI Zbigniew, Foreign Policy, Mart/Nisan2005

ÇEÇEN Anıl, 21. Yüzyılda Çin, 2023 Dergisi Bölgesel Liderlikten Küresel Aktörlüğe Komünizmden Kapitalizme Çin, 15 Ocak 2007, sayı:69, s.4–12

GEORGE Paul, Islamic Unrest In The Xinjiang Uighur Autonomous Region, Canadian Security Intelligence Service publication, Spring 1998

KARACA Recep Kutay, ÇHC'nin Küresel Bir Güç Olma Stratejisinde Enerji Faktörü, 2023 Dergisi, Bölgesel Liderlikten Küresel Aktörlüğe Komünizmden Kapitalizme Çin, 15 Ocak 2007, sayı:69, s.12-20

KULOĞLU Armağan, Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, Kış 2002, sayı: 4 cilt:8, s.5–22

LİPOVSKY İgor, “Yeni bir Siyaset Kimlik Arayışındaki Orta Asya”, Avrasya Dosyası, Cilt::3 1996

MEARSHEIMER John J., Foreign Policy , Mart/Nisan2005

OĞAN Gökçen, Tehdit ve Fırsat Algılamaları Etrafında Geçen Çin-Orta Asya İlişkileri, 2023 Dergisi Bölgesel Liderlikten Küresel Aktörlüğe Komünizmden Kapitalizme Çin, 15 Ocak 2007, sayı:69, s.20–24

ÖĞÜTÇÜ Mehmet, Yeni Ekonomik Süper Güç Çin'in Önlenemeyen Yükselişi: Türkiye İle Rekabet mi Ortaklık mı? , Türk Dünyası-Çin, Avrasya Dosyası, 2006, cilt:12, sayı 1, s.37-67

PAMİR Necdet, Çin ve Enerji Güvenliği, Stratejik Analiz Dergisi, Ekim 2005, s.63-70

RUBIN Barry, China's Middle East Strategy, Middle East Review of International Affairs,Vol.3, No.1, March 1999, pp.46-54

SPENCE Jonathan D., Foreign Policy, ,Mart/Nisan2005

WOLF Martin, Foreign Policy, , Mart/Nisan2005

ZAKARİA Fareed, Newsweek Dergisi,9 Mayıs 2005,China's Might

GAZETELER

ALPAY Şahin, Reformlara Direnenler Var, Milliyet, 1 Temmuz 1999,

TINÇ Ferai, İsmail Cem Çin'de Irak'ı Konuşuyor, Hürriyet Gazetesi, 16 Şubat 1998

TÜRKMEN İlter, Türkiye dünyada Daha Büyük Oynamalı, Hürriyet Gazetesi, 1 Nisan 2000

İNTERNET

ASLANLI Araz, Çin-Güney Kafkasya Ülkeleri İlişkiler, Kafkasya Araştırmaları Masası TUSAM, 14 Kasım 2006,
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=257>

BLANK Stephen, Central Asia's Energy Game Intensifies, EuroasiaNet, 2 September 2005 (<http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=6222>), 14 Kasım 2006

BLAU A, 'Central Asia: "Shanghai Six Form Charter As International Organisation" RFE/RL, Haziran 2002
<http://rferl.org/nca/features/2002/06/07062002164836.asp>, 14 Kasım 2006

Çin Dışişleri Bakanlığı web sitesi: www.fmprc.gov.cn/index.html

Doğu Türkistan Haritası, <http://www.jozan.net/maps/maps.htm>

15.06.2007

EKREM Hidayet, Çin'in Afrika'ya Yönelik Stratejik Amaçları, Türkiye Uluslar Arası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 3 Aralık 2006,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=20&yazi=896>

LİMANOV Oleg, Central Asian Strategy of China: Political Containment or Economic Involvement, Marco Polo Magazine, 1/99,
www.stradigma.com.(20.06.2005)

Özlük Erdem, 'Çin'in Uzay Projesi ve Sarsılan Dengeler',
www.diplomatikgözlem.com.tr., 13.04.2005

'Pekin- Ankara Hareketli', www.diplomatikgözlem.com.tr.,
13.04.2005

SEMİNER VE FORUMLAR

ÖZ Sumru, Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin, TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 8 Aralık 2006

R.Kutay KARACA'nın Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde de Sorunlar Ve Çözüm Önerileri isimli sunumu, Türk Dünyası'nın Problemleri ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 8 Kasım 2006

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Denizli ilinin Pamukkale Kasabası'nda doğdum. İlköğretimimi Pamukkale ve Denizli de yaptıktan sonra 1991 yılında Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ne girdim. Müteakiben 1995 yılında Kara Harp Okulu'nda öğrenimime devam ettim. Piyade Subayı olarak 1999 yılında mezun olduktan sonra bir yıl Tuzla Piyade Okulu'nda öğrenim gördüm. Üç yıl Ağrı'da görev yaptıktan sonra Gebze NBC Savunma Tabur Komutanlığı'na tayin oldum. Halen burada görevime devam etmekteyim. İyi derecede İngilizce biliyorum ve temel seviyede İspanyolca konuşuyorum. Evliyim. Hobi olarak (scuba) balık adam dalgıçlığı yapıyorum.